اروايي ښامار

د پوهاند سيد بهاالدين مجروح د پښتو آثارو رواني څېړنه

ليکوال: عبدالغفور لېوال

۱۳۸۷ لمريز

Ketabton.com

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

۱.د لاربنود استاد نظر:
۲.سریزه
۳.لومړی فصل
- له ادبیاتو سره د اروا پوهنې اړیکې.
۴.ادبیات او اروایي مسالې.
۵.نړیوال معاصر ادبیات او اروا پوهنه.
۶.دویم فصل
- په ځانځاني ښامار کې د اروپوهنې د نوي علم څرکونه
۷.د ښامار کیسه.
۸.ځانځاني ښامار او د روحي بحران لامل.
۹.د روحي رنځ زیږنځای په ځان کې دی.
۱۰.که له بله ځوریږو بیا هم علت په خپله ځانځانۍ کې دی
۱۱ . دوزخ ولې زیږي؟
۱۲. اید Id یا اماره نفس:
۱۳.سوپر ایگو super Ego یا ((د وجدان قاضي))
۱۴.ایگو Ego یا منځګړی
۱۵.د ځانځاني ښامار کیسه لکه د خوب لیدل
۱۶.تېر هېر خاطرات
۱۷.ځانځاني ښامار او عشق
۱۸.زړه ناخود آگاه یا ټولیزه ځان ناخبري
۱۹.په ځانځاني ښامار کې هنر ته تمایل
۲۰.په ځانځاني ښامار کې د عقل او فکر دریځ
۲۱.ژورخپګان (Depression)
۲۲.له مرګ څخه ویره
۲۳.دریيم فصل
- په ځانځاني ښامارکې شعور او تحت الشعور
۲۴.څلورم فصل
- په ځانځاني ښامار کې ځینې سمبولونه
۲۵.ښار
۲۶.بیابان

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۷.د ورک سمندر غاړي
۲۸.لاروی
۲۹.ښامار
۳۰.سمڅه
۳۱.غرڅنۍ
۳۲.شالیلی
۳۳.د اژدها ستاینځای
۳۴.دوزخیان
۳۵.پرښته د تروږمیو
۳۶.پینځم فصل
- په «ناآشنا سندرې» کې د کیسو رواني اړخ
۳۷.پایله
۳۸.*مأخذونه*

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

له محتوايي پلوه ادبي آثار د هغو د بېلا بېلو اړخونو له نظره څېړل کېږي. د بيلګې په توګه يو شمېر ادبي آثار د بلاغت د فنونو او په هغو کې د هنري ارزښتونو له نظره د پام وړ وي، ځينې يې له تاريخي پلوه داسې اسناد په لاس ورکوي چې د مورخينو لپاره د استناد وړ ګرځي، يو شمېر ادبي متون له ټولنپوهانو سره مرسته کوي چې د يوې ځانګړې بشري ټولنې جوړښت او څرنګوالی معرفي کړي او حتی د انتروپولوژيکو (Anthropology) مطالعاتو لپاره مرستندوی مواد برابروي. همدا راز په نړۍ کې ځينې مهم او تلپاتې ادبي آثار د اروا پوهنې او اروا څېړنې «روانکاوي» له نظره مهم او په زړه پورې وي چې په تېره بيا معاصر کره کتونکي داسې آثار د اروا څېړنې د ميتودونو له مخې ارزوي، چې په اثر کې د ليکوال يا د اثر د داخلي کرکټر «کرکټرونو» رواني خصوصيات را پېژني. ښايي دلته يادونه وکړو، چې داسې تحليلونه د ادبي آثارو له فلسفي تحليل او ارزونو سره توپير لري او تر يوه بريده د اروا پوهنې د ټاکليو علمي چوکاټونو په داخل کې ترسره کېږي نه د فلسفي تفسيرنو او شرحو له مخې.

د پښتو ادبياتو په اړه اروا څېړنيز تحليلونه، نه خو ډېره سابقه لري او نه يې هم د شمېر له مخې ډېر زيات لرو. او که نه له شفاهي او فولکلوريکو آثارو رانيولې تر يو شمېر مدونو «کلاسيکو او معاصرو» ادبي شهکارونو پورې داسې آثار شته، چې د اروا پوهنې له معيارونو سره سمې په زړه پورې څېړنې پرې وشي؛ لنډۍ، ولسي کيسې، شعرونه، داستانونه او منظومې له همداسې آثارو څخه ګڼل کيدای شي.

په معاصرو پښتو ادبياتو کې د اروا ښاد پوهاند دکتور سيد بهأ الدين مجروح ځانځاني ښامار هغه ادبي شهکار دی چې د اروا پوهنې له پلوه د تحليل او تفسير ډېر مواد په کې شته او که د اروا څېړنې له معيارونو سره سم تحقيق ورباندې وشي نو لږ تر لږه دوه لوېې ګټې به ولري: يوه دا چې د ادبياتو مينه وال به د دغه اثر له ژورتيا او معنوي ارزښتونو سره لا نور اشنا شي او په يو شمېر هغو رواني واقعيتونو به خبر شي چې په دغه ادبي اثر کې رانغاړل شوي دي، او دوهمه ګټه به يې دا وي چې ځوان ليکوال او شاعران به دا زده کړي، چې څه ډول په يوه ادبي او هنري اثر کې د انسان دروني احساسات او ځانګړنې لکه لا شعوري زيرمې، ښکلا خوښوونه، خوشالي، غم ، وسوسې، اضطرابونه، خوبونه، غريزې، پټې ويرې او روحي عذابونه منعکس کيدای شي، او په دې توګه به ځانځاني ښامار په راتلونکو پښتو ادبياتو کې د نورو په زړه پورې آثارو د تخليق لپاره يوه ښه پيلامه او موډل شي.

تر هغه بريده چې زما لاس رسيده او له دوستانو مې وپوښتل د استاد مجروح د دغه اثر په اړه د اروا څېړنې پر بنسټ ډېر څه نه دي ليکل شوي، که څه هم د دې کتاب پر دري او پښتو متونو ګڼې فلسفي او ادبي ليکنې شوي خو له دې ځانګړې زاويې څخه لږ څېړل شوی دی. په چاپي ليکنو کې ما يوازې د ښاغلی اسد الله غضنفر هغه ليکنه وموندله چې د ځولۍ مجلې د دويم کال په لومړۍ او دويمه ګڼه کې د «پيغامونه

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پټې پراته په افسانو کې» تر سرلیک لاندې چاپ شوې ده او الحق چې د دغه اثر په زړه پورې ارواپوهنیز تحلیل یې ګڼلی شو، خو د ښاغلي غضنفر لیکنه د یوې مقالې په حدودو کې یوازې د اثر پر یو شمېر برخو رڼا اچوي او پوره تفصیل نه لري.

په ناچاپو آثارو کې ما ته د ښاغلي پوهندوی اسد اسمایي یوه لیکنه په یادده چې د خپلې علمي ترفیع لپاره یې پر «اژدهای خودی» باندې لیکلې وه، زه نه یم خبر چې هغه لیکنه چاپ شوې ده که نه؟ خو ما یې قلمي بڼه لوستې وه او زما لپاره خورا په زړه پورې وه.

هغه مهال چې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو د پښتو څانګې د ماسترۍ دورې په وروستي سمستر کې د تیزس لیکلو بحث راغی زما دروند استاد ښاغلي سرمحقق زلمي هېوادمل ما ته هدایت راکړ چې دغه موضوع (د استاد مجروح د پښتو آثارو رواني مطالعه) غوره کړم او ما د لاندنیو دلایلو پر اساس دا موضوع خوښه کړه:

۱ـ د استاد مجروح له دغه اثر سره مې له پخوا څخه علاقمندي درلوده او څو څو ځله مې لوستی و، بلکې له پخوا مې غوښتل چې د ځانځاني ښامار په ارواپي ځانګړنو څه ولیکم.

۲ـ ما د نړیوالو ادبیاتو یو شمېر بېلګې لوستې وې چې د ادبي مبصرینو او کره کتونکو له خوا وربانديې رواني څېړنې شوې وې د بېلګې په توګه زیګموند فروید د هغو نظریاتو مطالعه راته په زړه پورې وه چې د داستایفکسي د آثارو په اړه یې درلودل دا د هغو احساساتو په اړه څرګندونې وې چې ماشومان یې د والدینو په تېره بیا پلار په وړاندې لري او له یوناني سوفوکل څخه را نیولې تر انګریزي شکسپیر او روسي داستایفسکي پورې تولو په سره ورته بڼو په خپلو آثارو کې تمرکز پرې کړی دی. همدا راز د ګویته د فاوست تراژیدي په اړه مې د اروپایي لیکوالو هغه نظریات لوستي وو چې د ارواپوهنې معیارونو له مخې یې څرګند کړي وو، د ایراني لیکوال صادق هدایت د کیسو په تېره بیا «بوف کور» ناول ارواڅېړنیز تحلیلونه یې هم د یادونې وړ سیمه ییزې بېلګې دي.

ما ته د استاد محمد صدیق روهي د کتاب «ادبي څېړنې» او د کارل ګوستاو یونګ اثر «انسان او د هغه سمبولونه» مطالعې دا انګیزه را کړه چې کیدای شي د یو شمېر پښتنو لیکوالو او شاعرانو پر آثارو هم د ارواپوهنې له نظره بحث او مطالعه وشي، چې په دې لړ کې راته لومړی مستحق اثر همدا ځانځاني ښامار ښکاره شو.

۳. ما د ښوونځي د وروستیو کلونو له دورې څخه د ارواپوهنې له آزادې مطالعې سره مینه درلوده او په دې کې مې یو شمېر زاړه او نوي آثار لوستي وو خو په دې برخه کې د یو شمېر تخصصي زده کړو چانس مې هغه وخت تر لاسه کړ چې د امریکې د متحده ایالاتو د مریلند په پوهنتون کې د ژورنالیزم په زده کړه بوخت وم. هلته د «عامه ذهنیت» په کورس کې د ټولنیزې ارواپوهنې Social psychology زده کړه لازمي وه، په تېره بیا د David G.Myers کتاب په دې برخه کې ښه روزنیز اثر و چې له ارواپوهنې سره یې زما مینه لا پسې زیاته کړه.

کله چې موضوع د تیزس لپاره وټاکل شوه، تر هر څه وړاندې مې د ماخذونو په راټولولو پیل وکړ، د فروید او ګوستاو یونګ مجموعې مې برابرې کړې او د استاد مجروح د ځانځاني ښامار تر څنګ مې د هغه نوره پښتو شاعري هم وپلټله، ځکه لاړښود استاد راته د ارواښاد مجروح پښتو آثار ښوولي وو، چې په

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغو کې له ځانځاني ښامار پرته د هغه له «نا اشنا سندرې» مجموعې څخه هم پخپله د «نا اشنا سندرې» شعر د بحث وړ و، چې تاسو به يې د همدې رسالې په پای کې ولولئ.

په لومړۍ ګام کې مې ځانځاني ښامار يو ځل بيا په غور ولوست او هغه برخې مې په نښه کړې چې زما له نظره زما د علاقې وړ موضوعات «د انسان د اروايي ځانګړنو څرنګوالی» په کې تمثيل شوي وو. بيا مې هڅه وکړه چې د خپلې دغې رسالې د تنظيم لپاره ځانته يو کاري ميکانيزم جوړ کړم او د هغه له مخې بېلا- بېل موضوعات طرح او معرفي کړم. زه دې ته متوجه وم، چې استاد مجروح نه دي غوښتلي په ځانځاني ښامار کې د اروا پوهنې تدريس وکړي، بلکې زموږ دغه استاد غوښتل د اسې يو ادبي اثر ايجاد کړي چې له خپل هنري ارزښت سره سره يو شمېر فلسفي افکار هم ارائه کړي او د انسان د پېچلې روحي جوړښت ځينې مشخصات هم معرفي کړي. نو زما کار يوازې له وروستۍ مسالې سره و او بايد د اثر دغه ځانګړتيا مې تحليل کړې وای. خو تر دې مخکې دا يادونه ضرور وه، چې بايد يو څه توضيحات وړکړل شوي وای، چې څنګه ادبيات د انسان د رواني پېښو د تمثيل لپاره کارول کېږي، د رسالې اول فصل په همدې هکله دی، په دې توګه هيله ده لوستونکي دا ومومي چې ادبيات او اروا پوهنه څه اړيکي سره لري او په نړيوالو ادبياتو کې د داسې اړيکو يو شمېر بېلګې کومې دي.

په دوهم فصل کې چې د بحث موضوع «ځانځاني ښامار» ته ځانګړې شوې، لومړی د دغه اثر د کيسې لنډيز او بيا يې د هرې روحي ځانګړنې په اړه تحليلي بحث راغلی دی.

په دريېيم فصل کې د نوې اروا پوهنې تر ټولو ستر کشف «د تحت الشعور ساحه» او له شعور سره يې اړيکو ته ځانګړی شوی دی، د يادولو وړ ده چې استاد مجروح په ځانځاني ښامار کې د انسان په روح کې د دغې ساحې په زړه پورې تمثيل راوړی دی. د بشري تاريخ په اوږدو کې او د جمعي شعور د جوړښت په بهير کې د ګڼو انسانانو لپاره يو شمېر نښې په ګڼو سمبولونو بدلې شوې دي، يونګ په خپلو ليکنو کې د داسې سمبولونو د اهميت په اړه تفصيلي بحث لري ددغې رسالې په څلورم فصل کې يو شمېر هغه سمبولونه معرفي شوي دي چې په ځانځاني ښامار کې شته، د ښامار ځينې سمبولونه فردي او ځينې يې قرارداديي دي.

د رسالې پنځم فصل د استاد مجروح د نا اشنا سندرو هغه اثر ته ځانګړی شوی چې اروا ښاد استاد يې له ځينو لويديځو اسطورو څخه سوژه اخيستې او د انساني خصوصيتونو تمثيل يې د بېلا بېلو کرکټرونو په مرسته کړی دی، په دې بحث کې موږ وينو، چې انسان څنګه د غريزو او عواطفو په مرسته د خپل روان سفر پيلوي او هلته له کومو پېښو سره مخامخ کېږي. زما په ګومان د استاد مجروح دغه شعر د خپل ادبي ارزښت تر څنګ دا هم ښيي چې اسطورې د بشري ذهن د محصول په توګه تصادفي نه دي رامنځ ته شوې بلکې د ګڼ تفکر په نتيجه کې د انساني روح د بېلا بېلو اړخونو د معرفي لپاره ور څخه کار اخيستل شوی دی.

په دې کتابګوټي کې ما هڅه کړې ده چې د ځانځاني ښامار او نا آشنا سندرو يو شمېر هغه رمزونه او پېچلې مسايل آسانه کړم چې ښايي د ځينو لوستونکيو لپاره په اول ځل لوستلو سره د پوهېدو وړ نه وي، ځکه دغه مسايل په يوه بل مستقل علم «اروا پوهنه» کې ريښې لري، او دا د هرې هغې ليکنې ځانګړنه وي چې په دغسې ادبي آثارو باندې کښل کېږي، په حقيقت کې دا معرفي د تفسير او تحليل ګډوله ده، چې

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیدای شي یو شمېر تعبیرونه یې زما د قاصر ذهن محصول وي، ځکه خو یې پر حتمي کره والي ټینګار نه لرم، امکان لري له ځینو سمبولونو، تمثیلونو او د پېښنو له تصویرونو څخه د شاعر مرام بل څه وي، او دا هم ممکنه ده چې نور لوستونکي ورڅخه بل ډول تعبیر ولري چې له یوه ادبي اثر څخه د بېلا بېلو تعبیرونو د درلودلو حق هر چاته خوندي وي. مګر هغه هڅه چې ما کړې دا ده، چې د امکان تر بریده د اروا پوهنې د ځینو علمي سرچینو پر اساس د استاد مجروح په یادو شویو آثارو کې د رواني پېښنو او انګیزو چاپېریال او زمینې معرفي کړم. او هغه کرکټرونه چې له ځینو رواني خصوصیاتو څخه نمایندګي کوي، لکه ایګو، د حتمي مرګ تصور، مینه، عقل، غرایز او نور وڅېړم.

لوی خدای دې وکړي چې په خپله هڅه کې بریالی شوی یم. دلته غواړم د خپل لارښود استاد ښاغلي سرمحقق هېواد مل له ټولو نیکو مشورو لارښوونو او مرستو څخه مننه وکړم او تر ټولو وړاندې د هغه اعتماد یې ځانګړی منندوی یم چې د داسې ستونزمنې چارې د ترسره کولو لپاره یې پر ما وکړ. ددې سریزې په پای کې دا هم د یادونې وړ بولم چې ددې رسالې له هر لوستونکي څخه زما هیله داده چې په دې لیکنه کې زما تېروتنې راته وښیي او ځوان لیکوال او څېړونکي په راتلونکي کې د نورو ممتازو ادبي آثارو ورته تحلیل او ارواڅېړنیزې معرفۍ ته متې بډوهي.

په درنښت

عبدالغفور لېوال

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فصل

له ادبياتو سره د اروا پوهنې اړيکي

له تاريخي پلوه ارواپوهنه د يوې ځانګړې پوهې په توګه نوې پوهنه ده، خو په دغې پوهنې پورې اړوند ځيني بحثونه له پخوا څخه په نورو علومو کې موجود وو. فلسفه، ادبيات او طب هغه علوم دي چې د ارواپوهنې بحثونه يې خوندي کړي وو. په زاړه يونان کې چې فلسفه ، د پوهنو او فکرونو د سيستماتيکې مجموعې په حيث، ډيره د پام وړ وه د انسانانو د رفتار او شخصيتي ودې په اړه يو شمير مهم موضوعات هم په کې شامل وو.

په پخوانيو ادبياتو کې هم د انساني نړۍ دروني مسايل او هغه څه چې په ارواييي انګيزو پورې اړه لري مطرح وو ، د نړۍ تر ټولو زړه حماسه ګيل ګمېش په حقيقت کې د ايمي ژوند ته د رسيدو لپاره د انسان پټه تلوسه تمثيلوي، چې آن د دغې زړې حماسې رواني اړخ هم خورا جالب دی. د دې حماسې اتل ګيل ګمېش چې وينې ځواکمن ملګری يې (انکيدو) مري نو وسوسه ورته پيدا کيږي چې سبا به دا حال په ده هم راشي، له ځانه سره فکر کوي او په يوه تعبير خپل روان ته ننوزي. را وروسته د يونان په سترو ډرامو کې پاچا اديپ هغه ادبي اثر دی چې د پلار په وړاندې د زوی د رقابت پټه عقده په بله بڼه څيړي. هسې چې په نوې ارواپوهنه کې له کورنۍ په تيره بيا له پلار سره په روان کې زيرمه شويو عقدو ته د اديپ عقدې وايي. موږ به په ادبياتو کې د ارواييي مسئالو او ارواپوهنې د موجوديت نورو بېلګو ته وروسته په تفصيل اشاره وکړو خو دلته غواړو له تاريخي پلوه د ارواپوهنې پخواني بحثونه وپلټو.

طب يو له همداسې علومو څخه و ، چې د ارواپوهنې ارګانيکي مسايل يې له پخوا څخه په ځان کې ځای کړي وو. انسانانو له ډېر پخوا څخه د خپلو خوبونو ، عادتونو ، خپګان، خوشحالۍ او نورو اراواييي انګيزنو په اړه فکر کاوه، په تيره بيا خوبونه چې د ارواپلټنې (روانکاوي) يوه جدي موضوع ده، د پخوانيو انسانانو لپاره هم د پام وړ وو.

خو په نوې زمانه کې ارواپوهنه د يو مستقل علم په توګه هغه وخت رامنځ ته شوه چې جرمني ويلهم - وونت د ارواپوهنې لومړنی ازمېښتځای په ۱۸۷۹م کال د لايپزيک په پوهنتون کې رامنځته کړ. تر ده

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته جي.استنلي او ویلیام جیمز په امریکا کې د اروا پوهنې نوي مباحث پیل کړل او د جیمز د اروا پوهنې د آرونو په نامه یو کتاب په ۱۸۹۰م کال کې خپور کړ(-http://ahoo rararanioot,blogfa.com/post-3.aspx).

خو د اروا پوهنې په هغه برخه کې چې موږ بحث پرې کوو اتریشي اروا پوه زیګموند فروید او کارل ګوستاو یونګ جدي کارونه کړي چې وروسته به بحث پرې وشي.

خو راځئ وګورو چې اروا پوهنه څه ته وايي؟

اروا پوهنه هغه علم دی چې د انسان کړه وړه او روحي (پدیدې) په علمي بڼه څېړي، له کړو وړو څخه هدف د انسان هغه کړنې دي چې پخپله د کوونکي، لیدونکي یا تجربي وسایلو په مرسته د مشاهدې او احساس وړ وي.

(۲-۱)

اروا پوهنه د تجربو او جوړښتونو له مخې په بېلا بېلو مکتبونو ویشل کېږي چې موږ یې دلته په ویش باندې کار نه لرو.

موږ به دد غه اثر په پیل کې د اروا پوهنې اړیکې له ادبیاتو سره وڅېړو او بیا به د پوهاند مجروح په آثارو کې اروايي مسایل وڅېړو. په دې بحث کې به د ښوونې او روزنې، طبي، شخصیتي، کړو وړو او اروا پوهنې ته ډېر پام نه وي، بلکې د هنر او ادبیاتو په وسیله د یو شمیر اروا پوهنیزو مسایلو د مطرح کېدو اړخ به وڅېړل شي.

ادبیات او اروايي مسألې:

انسانانو همدا، چې فکر کول پیل کړ د طبیعت (خپل ماحول) په اړه، د بل (انسان) او د ځان په اړه یې یو شمیر حقایق وموندل یعنې دده پوهه د طبیعت، فرد او ځان په هکله له فکر کولو څخه راوزیږیده. انسانان د ژوند له لومړیو زمانو څخه متوجه شوی چې یوازې فزیکي او طبیعي عوامل لکه ساړه، تودوخه، باران او باد دوی پر بدن اغیز نه لري بلکې په دوی کې دننه هم ځینې عوامل شته چې دوی باید د هغو په هکله فکر وکړي لومړنیو انسانانو د خوشالۍ او غم عاطفې او کرکې، مینې او خپلوۍ احساس دې ته متوجه کړل چې باید د ځان په هکله فکر وکړي او بالاخره پوه شي چې د دوی په روح کې څه تېرېږي. وروسته بیا انسانان د ښکلا خوښوونې په غریزه پوه شول او د ښکلي او نابښکلي د تشخیص ځواک یې خپل کړ، د ښکلا په اړه دروني احساس هېڅ ډول فزیکي موجودیت نه درلوده خو ښکلا ته تږی انسان له ډېرې پخوا څخه د ښایستونو شوقي و، تردې وروسته په بل ګام کې له ځینو طبیعي پېښو او نورو انسانانو څخه د بېلا بېلو خاطراتو تداعي ته متوجه شو، خوبونه یې ولیدل او پر سمبولیک اهمیت یې وپوهېدل د ټول د ځان په اړه د انسان تفکر لا اوږد او پیچلی کړ او په دې توګه د اروا پوهنې لومړني فکري زړې رامنځ ته شول.

له تر ټولو لرغونې معلومې حماسې (ګیل ګمېش) څخه نیولې تر نویو آثارو پورې ګڼ ادبي آثار د انسان له وسوسو، ویرو، اضطرابونو، خوبونو، مینې، ښکلا خوښوونې، غم، خوشالۍ، پټو او ښکاره تمایلاتو او غریزو څخه حکایتونه کوي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامتو اروا پوه فروید فکر کاوه چې جنسي غریزه له ماشوبتوبه له انسان سره مله وي او د شخصیت د ودې په څرنګوالي کې ونډه لري. (۱۲۵-۷)

ددې فکر یو بل تعبیر موږ په ګېل ګمېش کې هم موندلی شوه. هلته چې انکیدو له ژویو سره یو ځای ځري او کاملاً یو وحشي موجود دی، ارباب الانواع ددې لپاره چې انساني ژوند ته یې راوبولي د معبد یوه ښکلې خدمتګاره ورلیږي او انکیدو کله چې له هغې سره پریوزي، انسانیت، خوند او غریزو ته متوجه کیږي او ورو ورو له ژویو څخه را بیلیږي او مدني ژوند ته مخه کوي. په ګېل ګمېش کې خوبونه ټاکونکی رول لري، پخپله ګېل ګمېش، د هغه مور، انکیدو او ارباب الانواع ډېر څه په خوب کې ویني او د هغو له تعبیرونو سره سم حرکت کوي.

(۳۱، ۳۵-۱۵)

ددغو قهرمانانو او ضد قهرمانانو په خوبونو کې سمبولونه ډېر عجب دي او تر زرګونو کلونو وروسته لا اوس هم دغه سمبولونه په ورته یا لږو ډیر بدلون خپل ځای لري، په دې حماسه کې د مرګ په وړاندې اضطراب، د قدرت ښوونې عقدې او د دوستۍ عاطفه، مینه، انتقام او کینه ټول وینو چې څنګه د کرکټرونو پر اروایي حالتونه حکم چلوي.

تر دغې زړې حماسې را وروسته په یونان کې لوی ادبي آثار د هومرله ایلیاد او ادیسې را نیولې د سوفوکل تر پاچا ادیپ او نورو پورې ټول د انساني اروا په بېلا بېلو اړخونو پورې اړوند موضوعات مطرح کوي. اسطوره پوهان (متیالوژیستان) لکه اوید میېرس او نور باور لري چې په دغو آثارو کې اساطیر د انساني اروا د بېلابېلو ځواکونو استازیتوب کوي. یو شمېر اساطیر د جنسي غریزو، ځینې د حرص، سخاوت، شرارت، نیکي او داسې نورو عادتونو لپاره سمبول دی. مثلاً هلن د ښځینه فکر، ښکلا، هوس او بې وفایي لپاره نښه ګڼل شوې ده. یوروپیدیز پخپل نامتو اثر (د ټرای ښځې) کې په ښکاره بڼه د یوناني او تراوایي ښځو رواني ځانګړنې په هنري ژبه څرګندوي. (۱۳۰-۴۰-۳مخونه)

کاندید اکاډمیسین محمد صدیق روهي په خپل کتاب (ادبي څېړنې) کې د یوروپیدیز په هکله لیکي:

«د یوروپیدیز آثارو هغه وخت محبوبیت وموند، چې په اروپا کې په کپیټالیزم پورې مربوطې روحي او عصبي ناروغتیاوې خپرې شوې (یوروپیدیز) سایکالوجست و او د انسان د سلوک انګیزې یې په ژوره توګه تحلیل کړې دي». (۴۲۸-۲)

د استاد روهي په وینا د یوروپیدیز بله نامتو ډرامه (میدیا) هم د یوې ښځې روحي عقدې څېړي:

« په لومړي اکټ کې (میدیا) زاري کوي او ښکې تویوي او په وروستي اکټ کې لعنتونه استوي. (میدیا) یوه تحقیر شوې او ځپل شوې میرمن ده، چې بلاخره د انتقام په فکر کې لویږي...» (۴۲۹-۲)

موږ وینو چې د سایکالوژي (اروا پوهنه) په ادبیاتو کې څومره لرغونې ریښې لري، استاد روهي دا ښیي، چې که څه هم د یوروپیدیز په زمانه کې اروا پوهنه د یو مستقل علم په توګه نه وه موجود، خو پخپله یوروپیدیز د هغې زمانې یو اروا پوه (سایکالوجست) و ځکه د هغه په آثارو او ډرامو کې د اروا پوهنې مسایل لیدل کیږي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا یوازې په لویدیځ کې نه، بلکې د ختیځ لرغوني ادبیات هم ګڼ داسې آثار لري چې په هغو کې د انسان د اروایي ځانګړنو یوه یا څو اړخونو ته ځای ورکول شوی دی. د نامتو هندي ډرامه لیکوال کالیداس په زړه پورې ډارمه شکونتلا یو همداسې ادبي اثر دی. په دې ډارمه کې بیرته (زه) ته را ګرځیدل یا د (له لاسه تللي زمان تداعي) مساله خورا عجیبه مطرح شوې ده. انسانان له خپلې ماضي سره روحي اړیکې لري، د ماضي مهمې پېښې او انګیرنې په لار شعور کې رسوب کوي او د هغو بیا فوران د انسان پر اوس او راتلونکې بدلوونکی اغیز درلودای شي.

دوشیانته پاچا چې د زړه له کومې پر شکونتلا عاشق شوی و، د اغیار د ښېرا له امله خپله مینه هېروي اوتر اوږدو پېښو وروسته په ناخود آګاه ښه د شکونتلا ماشومویني او د خپلې مینې هېر شوی اور یې په زړه کې را تازه کیږي (۴ ـPP) د دغې ډرامې اوج په همدې رواني تداعي کې نغښتی دی، که څه هم هره پیښه خپل عیني وسایل اودلایل لري خو سړی ویلای شي چې ډېرې پېښې د (دوشیانته) په دننه (خود) کې پېښیږي. استاد روهي دغې تداعي ته داسې اشاره کوي:

«څه موده پس د ښېرا وروستۍ ژمنه پوره شوه او د پاچا تر ایرو لاندې خاطرې بیرته تازه شوې؛ خو څه ګټه؟ (شکونتلا) اسمان ته ختلې وه.» (۲-۴۸۴)

زمونږ د هیواد د دواړو ژبو پښتو او دري په کلاسیکو ادبیاتو کې اروا پوهنه، لکه فلسفي افکار په پراګنده ډول شته، د سنایي غزنوي شیخ فریدالدین عطار، مولانا جلال الدین محمد بلخي، خوشال خان خټک، رحمن بابا او نورو په شاعرۍ کې د انسان د رواني پېښو په زړه پورې ښنې لیدلای شو خوشال خان خټک ډېر ځله د خپلو اروايي انګېرنو تر اغیز لاندې دی، کله خوده په خپلو شعرونو کې د خپلو اروايي کشمکشونو شوروشر ته داسې اشاره کړې وګورئ:

چې قانع د زمانې په خشک و تریم
که مې پېژنې بادشاه د بحروبر یم
په درون کې مې پراته دي ډېر
په معنی کې لکه کان د سیم و زر یم
که مې لاس لکه دریاب خالي لیده
د ټټر دننه ډک په درګوهر یم
لا یو شور راځنې لاړ نه وي بل
مګر زه پیدا په ورځ د شور او شر یم
زیست روزګار به چې له خلکو سره نه شي
زه خوشال له واړه خلکه مرور یم (۵-۸۸-۸۹)

د خوشال په آثارو کې د Individualism یا فردیت (یوازي توب) احساس ډېر ځله ګورو، یو لامل چې د خان د ژوند په پړیکړو کې یې هم اغیز درلود د فردیت همدغه غوټه وه خان د ژوند په وروستیو ورځو کې فکر کاوه چې یوازې دی، ښایي دده د سیاسي پریکړو قاطعیت هم د هغه د یوازیتوب د پټ احساس مولود و، البته دا یوازیتوب رواني اړخ لري نه ټولنیز:

د یار غم به په تنها صورت زغمم

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ابې درد عالم به نه را خبروم
آشنايي له جدايیه سره نبه ده
د مرهمو قدر داغ ښخه ګنم (۱۲۹-۲)

نړيوال معاصر ادبيات او ارواپوهنه:

اتريشي ارواپوه زيګموند فرويد (۱۸۵۶-۱۹۳۹م) له خپلو علمي نظرياتو سره په معاصرو ادبياتو ژور اغيز درلوده. فرويد د خودآګاه او ناخودآګاه يا شعور او تحت الشعور پرڅرنګوالي کار وکړ، له بلې خوا يې د انسان د شخصيت پر تکامل د جنسي غريزو اغيز وڅېړه، دغه نامتو ارواپوه د خپلو تيزسونو د بيان لپاره اروپا او امريکا ته سفرونه وکړل او پخپلو مشهورو خطابو کې يې خپل نظريات روښانه کړل. (۵۲-۱۲-۷)

دده نظرياتو په تېره بيا د انسان په لاشعور کې د عقدو د ترسب او بيا فوران او د هغوه د اغيزو په اړه، وروسته بيا د ګڼو لويو ليکوالو په آثارو کې ځان را څرګند کړ.

تردې چې د سورريالېزم د مشهور هنري – ادبي مکتب ريښې دده له نظرياتو ښخه رامنځته شوې ګڼل کيږي. استاد روهي ليکي:

« سورريالېزم په معاصر هنر کې يو ذهني ايډياليستي تمايل دی، چې د کپيټاليستي ټولنې د بحرانونو زيږنده دی.

ددې هنري جريان ريښې د (زيګموند فرويد) اتريشي ارواپوه په نظريو کې ليدل کيږي. (۴۰۳-۲)

سورريالستانو فکر کاوه چې د انسان د تمايلاتو او غوښتنو لويه برخه په لاشعور کې ده، له بلې خوا دوی هم د رومانتيسيسم د مکتب د پلويانو په څېر له تخيلي، غير عقلي او اريانوونکو پېښو سره علاقه درلوده که څه هم اجتماعي، سياسي او اقتصادي شرايطو له هغې ډلې ښخه لومړی نړيوالې جګړې د سورريالستانو د نظرياتو او افکارو په شکل موندنه کې لاس درلود خو د فرويد نويو ارواپوهنيزو نظرياتو د تخيل او تفکر لپاره نوي مواد چمتو کړل استاد روهي بل ځای ليکي:

« د ارواپوهنې په ساحه کې سورريالستان د (فرويد) لمنې ته لاس اچوي او ګومان کوي، چې د انسان د هلو ځلو لمسوونکی د شعور نه لاندې ذهني جهان دی. دوی وايي، چې د انسان د عمل او سلوک محرک دده تحت الشعور دی.» (۴۰۵-۲)

ددغه مکتب له نامتو ليکوالانو ښخه اندره برتون و چې فکر يې کاوه: د انسان ډېر ژور احساسات هغه وخت په ټوله معنی تجلي کوي، چې موهوم تصورات ټولو ذهني شيانو ته لاربښوونه وکړي او د انساني منطق او برهان واګې له لاسه ووزي. د سورريالستانو په آثارو کې خوبونو او د بې خودۍ تخيلاتو لوی ځای درلود. دوی د ذهن سيال جريان ته ډېر اهميت ورکاوه او له ځان سانسورۍ ښخه به يې ځان ساته.

پخپله زيګموند فرويد له ادبياتو سره کلکه علاقه درلوده، ده د آلماني ژبې له ادبياتو پرته د فرانسوي او انګريزي ادبياتو پوره مطالعه درلوده او په ايتاليايي او اسپانوي هم پوهيده. (۴۵-۷)

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په روسي ادبياتو کې يې د داستايفسکي له آثارو سره مينه درلوده. حتی له ده څخه نقل قول شوی چې فرويد ويل ما د ارواپوهنې ډېر مسايل د داستايفسکي له آثارو څخه زده کړي دي. فرويد د (پلار وژنه) په نامه يو ليکنه لري او هلته پر داستايفسکي خبرې کوي نو موړي پخپله د ليکوال پر اروايي ژوند د هغه په فکرونو او آثارو خبرې کوي. د فرويد له نظره د داستايفسکي تر ټولو لوی شهکار (د کارامازوف ورونه) تر ټولو مهم رومان دی چې تر هغه وخته ليکول شوی و.

(د کارامازوف ورونه) په رومان کې مشر ورور خپل پلار وژني، دوهم ورور يې بې عقيدې دی او دريیم يې يو کلک مسيحي، ارواپوهان عقيده لري چې د دغه رومان هر کرکټر په حقيقت کې د انسان د يوه رواني خصوصيت سمبول دی او په بله وينا دا د انسان د رواني ځانګړنو د کشمکش کيسه ده. فرويد فکر کوي چې درې ادبي شهکارونه يو له بل سره رواني اړيکې لري، د سوفوکل په پاچا اديپ کې اديپ خپل پلار وژني، خو ناخبره وي چې هغه يې پلار دی، دا د لاشعور عمل دی، د شکسپير په هاملت ډرامه کې هاملت تقريباً په نيمه خبرۍ حالت کې خپل پلندر وژني چې دا د نيمه آګاه ذهن عمل دی (کارامازوف ورونه) رومان کې مشر ورور خپل پلار په لوی لاس وژني چې دا د شعور عمل دی، خو د فرويد له نظره ټول د يوه رواني ميلان نښه ده: (زوی د پلار په وړاند)فرويد وايي، داستايفسکي پخپله د ژور خفګان په ناورغۍ اخته و، لا ډېر کشرو، چې پلار يې مړ شو، ده به عجيب و غريب خوبونه ليدل، تردې چې د داستايفسکي ورور (اندري) ويلي و، چې ورور يې په يوه يادا ښت کې غوښتنه کړې وه چې کيدای شي د مرګ په څېر په کوم اوږده خوب ويده شي ځکه خو که داسې وشول تر پنځو ورځو پورې دې يې نه ښخوي. (۸-۲۵۳-۲۷۲)

فرويد نتيجه اخلي چې دليکوال شخصي رواني حالتونه د هغه د آثارو اتلانو ته ورليږدي، کله کله د ځينو آثارو قهرمانان په يوه يا بله بڼه د ليکوال د رواني شخصيت څرګندوی وي، له همدې امله خو په ادبي آثارو کې د ليکوال ارواپوهنې ته خيال ساتل کيږي.

د داستايفسکي ګڼ آثار لکه:

تش لاسي- جنايات او مکافات، قمارباز، ټېرا (ابله)، د مړيو د کور خاطرات، تسخير شوي، خام ځوان، د يوه ليکوال د يادښت کتابچه، تحقير شوي، او سپينې شپې د داسې رواني کرکټرونو پر اعمالو تمرکز کوي چې له رواني پلوه له بېلا بېلو عقدو څخه ځوريږي دا يوازې داستايفسکي نه دی، بلکې د نوي عصر ګڼ اروپايي امريکايي او ختيځ ليکوال او شاعران شته چې د نوې ارواپوهنې په رڼا کې يې آثار د پام وړ ارواپوهنيز مسايل لري او موږ دلته يوازې څو بېلګو ته اشاره وکړه. د بېلګې په توګه د پل الوار شعرونه په دې برخه کې خورا په زړه پورې آثار دي. د دغه شاعر اصلي نوم اوژن ګرندل Eugen Grindel و، په پاريس کې پر ۱۸۹۵ وزيږيد او په ۱۹۵۲ کې ومړ.

د نوې ارواپوهنې بحثونه يوازې د سورريالستانو په آثارو کې نه، بلکې د نورو مکتبونو او سبکونو پيروانو په ادبي آثارو کې هم ځانګړی ځای لري، چې د ټولو يادول زموږ له دې بحث څخه وتلی کار دی.

زموږ د دغه بحث لنډه پايله داسې کيدای شي چې ارواپوهنه له ادبياتو سره نږدې اړيکې لري. د نړۍ د ادبياتو په تاريخ کې د ارواپوهنې مسألو ډېر پخوا لا ادبياتو ته لار موندلې وه، خو همدا چې د علومو د ودې او تکامل په نتيجه کې ارواپوهنه د يوه مستقل علم په توګه رامنځ ته شوه نو د دغې پوهنې يو شمېر

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په زړه پوري بحثونه نويو ادبياتو په پراخه پيمانه را واخيستل، ترڅو چي کله کله يو د بل متمم شول مانا دا چي ارواپوهني له ادبياتو او ادبياتو له ارواپوهني څخه ډېر څه زده کړل او يو د بل د پرمختګ، ودې او رنګارنګۍ لامل شول.

اوس به راشو د خپل هيواد يو نامتو ليکوال، شاعر او فيلسوف ته چي ده په خپلو تلپاتې آثارو کې د ارواپيي مسايلو کوم اړخونه څېړلي او يا يې مطرح کړي دي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم فصل

په ځانځاني ښامار کې د ارواپوهنې د نوي علم ځرکونه

پيلامه:

ځانځاني ښامار د ارواښاد پوهاند بهأالدين مجروح هغه ادبي اثر دی چې د هنري ارزښتونو ترڅنګ د ارواپوهنې، فلسفې، ټولنپوهنې، او انسانپوهنې د مباحثو يوه تمثيلي ګډوله يې هم ګڼلی شو.

پخپله استاد مجروح د دغه اثر په سريزه کې کاږي:

«ځانځاني ښامار د انساني ژور طبيعت د تمرد او عصيان بيان دی او دا واقعيت درې جلا اړخونه لري. يو يې نفسي انفرادي اړخ دی او بل يې اجتماعي او سياسي اړخ دی او دريېم ددې دواړو اړخونو ترکيب دی او هغه د انساني موجوديت فلسفي معنی ده.»

موږ په دې کتاب کې غواړو د ځانځاني ښامار پر ارواييې psychological اړخ خبرې وکړو چې خامخا به د اثر فلسفي philosophic مسايلو ته هم اشارې په کې وي ځکه چې په داسې ادبي آثارو کې د فلسفې او ارواپوهنې قلمرو يو وي او ډېر ځله يو بحث هم ارواپوهنيز وي هم فلسفي.

زموږ په بحثونو کې به دټولنيزې ارواپوهنې Socio-psychology ځينې اړخونو ته هم کتنه وشي ځکه وګړنۍ (فردي) ارواپوهنه د ټولنيزې ارواپوهنې ګڼې ځانګړنې له ځانه سره لري، چې پوهاند مجروح هم په خپل اثر کې په زړه پورې اشارې ورته کړې دي. خو تر هر څه وړاندې:

د ښامار کيسه:

ځانځاني ښامار په پرولوګ (لومړنۍ خبرې) پيل کيږي، راوي د يوه فيلسوف يادونه کوي چې له ډېر فکر او سوچ وروسته دې پايلې ته رسيدلی چې: (ترکوم وخته چې دا زمکه او آسمان وي – تل د هر انسان دوزخ به بل انسان وي) اشاره نامتو وجودي فيلسوف ژان پل سارتر ته ده، چې ويل يې: انسان د انسان دوزخ دی، خو د ځانځاني ښامار راوي دا نه مني، بلکې د ختيځو عارفانو په څېر دوزخ په ځان کې خپل نفس ګڼي او خپله خبره له همدې ځايه پيل کوي. لاروی د نيمو شپو چې د اثر اصلي کرکټر دی د خپل سفر کيسه کوي چې څنګه د ژوند د واقعي مانا موندلو لپاره د وجود له ښاره ووزي، هغه ښار چې لا ودان و خو

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاروی ورڅخه د دښتو او بیابانونو خواته ولاړه، د انساني روح له راز راز پړاوونو څخه تیریږي او په خپله کیسه کې هغه را پیژني. تر پرولوګ وروسته لومړی څرخ پېلیږي، لاروی لا هم د لاشعور د تورې سمڅې خولې ته ناست دی خو ګوري چې ښار نور په ویرانه بدل شوی او د ښامار (ایګو - قهرمان) راتلو ته لاره څاري، په همدې څرخ کې قهرمان (له نفس، ښامار، ایګو څخه مراد) راځي او پر ښار خپله قهر جنه واکمني پېلوي، په اوله ورځ د میني غرڅه د ټولو ښاریانو په وړاندې په غشي ولي او خپله ویره پر زړونو کینوي. اژدها حکم کوي چې دده لمانځنې ته دې معبد جوړ شي او خلک دې دده عبادت کوي زوړ راهب په هر څه پوهیږي او د حاکم اصلیت ورته معلوم دی خو د خپلې ګټې لپاره د ښامار عبادت ته تبلیغ کوي او ښاریان د حاکم له قهره ویروي، ښار د حاکم د قهر جنې واکمنۍ تر جبر لاندې وروو شاړیږي او خلک د نیکمرغه ژوند ورځې هېروي، ویره، ناهیلي او اژدها ته اطاعت پر ټولو وزرغوړ وي.

د اول څرخ په دوهم پړاو کې ښار له ښاریانو څخه خالي کیږي، ښامار ناڅاپه متوجه کیږي چې د ښار په لویه او ښکلې ماڼۍ کې یوازې دی، ښاریان څه مړه دي، څه دده په لاس د ماڼۍ په زیرخانو کې زنځیر تړلي بندیان دي او څه هم په نامالومه لوري تللي دي. قهار حاکم چې په ماڼۍ کې یوازې پاتې دی ویریږي، ناآشنا غږونه اوري، کله فکر کوي چې ځمکه ریږدي کله کله یې موهوم اشباح ویروي، قهرمان د ښار د آبادۍ وختونه ور په یادوي او د هغه تیارې مغارې په اړه فکر کوي چې دی یې خولې ته ناست دې کله کله د عشق او مینې ښاپیرۍ ور په یادیږي، د هغې ښکلا او مستي او د هغې په قلمرو کې د ژوند ننبې. ده ته ور یاد شو چې څنګه یوه ورځ په توند سیلاو او باران کې، چې سیند په څپو څپو بهیده او هر څه اوبو په سر اخیستي وو، (د مارانو ستر واکمنه) چې د ښیرازۍ، مینې او عشق ښاپیرۍ ده، د یوه آبي مار په څیریې کوږې کوږې پر یوه غټه ګرګه کولچه وهلې د اوبو پر مخ له ملکه وځي، ددغې مار ښاپیرۍ پر سر یو تاج دی او په تاج کې یو لال ځلیږي، خلک چې د هغې وتل ویني خواشیني کیږي او همدا ورځ د خپل غمځپلي تاریخ مبدا ټاکي. لاروی په فکرونو کې ډوب ده او دا هر څه را یادوي، خو په دې وخت کې یوه بدرنګه، مرموزه، سیاهپوشه بوډۍ د یوازې پاتې شوي قهرجن حاکم ماڼۍ ته ورځي، پرته له دې چې ور وټکوي یا له چا پوښتنه وکړي مخامخ له دهلیزونو تیریږي او د ایګو قهرمان ملاقات ته ځان وررسوي، دغه بوډۍ د مرګ او فنا استازې ده.

د اول څرخ په دریېم پړاو کې پېښې د نفس د دوزخ له درشل څخه د اخوا پیښیږي چې د شعور او عقل ساحه ده، په دې پړاو کې راوي یو ځل بیا د هغې زماني کیسه کوي چې ښار د آبادۍ په حال کې و، او د عشق او مینې الهې پرې حکومت کاوه هر څه شنه زرغون وو، خو ناڅاپه پر همدې ودان ښار باندې ښامار ورننوت او خلک یې د خپلې حکمرانۍ له پېل څخه خبر کړل او ځان یې ور معرفي کړ چې:

زه خـــــو (زه) یــــــــم!
زه (ایـــــــګو) یــــــــم!
زه فاتح د لــــوی جنګونو د جهان یم
قهرمان یـــــم بـــــې مثالــه
ستاسو ښار زمــــــا تابــع دی
تاسې ټول زمــــــا مریان یاست

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ځل د دغه قهرمان یوه بله ځانګړنه هم را پیژني چې د هغه ځانځاني او پر ځان مینتوب دی.

دغه پر ځان مین ښامار په ټوله مانۍ کې پر هر څه خپل نوم لیکي او د خپل ژوند ځای ټول له هنداړو څخه جوړوي چې هره شیبه ځان ووینې، هرې خوا ته چې سترګې اړوي نو خپل ځان ولیدلای شي. قهرمان دومره په ځان کې ډوب شي چې ماضي، حال او مستقبل ټول ترې ورک او هېر شي. دا ځل قهرمان د مرګ په اړه فکر کوي، که څه هم په دې اړه فکر کول یې نه خوښېږي خو غواړي له مرګه د خلاصون او ابدي ژوند ته د رسیدو لاره ومومي. مګر یوازیتوب! یوازیتوب لوی درد دی، په یوازیتوب کې قهرمان یوه مرموزه ویره په سر اخلي، چې پخپله یې هم نه پیژني. قهرمان ویرېږي چې زمانه ونه دریږي، دی په خپل ځان کې ننوځي او سفر کوي، له ډېرو سختو لارو څخه تیرېږي دی ګوري چې ټولې لارې یې پخپله په لوی لاس ورانې کړې دي او ځکه خوله خپل یوازیتوبه هیڅ لوري ته تیښته نه شي کولای. یو ځل یې خپکۍ (خپسکه) نیسي، فکر کوي نیمه تنه یې په ځمکه کې خښه شوې ده، بیا خپل سیوری ورڅخه ورکیږي او بل ځل د داسې تندې احساس کوي چې که د ځمکې ټول رودونه هم وڅښي تنده به یې ماته نه شي. قهرمان د ژوند په پوچۍ باور پیدا کوي او په همدې سرګردانیو کې را چورلي.

داول څرخ څلورم پړاو هم د قهرمان د دردونو، ویرې او اضطراب په تمثیل پیل کیږي او راښیي چې قهرمان څه ډول خوبونه ویني، بلاخره خپل یوازیتوب مني او باوري کیږي چې په فنا محکوم دی.

هغه شاته تمبول شوي عواطف چې قهرمان په زیرخانو کې زندانې کړي دي وخت نا وخت غریو را پورته کوي او د خپلو زنځیرونو په شرنګولو سره ښامار ګواښي، یو پټ باطني توپان له قهرمان سره مونو لوګ کوي او ملامتوي یې، دی ورته وايي چې یوازې دوه غلامان تا ته صادق وو، یو عقل او بل فکر، دوی غواړه مار او ستا ستایونکی وو. خو ددوی ټول دلایل، چې ستا د ستاینې لپاره یې جوړول، ناسم او فاني وختل، تا د خپل شاته تګ ټولې لارې وتړلې او بیرې دې تر شاو سیزلې او دادی چې اضطراب دې رامنځ ته کړ. قهرمان په همدې کشمکش کې دی چې د تربرمیو پرښته (د مرګ استازې) بوډۍ راځي چې هر څه یې تور دي، مخامخ مانۍ ته ورخیژي او پرته له دې چې ور وټکوي ځان یوازې شوي قهرمان ته رسوي. بوډۍ خپل کوربه ته په مهربانۍ وايي چې د تلو وخت دی، قهرمان ویرېږي او وايي: زه خو لا د ژوند په خوند نه یم پوهیدلی او همدلته خوښ یم، خو بوډۍ ورته وايي نه اوس ډېره ناوخته ده او باید ولاړ شو، ښامار د مقاومت هڅه کوي خو چې ویني بې فایدې دی زړه او نا زړه ورسره روانیږي او د ماښام په خړه کې د یوه نامالوم لوري ورک سفر پیلوي.

دوهم څرخ: د ښامار دوهمه برخه (څرخ) د اپلاتوني سمڅې په تمثیل پیلیږي، او د مثل د نظر یې پیژندنه کوي. د یونان نامتو فیلسوف اپلاتون په دې دنیا هر څه د هغو د اصل سیوری ګاڼه او د ژوند مثال یې په یوه غار کې د هغو انسانانو حالت ته ورته ګاڼه چې مخونه یې د مغارې دیوال او شاتونه یې د هغې خولې ته وي، دی وایي فکر وکړئ بهر اور بل دی او ترمخ یې ژوندي موجودات تیریږي په مغاره کې تړلي خلک یوازې پر مخامخ دیوال د هغو سیوري ویني او له دې نه دي خبر چې اصل حقیقت څه دی. د اپلاتون په مشهور کتاب (جمهور) کې دغه تمثیل په اووم کتاب کې راغلی دی (۹ــ۳۹۲)*.

---

* (که څه هم اروابناد پوهاند مجروح د ښامار په لمن لیک کې هغه د جمهور پنځم کتاب ښودلی دی).

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځانځاني ښامار راوي د اپلاتون دغه نظر نه مني، بلکې وايي چې کـه د غـار زندانيان لـه غـاره ووزي نو هر څه به تياره او خړ ووينې، شاعر تر همدې نظره وروسته د نيمو شپو د لاروي د سفر کيسه پيلوي. چې دده دتمې پر خلاف هيڅوک په مخه نه ورځي، چې ښه راغلاست ورته ووايي يا يې لـه هغې شين کميسې شاليلا سره ملاقات وشي چې د ژوند د ورک سمندر غاړې يې په سترګو کې پټې کړې دي. د لاروی هغه تېر وختونه پر زړه ور ګرځي چې څنګه يو ځل شاليلا په زړو جامو کې مخې ته ورغلې وه او له خپل منګي څخه يې اوبه ورکړې وې، يو ځل لاروی له خپل نابلد ملګري څخه يادونه کوي چې ده ته يې د بلدوالي لاپې کړې وې خو په نيمه لاره کې يې همداسې لارورکی پرېښود او مرسته يې ورسره نـه وه کړې دده دغـه دروغجن ملګری دده (زه) و. نو ده هم ورسره مخه ښه کړې وه او هغه يې خپلې ځانځانۍ ته پرېښی و. لاروی خپل سفر ته دوام ورکوي، ستړی دی، غمجن دی او حيران هم. ډول ډول پيښې او احساسات ورپيدا کيږي خو پـرمخ ځي، لاروی د ژوند د ورک سمندر غاړې لټوي. خو يو ځل پريوه توره مغاره (د لاشعور ساحه) ورپيښيږي، نه پوهيږي څنګه خو ور ننوزي هلته د ښامار انو زيږنځای ويني چې څنګه په يوه تور مردار ډنډ کې چينجي يو بل خوري او غټيږي بلاخره يو چينجي د نورو په خوراک دومره غټيږي چې ښامار ورڅخه جوړيږي او بيا دغه ويروونکی ځناور د لاوري د سترګو په وړاندې له مغارې څخه وځي، لاروی ددې پيښې پـه ليدو حيران دی، خپل مزل ته دوام ورکوي خو نه پوهيږي چې چيري روان دی. ده ته اوس، ماضي او راتلونکی ټول سره ګډ شوي او زمان خپل مفهوم له لاسه ورکړی دی. پـه همدې بې مانـا حالـت کـې دي يـو لـوی راز کشفوي او پردې پو هيږي:

چــــــې عــــــــالم او هستي واړه
بـــــې معنی دي بــــــې مفهومـه
لټول د کوم معنی او کوم مفهوم هم

د دوهم ځرخ په بله برخه (شپږم پړاو) کې لاروی د وجود ښـار تـه ورننـږدې کيـږي خـو مخکـې لـه دې چې ښار ته ورسيږي له ځان سر پريکړه کوي چې بايـد پـه بيـړه ځـان ښـار تـه ورسـوي او خلـک د ښـامار لـه راتللو څخه خبر کړي، ځکه ده په مغاره کې د ښـامار زيږيـدل وليـدل او پـردې پـوه شـو چـې ښـامار لـه مغـارې څخـه ووت او ښايي د ښار په لوري رارو ان وي، د ښار په درشل کې په دښته کې د لارې پرسر خپلـه ورکـه شـاليلا وينـې چې شليدلی کميس د يخو اوبو منګی ترځنګ دده پـه تمـه ده، لاروی يـې سـترګو تـه ځبـر کيـږي او پوهيږي چې اوږد انتظار يې ايستلی دی ډېر اوږد ان د عالم له پيدا ښته راهيسې. دغه پيغله نازنينـه خپـل ورک لاروی ته اوبه ورکوي او پر خپلې مينې يې ستړيا ورمينځي. لاروی ددې ترکتنې وروسته ښـار تـه ننوځي که څه ګوري چې ښامار ترده وړاندې راغلی او د ښـار پـه مـانۍ کې ناست دی، خلک يـې تـر خپلې سختې واکمنۍ لاندې زمولي دي. لاروی چې د اوږدو سفرونو له امله ببر شـوی او لـوڅ لپـړ دی خلکـو تـه د ښامار د حقيقي ځبرې په وړپيژندلو پيل کوي او خلک د شاليلا لـه حضـوره خبـروي خـو ښـاريان يـې چې ځبرې، لغړوالي او نـا اشنا خبر وتـه ګـوري د مجنـون او ليـوني نـوم پـرې ږدي او ورپـورې خانـدي. مجنـون لاروی ګوښـه کيـږي او د ښـاريانو پـه هکلـه فکـر کـوي، يـوه شـپه يـې د مسـتو خيـالونو او غوښتنو پـر پـټ خرابات پيښـه کيـږي چـې ګـوري هلتـه ځـوانان او پيغلـې غـاړه پـر غـاړه او پرشراب و شباب و رباب وخت تيروي. ليوني لاروی ته هر کلی وايي او دی هم هغوی ملامتوي چې په داسې پټه مستي به هيڅ هم تـر لاسـه

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه کړي، مستې پيغلې او ځوانان ورڅخه پوښتي چې واقعي مستي او حقيقت څه دی، لاروی ورته ټول حقايق بيانوي او هغوی د هستۍ او مستۍ پر راز خبروي.

ها خوا لاروی پر يوه مړي پيښيږي او خلک د ژوند او مرګ په رموز وپوهوي او دا ورته زباد وي چې دوی پر ژوندوني هم مړه دي ځکه د (زه) ښامار پرې حاکم دی. خلک ور پورې خاندي چې:

((دا سړی چور ليونی ربښتيا مجنون دی.))

د رندو په دغه ښار کې لاروی او د هغه معشوقه (شين کميسې ليلا) په ليونتوب مشهوريږي او خلک يې خبره جدي نه ګڼي خو دومره پوهيږي چې د هغوی خبرې عادي او بې مانا نه دي او شاته يې کوم څه شته خو ددوی سرنه پرې خلاصيږي، لاروی خلک د شاليلا لمانځنې ته را بولي او د ښامار له عبادته يې منع کوي خو مه دې شه.

يو ازې بوډا راهب دده په خبرو پوهيږي او حيران دی چې لاروی څنګه په ټولو پټو حقايقو خبر دی؟ د لاروی خبرې د حاکم تر درباره هم رسيږي، ښامار هغه جدي نه ګڼي خو يوه ورځ لاروی او شاليلا خپل دربار ته وربولي چې وګوري خبره څه ده ښامار په تمسخر له لاروی څخه پوښتنه کوي چې ته او دا ګدا ايي ګره معشوقه دې څه غواړئ او ولې خلک له لارې باسئ. لاروی د خلکو د بې خبرۍ او د ځانځاني ښامار د ظلم او ناروا کيسه ټوله ورته کوي او د ډېرو پټو حقايقو له مخې پرده لرې کوي.

ښامار هم غوسه کيږي خو له بلې خوا فکر کوي چې ځه دا خو ليونی دی خلک يې خبره نه مني، لاروی ښامار ته د هغه د مرګ او سقوط وړاندوينه هم کوي او ښامار دواړه له درباره شړي. مجنون لاروی د خپل يو ازيتوب کونج ته ورستنيږي او شاليلا دښتې ته ځي چې له خپل ډک منګي سره د حقيقت لارويو ته اوبه ورکړي.

خو ښامار چې نور په خپله ماڼۍ کې يو ازې شوی دی هره ورځ د خپل مرګ شيبې شماري. زړه بوډۍ چې تورې جامې يې اغوستي له کومې خوا څخه ښار ته راځي او مخامخ د ښامار ماڼۍ ته ځان رسوي، پرته له دې چې دروازه وټکوي يا يې څوک مخه ونيسي د ښامار تر مخ دريږي او په مهربانۍ سره ورته وايي چې نور نو د تګ وخت دی. د ښامار زړه نه کيږي چې له بوډۍ سره ولاړ شي خو بله چاره نه شته او زړه نا زړه په بوډۍ پسې روانيږي او په يوه تياره ماښام کې په نامعلومه لوري روانيږي.

لاروی يو ځل بيا سر راپورته کوي او ګوري چې هرې خوا ته ښيرازي ده. سيند بهيږي، چمنونه او ګلونه ښکلي دي ماشومان مستي کا او نا آشنا پيغله، هماغه زوړ کميسې ځېرې ګريوانه شاليلا لکه غرځنۍ ګرځي او بې پروا د مينې حکومت کوي، نو:

لاروی د نيمو شپو چې دا حال وليد
بې اختياره په خندا شو
ځکه پوه شو
چې له سره بيا شروع شو، يو ځل بيا بيا
زوړ داستان د قهرمان ستر پهلوان ستر
او د ښکلې رب النوعې آلهې د عشق او مينې
يو ځل بيا له سره پيل شوه

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

افسانه لو یه اوږده د تور ښامار مار

* * *

ځانځاني ښامار او د روحي بحران لامل:

د ښامار کیسه د نامتو فرانسوي فیلسوف ژان پل سارتر له هغې خبرې څخه پیل کیږي چې وايي ((انسان د انسان دوزخ دی)) د سارتر یوه مشهوره ډرامه چې فرانسوي نوم یې Hui-clos دی او مانا یې ده ور تړلی (دربسته) او کیسه یې د دریو کرکټرونو ((ګارسین))، ((انیز)) او ((استل)) په هکله ده چې که څه هم یو بل ته اړتیا لري او په یوه کوټه کې پر ګډ ژوند محکوم دي خو یو له بله تنګ دي له دوی څخه یو نارینه او دوه ښځې دي چې یو د بل په وړاندې په ظاهر او باطن کې متفاوت لیدلوري لري. دغه ننداره لیک په ۱۹۴۴ میلادي کې ننداره ته وړاندې شو.

په دې ډرامه کې سارتر د انسانانو اړیکو ته اشاره کوي، او د انسانانو ترمنځ اړیکې د بې باورۍ او تړلتیا یوه ګډوله ګڼي، دده له نظره موږ پخپله ځانونه سم نه شو پیژندلی او د ځان پېژندنې لپاره د نورو نظر ته اړتیا لرو، ګواکې انسان د انسان هنداره ده او بالاخره انسان د انسان دوزخ هم.

د ښامار لاروی چې په ځان کې ننوتی او ډېر مزلونه یې کړي دانه منې او دوزخ دننه په ځان (خود) کې پټ شوی ګڼي او دا چې ولې دې پایلې ته رسیږي؟ ښایي په لاندې دلایلو.

۱ـ د روحي رنځ زیږنځای په ځان کې دی:

ځانپالی (خودپرست) شعور چې په منظومه کې د ښامار په بڼه را څرګندیږي د ګڼو ارواپیي غوټو (عقدو)، شاته وهل شویو غوښتنو او ځپل شویو غریزو له امله په تحت الشعور کې زیږي او بالاخره همدغه ځانپالی شعور د وګړي د شخصیت د سالمې ودې مخه نیسي، که څه هم په ځینو مواردو کې د یو شمېر پټو استعدادونو د غوړېد باعث هم ګرځي او د یو شمېر اروا پوهانو په نظر په شخصیت کې جسارت، زړه ورتیا او اعتماد پر نفس روزي خو په مجموع کې د یوه ژور روحي بحران په رامنځ ته کولو کې ونډه لري. د ښامار لاروی په ځان کې ننوزي او له ځانه بهر دنیا هېروي، د سارتر پاملرنه (بل) ته ده حال دا چې پوهاند مجروح د خپل کرکټر روحي دنیا ته ننوزي او د هغو پټو بلاوو په اړه څرګندونې کوي چې په موږ کې دننه زیږي.

۲ـ که له بله ځوریږو بیا هم علت په خپله ځانځانۍ کې دی:

نرسیسیزم Narcissism (یوزاې پر ځان مینتوب) ډېر ځله د داسې افعالو د صدور لامل ګرځي چې د (بل) فرد د اذیت یا لږ تر لږه هېریدو باعث کیږي. په منفي نرسیسیزم اخته انسان د نورو وجود هېروي یا په بله ژبه د نورو موجودیت یې نه خوښیږي، دا یو ځل بیا د سارتر خبرې ته موږ ورنږدې کوي چې پر ځان مین انسان د بل وجود ځانته عذاب او دوزخ ګڼي ځکه دومره په ځان کې ورک وي چې له ځانه پرته بل نه شي لیدی. دلته علت ځانځاني او ځانغوښتنه ده ځکه نو پوهاند مجروح د ستونزې اصلي لامل پر ځان مین والی ګڼي نه د بل موجودیت ځکه نو دا پایله مومی چې دوزخ په خپل نفس کې دی.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳.دوزخ ولې زيږي؟

لويه ګناه بل ته زيان اړول وي، او بل ته زيان اړول د هغې عقدې محصول دی چې انسان يې د ځان د لوړتيا د زبادولو لپاره لري. موږ هغه وخت ځان ځواکمن ګڼو چې بل راوپرځوو، نو له همدې امله پر نورو بلوسو، دوزخ چې د ګناهونو لپاره رامنځ ته شوی دليل يې دلته په انسان کې دی، ځکه خو د پوهاند مجروح له نظره بايد دوزخ په ځان کې ولټول شي نه په بل کې.

د داسې سره ورته دلايلو د ثبوت او تمثيل لپاره د نيمو شپو لاروی خپل سفر پيلوي او کيسه پرمخ ځي، که څه هم ژان پل سارتر د (ورتړلی) ډرام په اوږدو کې داسې فضا تمثيلوي چې خپل تز « انسان د بل انسان دوزخ دی» پرې زباد کړي، په هر صورت دلته به ښه وي چې د ځانځاني ښامار په اوږدو کې د هرې اروايي فرضيې طرح، ثبوت او علمي ځرنګوالی وڅېړو. که غواړو ځانځاني ښامار د فرويديسم له نظره وڅېړو نو ددې ترڅنګ چې د فرويد موندنو او نظرياتو ته به لنډه اشاره کوو د هغه له خوا د يو شمېر رامنځ ته شويو اصطلاحاتو پېژندنه به هم کوو البته هغه شمېر اصطلاحات چې په دې بحث کې مطرح کېږي.

د فرويد له نظره د انسان شخصيت له درېيو برخو څخه رغېدلی:

۱.ايد (Id)

۲.سوپر ايګو(super-Ego)

۳.ايګو (Ego)

۱.ايد Id يا اماره نفس:

((ايد)) په ځان ناخبري (ناخودآګاه) ضمير کې ځای لري او له حيواني غريزو څخه جوړ دی. ايد د خوند اخيستلو پر اصل ولاړ دی په ((ايد)) کې دوه ډوله غريزې شته چې يوه يې د ژوند غريزه يا اروس Eros نومېږي او بله يې د مرګ غريزه يا تاناتوس Thanatos . د ژوند غريزه د جنسي ځواک چلوونکې ده او د مرګ غريزه د تاوتريخوالي د ځواک چلوونکې. ايد هماغه څه دی چې په عرفان کې يې اماره نفس بولي او په عرفاني ادبياتو کې يې شيطاني وسوسې ګڼي. صوفيان او عارفان د Id له دواړو غريزو (جنسي او تاوتريخوالي) سره دښمني کوي او ځپي يې.

۲.سوپر ايګو super Ego يا ((د وجدان قاضي))

سوپرايګو د ټولنيزو او اخلاقي قوانينو د منلو هغه شعور دی چې له بهر څخه د انسان ذهن ته راننوزي. سوپرايګو حيواني غريزې کنترولوي او سانسوروي يې، چې وګړی په ټولنه کې د ژوند کولو وړتيا ومومي. د سوپرايګو لويه برخه په ځان خبري (خودآګاه) ضمير کې ځای لري خو يوه برخه يې په ځان ناخبري ضمير کې هم ورننوتې ده او همدا برخه ددې لامل ګرځي چې انسان په ناخود آګاه توګه د خپلو يو شمېر کړنو په وړاندې د ګناه احساس وکړي او ځان ملامت کا. ((ايد)) ددې لپاره چې له سوپرايګو څخه وتښتي ډېرې هلې ځلې کوي آن تردې چې د خپلو غوښتنو او اميالو ښه بد لوي او غريزي هوسونو ته د رسيدو لپاره د سوپرايګو د تېرايستلو چلونه سنجوي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. ایګو Ego یا منځګړی:*

ایګو هغه ځواک دی چې د Id (اماره نفس) او سوپرایګو (د وجدان قاضي) تر منځ د منځګړیتوب دنده ترسره کوي او هڅه کوي چې حیواني غریزې او شهواني غوښتنې داسې خړوب (ارضا) کړي چې اخلاقي قوانینو او ټولنیزو پریکړو ته هم زیان ونه رسیږي او په یو ډول یې رعایت وشي. د ایګو لویه برخه په ځانخبري ضمیر کې ځای لري. ایګو لانجمنه دنده لري له یوې خوا له شیطاني وسوسو او غوښتنو سره ډغرې وهي او د غریزي غوښتنو تر فشار لاندې دی او له بلې خوا د اخلاقي حکمونو او ټولنیزو ټاکل شویو حدودو په چارچېر کې راګیر دی.

د فروید له نظره د انسان دننه تل د ((سوپرایګو)) او ((اید)) ترمنځ یو پټه جګړه روانه ده او ایګو هڅه کوي د غه روحي جګړه اداره کړي. فروید وایي په هوښیارۍ او ویښتیا کې ایګو کولای شي اید یو څه کنترول کړي خو همدا چې انسان ویده شي یا هوښیاري له لاسه ورکړي نو ((اید)) سر را پورته کړي، ځان له سوپرایګو څخه پټ کړي او په بشپړه آزادۍ سره ځان را څرګند کړي.

د ځانځاني ښامار اصلي کرکټر له درې و اړو جوړښتي ځواکونو سره ملاقات کوي؛ ښامار د لاشعور په ساحه کې زیږي بیا د وجود په ښار کې حکومت ترلاسه کوي یعنې د ایګو پر تخت کیني، له یوې خوا د سوپرایګو د احکامو د رعایت لپاره ټولې عاطفي غوښتنې (مشروع او غیر مشروع) د لاشعور په سمڅو او زندانونو کې بندي کوي او له بلې خوا د نرسیسیزم (پر ځان مین والي) له امله هر بل حس او استعداد داسې ځپي چې سر را پورته نه شي کړای. عقل چې د ایګو اصلي ملګری او لارښود دی له عواطفو او غریزو سره نه جوړیږي او ایګو په ورکو او ړندو لارو بیایي.

اوس نو پوښتنه رامنځ ته کیږي، چې د ایګو د منځګړیتوب او تعادل ساتنې رول ته په کتو سره ولې صوفیانو تل ملامت کړی، په عرفاني ادبیاتو کې یې غندنه شوې او پوهاند مجروح ورته ښامار وایي؟ ایګو د عقل په مرسته د انساني شخصیت حکومت ترلاسه کوي او تقریباً ټول ژوند پر وجود حاکمیت چلوي. ایګو او عقل د اجتماعي ژوند په داسې سیالیو کې بوختیږي او د ځان غوښتنې په داسې لومو کې ښښلي چې د پیدا ایښت موخه، معنوي ارزښتونه، ځان پیژندنه، مینه او معرفت له انسانه هېروي.

ایګو د عقل په مرسته هڅه کوي ځان مطرح کړي، آن که د غه مطرح کول او برلاسی د نورو په ځپلو او خوارولو کې هم وي، د بشري تاریخ اوږده کیسه له ډېرو داسې پیښنو ډکه ده چې ځواکمنو انسانانو

---

* wikipedia انسایکلوپیډیا د فروید له نظره Ego داسې را پیژني:

In Freud's theory the ego mediates among the id, the super-ego and the internal world. Its task is to find a balance between primitive drives, morals, and reality while satisfying the id and super –ego. Its main concern is with the individual's safety and allows some of the id's desires to be expressed, but only when consequences of these actions are marginal.

ژباړه: د فروید د تیوري له مخې په دروني جهان کې ایګو د اید او سوپر ایګو منځګړی دی، چې د لومړنیو تحرکاتو او اخلاقو ترمنځ تعادل ومومي او د وجدان او غریزي غوښتنو ریښتینې سرچینې وپېژني. د ایګو ډېر پام دې ته وي چې څنګه فرد خوندي پاتې شي او هم یې غریزي غوښتنې تر کنترول لاندې راولي. ددې هڅو حاصل د غریزو او اعمالو حاشیې ته تیل وهل دي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپل شهرت او برلاسۍ لپاره څه ناروا اوې چې نه دي کړي ! وينې يې بهولي، تيري يې کړي، غلا – غدۍ، شوکماري ظلم او ناروا هر څه د خپل ځان د برلاسۍ لپاره، په حقيقت کې دا هر څه د ځانځانۍ او انانيت لپاره کيږي. ايګو له عقل سره ملګرۍ دی او پر انسان حکومت کوي، ټول عمر جنګيږي ځان لويوي او نور تر پښو لاندې کوي، سره له دې چې دننه په وجود کې له ايډ او سوپرايګو سره لاس او ګريوان دی، بلکې دا دواړه ځواکونه هم کنټرولوي خو په حقيقت کې همدا هم د ځانښوونې لپاره کوي، له سياسي حاکميت سره د وجود تشبيه د ځانځاني ښامار سياسي اړخ دی. موږ ګورو چې ښامار د وجود پر ښار حکومت پيلوي، غريزې او هيجانات (Id) زنداني کوي او راهبان (ښايي سوپرايګو) دې ته اړ کوي چې خلک دده لمانځنې ته راوبولي د ځانځاني ښامار کيسه د فرويد د رواني نظريو دقيق ادبي تمثيل دی.

او لنډ پيام يې دا دی چې خودي او انانيت (چې د ايګو له خوا اعماليږي) ورو ورو د انسان پر شخصيت داسې حاکميت ترلاسه کوي چې يو مهال په خپله د انساني شخصيت په اصلي ځواک بدليږي او د «انسان يعنې (زه)» تعبير ثابتوي، استاد مجروح وايي:

تاسو وايا ست زه به څوک يم؟

زه خو «زه» يم، زه «ايګو» يم (۸ـ۳۰)

د استاد مجروح اثر يوازې دده قضيې ثبوت نه دی، بلکې د کيسې نور اړخونه هم په کې تمثيل شوي دي «زه» يا ايګو چې خپلو کړنو ته غره دی او بيخياله پاچاهي کوي يو مهال ځان يوازې ګڼي، ګوري چې په وجود کې هيڅ ملګرۍ نه دی ورپاتې، آن عقل (د هغه پخوانې خو ناځوانه او دروغجن ملګری) هم ورڅخه بيليږي، دا نور د ايګو لپاره تر ټولو وحشتناکه پړاو دی، ايګو چې ځان له مرګ سره مخامخ ويني د ژوند پر پوچۍ او بې ماناتوب يې باور راځي او فکر کوي چې ټولې هڅې، ټول قدرتونه ځانځاني او حاکميت، برلاسي او تفوق بې مانا وو او کاشکې يې داسې او هسې نه واى کړي، يو ځل هيله کوي چې که بيا ژوند پيل کړي نو کړې تيروتنې به بيا نه تکراروي خو د مرګ بوډۍ ورته خاندي چې نه ! ته به بيا هم همداسې وکړې ځکه د ځانځاني شعور ځانګړنه همدا ده، سيالي او د برلاسۍ تنده به دې بيا دې اعمالو ته مجبور کړي:

په دې هرڅه کې معلوم يو حقيقت راته ښکاره شو
د زمان د درياب پورې پورې غاړه
هرڅه هيڅ دي
د مکان له درشل ها خوا
هرڅه تش هر څه خالي دي
دا عالم او هستۍ واړه
بې معنی دی بې مفهومه
بې معنی او بې مفهومه
لټول د کوم معنی د کوم مفهوم هم. (۱۰ـ۱۵۵)

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځانځاني ښامار په کيسه کې د ايګو د ودې څو پړاوونه ياد شوي، يو شمېر نور اروا پوهنيز مفاهيم، لکه يوازيتوب، خوبونه، نرسيسيزم (پرځان مينتوب) مينه، غرايز، هيجانات، زاړه خاطرات، ځپل شوي عواطف، اوهام، روحي آزادي، د ماناوو را ګرځيدنه (تداعی معاني)، ماشوم شعور، ټولنيز (جمعي) شعور، کهن الګو (Archetype) او نور په سمبوليکه ژبه داسې تمثيل شوي چې د انساني وجود په قلمرو کې يې تړون او ارتباط په زړه پورې دی.

د ځانځاني ښامار کيسه، لکه د خوب ليدل:

فرويد وايي: «خوب ليدل د اروا پوهنې تر ټولو مطمئن اصل دی او هر څوک چې غواړي د اروا پوهنې په برخه کې زده کړه وکړي، دې ته اړ دی چې د خوب ليدلو په اړه پوهه ترلاسه کړي.» (۷ـ۱۰۵)

فرويد د خوبونو پر تعبير تکيه کوي او هغه له وجود څخه د بهرنيو پېښو په اړه د انساني شخصيت تر ټولو دقيق غبرګون ښيي.

په ادبياتو کې ګڼ هغه آثار چې له اروا پوهنې يا د انسان له روحي مسايلو سره سروکار لري خامخا خوب ليدلو ته ورته حالت په کې انځور شوی دی، د هنري آثارو کره کتونکي شعرونه خوبونو ته ډېر نږدې ګڼي او فکر کوي چې هم په خوب او هم په شعر کې عادي منطق، د زمان او مکان دقيق مراعات او متناوب طرز فکر نه ځايېږي، موږ کله چې خوب وينو؛ نه پوهېږو چې دا به حقيقت نه وي، او همدا راز په شعر کې هره تخييلي مفکوره په هماغه جديت سره مطرح کوو، لکه د ساينس کومه قضيه چې غواړو ثبوت کړو، شعر د عادي منطق او فزيکي عمليو له بنده خلاص دی او د خوب ليدلو حالت هم هيڅ ډول التزام نه مني.

د ځانځاني ښامار کيسه خوب ليدو ته ورته ده، هلته لاروی اوږدې او سختې لارې وهي خو له فزيکي پلوه ستړی نه دی، په کيسه کې سمبولونه، په خوب کې اشياوو ته ورته دي، حوادث او پېښې د راوي له بدن څخه بهر خو د هغه په ذهن کې دننه پيښيږي، د ښامار په کيسه کې وخت او مکان بدليږي، ځواني، ماشومتوب او زړښت، لکه د عادي ژوند په څېر منظم نه دي، راوي کله ماشوم دی کله ځوان او کله بوډا، ښامار زيږي، حکومت کوي مري، خو بيا راځي، بيا يوازې کيږي او بيا مري د نيمو شپو لاروی کله د مغارې پر غاړه، کله په ښار او کله په بيابان کې دی. هر پېښه، لکه يو خوب بدليږي. پوهاند مجروح د خپلې ليکنې سبک همداسې ټاکلی چې وکړای شي د هغه په مرسته خپلې رواني فرضيې تمثيل کړي.

په خوب کې پېښې او اشيا خپلې سمبوليکې ماناوې لري، د ښامار په کيسه کې هم هر څوک، شی، پېښه، مفکوره او ځای سمبوليک بار لري يعنې د يوه فکري موقعيت استازيتوب کوي، ښامار د ايګو «زه»، لاروی د حقيقت موندنې د شعور، شاليلا د مينې او محبت، بيابان د بې مانا او سرګردانه خو چوپ لټون او ښار د وجود د قلمرو سمبولونه دي چې کيدای شي پر څو څو نورو ماناوو هم دلالت وکړي. د نامتو فلسفي شاعر ايټاليوی دانتې (Dante) مشهور اثر (انساني کميډي) هم دې ته ورته دی هلته ټولې پېښې، سفرونه او موقعيتونه د خوب ليدلو په شان سمبوليک او رمزي دي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له خوبونو سره د ځانځاني ښامار اړیکه هغه د استاد روهي په وینا « خوب نمايي» ده، یعنې له دغه اسلوب څخه کار اخیستل د موضوع د شرح کولو لپاره یوه وسیله ده، استاد روهي لیکي: ((د شاعر د خوبونو دربیمه معنا «خوب نمايي» ده یعنې له خوب څخه د وسیلې په توګه کار اخیستل کیږي او شاعر غواړي، چې د رمز او کنایې له لارې خپل هدف بیان کړي.)) (۲-۱۰۷)

موږ کله چې ځانځاني ښامار لولو داسې راته ایسي، لکه د خپل ځان ټول قلمرو چې په خوب وینو، دغه خوب ستړي کوونکی دی خو د حقیقت داسې پاړکې په کې دي چې موږ یې په ویښه نه شو لیدلای، د «زه» په اړه ټول هغه واقعیتونه چې موږ یې د ویښ شعور د حاکمیت پرمهال نه شو لمس کولای په دغه خوب کې یې لولو، موږ وینو چې د ښامار د حاکمیت تر څنګه د وجود په ښار کې څه روان دي، لاروی، شالیلا، راهب، زنداني ځوانان او پیغلې، رندان، ماشومان، هوسۍ او نور کرکټرونه څه دي او څه کوي؟ ځکه خو هره هغه روحي انګیزه چې وړاندې به معرفي شي د دغه اوږده خوب یوه برخه ده یا په بله ژبه د انسان د شخصیت یوه اروايي برخه ده چې ښایي وپېژندل شي.

تېر هېر خاطرات:

په ځانځاني ښامار کې څو ځله د پخوانیو هېرو شویو خاطراتو له Review یا بیا کتنې سره مخامخ کیږو، ځینې داسې خاطرات فردي دي چې یو شخص یې په خپل ژوند کې تجربه کوي او بیا یې را یادوي، ځینې داسې خاطرات د بشریت ګډ خاطرات دي چې کیدای شي په زرګونه کاله پخوا پېښنو پورې اړه ولري او موږ یې د ګډ شعور په وسیله له خپلو نیکونو څخه په ارثي توګه را خپلوو او کله کله مو له لاشعور څخه سر را پورته کوي او په شعور کې مورا تداعي کیږي. ځینې خاطرات په داسې ثابتو موډلونو بدلیږي چې هغه هم زموږ په جمعي ذهنیتونو کې د لومړنیو قالبونو په بڼه را څرګندیږي، « کارل ګوستا ویونګ دا موډلونه Archetypes بولي، ایرانیانو «کهن الګو» بللې موږ به ورته هماغه ارکیټایپونه وایو چې په ټولنیز شعور کې د منل شویو قالبونو مانا لري» هره خاطره چې په درې واړو ډولونو پورې اړه لري زموږ د رواني جوړښت یوه لویه برخه جوړوي، په بله ژبه زموږ عواطف، احساسات، انګیرنې او رواني لوړې ژورې په دغو خاطرو او یادونو کې ژورې ریښې لري، او بیا تداعي یې پر موږ کاري اغیز ښندي. استاد مجروح په ښامار کې وايي:

بیابانو، ترورمۍ وه، توره شپه وه
خوله ماسره د ننه یوه ډیوه وه بلیدله
دا ډیوه د تیر وختونو خاطره وه
انسانان مې لا لیدل د خیال په سترګو
د غمجنو فریادونه، ډک له قهره
غږ د مینې محبت مې لا تر غوږ و
ماشومان مې له نظره تیریدل چې،
دکمر په سر روان وو
د سیند غاړې منډوګې ته کوزیدل ټول

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

غونډول یې سیندني ځــلانده کـــاڼي
لوړ بــــرجونه یې د شګو جوړول بیـــا
هی ټوپونه لاندې کول وو
تښتیدل وو ځغلیدل وو

دلته تېر خاطرات هم د فردي ماشومتوب او هم د بشریت د تاریخ لومړنیو پړاوونو ته اشاره ده « هغه مهال چې مدني قوانینو او ټولنیزو قراردادونو د انسان خپلواکي نه وه محدوده کړې».

د تېرو خاطراتو تداعي په کیسه کې مهم ځای لري، کله چې ایګو« پرځان مین شعور » پر شخصیت « د وجود ښار» حاکم شي نو دعقل په مرسته د «اوس» په زماني مقطع باندې حکومت کوي او هر څه د اوس لپاره غواړي په دوهم ګام کې راتلونکی مهم دی ځکه ډېر ځله د برلاسي لپاره هڅه د راتلونکې حاکمیت ګټلو په نمت کیږي، د ایګو لپاره تېرې خاطرې کوم اهمیت نه لري، ځکه ماضي د کمزورۍ، مساوات او تر لاس لاندې والي پېردی، ماشوم د مور او پلار ساتنې «مواظبت» ته اړتیا لري، لومړنیو انسانانو ډله ییز ژوند کاوه او د تفوق عقده یې نه درلوده، د هستۍ اصلي مفهوم «په ښامار کې د ورک سمندر غاړې» هغه وخت څرګند و، ماشومان به آزاد ګرځیدل او هوسۍ چا نه ښکار کولې، په ښامار کې هغه مهال خودي «ځانځاني» یا انانیت لا د وجود پر ښار حاکمیت نه درلود، او د ژوند اصلي څېره څرګنده وه، ښامار یا خود پرسته شعور ددغې دورې له یادولو څخه ویره لري او هڅه کوي چې د ښار خلک دغه عصر هېر کړي، یو ځل چې لاروی او د هغه معشوقه «ګریوان څېرې شالیلا» غواړي، د هغه عصر یادونه وکړي نو ښامار غوسه کیږي. لاروی ښامار ته تېر وختونه وریادوي ورته وایي: ستا معبد خونوی جوړ شوی، ډېر پخوا خلکو د مینې د الهی لمانځنه کوله، هغه وخت آزادي، مینې او رښتینولی حکومت کاوه، ماشومان آزاد ګرځیدل او پیغلو به له ځوانانو سره په خپل واک مینه کوله د ښامار دغه خاطرات نه خوښیږي او لیونی لاروی او د هغه ګریوان څېرې معشوقه له خپل درباره شړي.

تېرو خاطراتو ته ورګرځیدل یا د هغو بیا را په یادول په ښامار کې څو څو ځله تکراریږي او دا د انساني شخصیت په وده کې د درې ګونو روحي بحرانونو په هر پړاو کې په تېروا وزړو خاطرو کې د انسان یو روحي سیر ته نغوته ده چې هر انسان ورسره مخامخیږي.

فروید به د خپلو رواني ناروغانو د تداوي پر مهال هڅه کوله هغوی وهڅوي چې خپل تېر خاطرات ورته تکرار کړي، فروید عقیده درلوده چې د ټولو په یاد کې پاتې شویو خاطرو په منځ کې د ناروغۍ لامل خاطرې هم د لاشعور له ساحې څخه د شعور برخې ته راتلای شي او دا مسأله د خاطراتو د تداعي په مرسته ترسره کیدای شي، نوموړي وایي: « هغه عقده چې د تداوۍ پرمهال د ناروغ په ذهن کې راڅرګندیږي باید له اصلي خاطرې یا شاته وهل شوې غوښتنې سره اړیکې ولري». (۹۸-۷)

فروید فکر کوي چې له تېرو خاطراتو سره – چې په لاشعور کې یې رسوب کړی دی – د بیا تداعي پرمهال « چې د شعور ساحې ته د هغوی د راوستلو هڅه ده» یو شمېر هغه خاطرات هم را په یادیدای شي چې په یوه ټاکلي پړاو کې د روحي بحران لامل یا یو له لاملونو څخه وي. پخپله استاد مجروح د اژدهای خودي «د ځانځاني ښامار دري متن» په شروحو کې لیکي، چې دغه کیسه د ژوند په دریم

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

رواني بحران پورې اړه لري چې د عمر په څلويښتمو کلونو کې پيښيږي، هغه مهال چې تېر خاطرات يو ځانګړې اهميت لري، استاد ليکي: «د ژوند بحران په اوج کې «زه» يا ځانپالی شعور له ځانه پوښتي چې ژوند ولې وچ او بې خونده دی؟ دی پوهيږي چې د ژوند يو مهم توکی ورڅخه تللی دی، ناڅاپه يې پام کيږي چې دغه «غوره غائب» يا ورک شوی «مينه» ده، د مينې نشتوالی په روحي ژوند کې يوه لويه تشه رامنځ ته کوي ځکه نو د «زه» ټول فکر تېرو خاطرو ته ورګرځي، د ماشومتوب او ځوانۍ خاطراتو ته چې د کيسې په ژبه «د ورک سمندر غاړې» او «د ژوند سرچينې» په لټون پسې راوزي. (۱۰ـ۱۴۲)

د رواني ستونزو يا ناروغيو يو عامل داوي چې ناروغ له يوې هېرې شوې روحي غوټې «عقدې» څخه ځوريږي، پرته له دې چې خپله پرې وپوهيږي د همدې لپاره اروا ځېړونکي غواړي ټولې هېرې خاطرې راڅرګندې کړي، چې د غوټې لامل بيا مومي د فرويد د شاګردانو له نظره د رواني غوټې د عامل موندل د ناروغۍ نيم علاج دی، په اروايي درملنه کې تشخيص د تداوي اصلي او غوره برخه ده له همدې امله د هر رواني بحران د څېړنو لپاره تېرو خاطرو ته مراجعه کيږي، په ځانځاني ښامار کې هم وينو چې ښامار د عشق خاطرات له ښاره شړلي دي، غريزې او د ښکلا خوښوونې تمايلات يې په زيرخانو کې زنداني کړي او د مينې شاليلا يې بيابان ته شړلې ده، ښامار يا پرځان مين شعور فکر کوي چې ددغو عاطفي غوښتنو په ځپلو به خپل حکومت ټينګ کړي او له ښاريانو څخه به دا هېره کړي چې پرته له ده څخه بل واقعيت هم وجود لري، مګر کله چې د وجود ښار ورو ورو ړنګيږي، کوڅې شاړيږي، طراوت او ښيرازي له منځه ځي دلته نو زنداني عواطف، تېر هېر خاطرات او د عشق رښتيني تمايلات سر را پورته کوي آن تردې چې په ماڼۍ کې ناست ښامار يې هم شورو ځوروي.

ځانځاني ښامار او عشق:

عشق هغه غريزي تمايل دی چې انسان يې معمولاً له ځانه بهر له بل «شخص يا پديدې – شي» سره لري البته له ځانه بهر ځکه وايو چې له خپل ځان سره عشق «نرسيسيزم» هغه څه دی چې دلته په ځانځاني ښامار کې يې په ځان مين شعور هم ورته ويلي، په دې بحث کې عشق معمولاً له بل سره د مينې او په تېره بيا مخالف جنس سره هماغه عشق دی چې سرچينه يې جنسي غريزه ده، ډېر ځله په عرفاني آثارو او عرفاني حماسو کې د سالک «د حقيقت پلټونکی - په ځانځاني ښامار کې د نيمو شپو لاروی» لارښود داسې څوک دی چې لاروی له هغه سره د مينې اړيکې لري د دانته په الهی کميدي کې بيا تريسه «د دانته معشوقه» د راوي لاس نيسي او هغه د بلې نړۍ سير ته بيايي، مولانا جلال الدين محمد بلخي په شمس تبريز پسې روانيږي او خپلې معنوي نغمې د هغه په فراق کې غږوي، ګويته د «فاوست تراژيدي» کې هلن بيا را ژوندۍ کوي او فاوست يې په مينه کې ليونی کوي، استاد مجروح هم په ښامار کې شاليلا د عشق د سمبول په توګه را پېژني. په ځانځاني ښامار کې عشق څو جلوې لري:

سر به يې کېښود په زنګون
په خپل سوچ کې به ډوب ناست و

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل ګریوان ته به یې لاس کړو
بیا به یې وویې
زه شړلی، فراری یمه له عشقه
دا غایبه هستي څه ده؛
هغه عشق دی
نامعلومه ورکه څه ده
هغه مینه
ور په یاد بیا هغه وخت شو
چې څه شانتې فراري شو
الهی د محبت په هغې ورځې، اغوستلی شین کمیس و،
دی یې ونیوه له لاسه
بیا یې وښوده له ورایه
هلته دورې یو افق و نامعلوم
نو یې وویې
څه چې څو اوس... (۱۰ـ۵۷)

له بل سره مینه مخامخ د نرسیسیزم «پر ځان مینتوب» په وړاندې دریږي. د همدې لپاره عارفان په دې ګروهه دي چې:

تو ګمان مبر که مفتی به خدا رسیده باشي
تو زخود نرفته بیرون به کجا رسیده باشي

له مقابل جنس سره مینه د فروید له نظره له جنسي غریزې څخه رازیږي، دغه اروا پوه فکر کوي، چې دې ډول مینې ته معنوي دلایل تراشل هغه څه دي چې موږ یې د ټولنیزو اخلاقي قراردادونو تر فشار لاندې جوړوو او د خپلو غریزي غوښتنو د پټولو لپاره یې کاروو او که نه، ایډ له مقابل جنس سره د اړیکو تلوسه را منځ ته کوي او سوپر ایګو یې شاته تمبوي، ایګو په همدغه منځ کې منځګړیتوب کوي. دلته به د فروید له خپلې وینا څخه دا څو کرښې راوژباړو:

«جنسي غوښتنو ته لاسبری زموږ د نننې مدنیت له ګڼو آرونو سره تضاد لري او دا ګڼې ستونزې رامنځ ته کوي، د تمدن دا آرونه او معیارونه چې د فرد له جنسي غوښتنو سره تضاد لري د ګڼو عصبي ناروغیو لامل ګرځي، موږ نه ښایي له دې امله خوشاله او سو چې خپلې غریزي غوښتنې مو ځپلي یا مو بیخي له منځه وړي دي» (۷ـ۱۵۳)

پوهاند مجروح د ځانځاني ښامار په یوه برخه کې همدغې ناروغۍ او د هغو احساساتو او غوښتنو د ځپلو له امله رامنځ ته شویو عقدو او اضطرابونو ته، چې له عشقه رازیږي، دا سې اشاره کوي:

کوم قدرت چې نوم یې «مینه محبت» و
اوس یې نوم د «تنفر» دی غوره کړی

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرونی قدرت د «عشق د جذباتو»
نن هغه ځانته «روحي اضطراب» وايي (۱۰-۹۲)

زموږ فيلسوف شاعر دد ې پلوي دی چې په تورتمو سمڅو کې زنداني شوي ځوانان او پيغلې چې هلته پټې يو له بل سره په مينه او پيالو پورته کولو بوخت دي بايد آزاد شي او همدوی د چارو واګې په لاس کې ونيسي.

پوښتنه را منځ ته کيږي چې آيا په ځانځاني ښامار کې د عشق هغه معنوي مفهوم، چې صوفيان او عارفان پرې ګروهمن دي، د ځانځاني «ايګو» په وړاندې دريږي او يا هم يوازې غرايز او جنسي غوښتنې؟ د ښامار په کيسه کې د دواړو لپاره بيل بيل ځايونه شته، زه فکر کوم چې شين کميسې ليلا د معنوي عشق سمبول ده ځکه په بيابان کې او سيږي او يوازې لارويو ته سپينې او رڼې اوبه ورکوي.

هغه د ليوني «مجنون» او د نيمو شپو د لاروی مانيزه څېره ده او لوستونکی کولای شي د لاروی عظمت او مانيز ستروالی د هغې په سترګو کې وګوري. مجروح وايي:

او زه وايم
د هستۍ معنا ليلی ده
که باور نه کړئ نو ورشئ ورته ځير شئ !
نو به پوه شئ
چې زما په معنا څرنګ د ليلی لبان رنګين دي
بيا زما د ارزښتونو رڼاګانې
په څه شانې
د هغو آبي چشمانو په افق کې تل ځليږي... (۱۰-۱۵۲)

خو د هستۍ خرابات، هغه ځای چې ځوانان او پيغلې نيمه بربنډ په کې پراته دي او يو د بل له غيږو څخه خوندونه اخلي، شراب څښي او سندرې بولي دا د بې بندوباره زورورو جنسي غوښتنو سمبول کيدای شي:

لاروی چې ښه کتلې، هرې خواته يې ليدل چې
ځوانان پيغلې يو له بل سره غيږ په غيږو و
ځينې پټ ځينې لغړ نيمه بربنډ هلته پراته وو
او د ټولو په لاسونو کې جامونه... (۱۰-۱۲۱)

شاعر دغه غريزي غوښتنې د ښامار بې ګناه قربانيان ګڼي او فکر کوي چې دوی به يو مهال د وجود ښار په لړزان راولي.

شاعر حکم نه کوي چې د ايګو «ځانځاني ښامار»، جنسي غوښتنو او يا معنوي عشق ترمنځ کوم يو ښايي بريالي شي او انسان بايد د کوم يوه ومني.

ايګو دومره پرځان مين دی چې هره غوښتنه او د ژوند هره رنګينې د ځان تابع کوي او ټول عمر يوازې د ځان په هکله فکر کوي، جنسي غوښتنې که همدا سې ياغي پرېښودل شي خبره رسوايي ته رسيږي او د فرويد په ژبه: «له انسان څخه د شهوت ديو جوړوي». (۷-۱۵۴)

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او که یوزاې د معنوي عشق شالیلا ته پناه وړي نو د صوفیانو په څېر به یې ځای د انزوا بیابان وي.
صوفیان فکر کوي چې نفس یا ځانځاني ښامار یوازې د عشق له معنوي قوت څخه ویرېږي او هیڅ کله نه شي ورسره مخامخ کېدای، په ځانځاني ښامار کې کله چې د عشق الهه قهرمان ته بلنه ورکوي چې له هغې سره دعشق او مینې رښتینی سفر پیل کړي نو هغه ویرېږي او ورته وایي چې نه زه همدلته خوشاله یم او نه غواړم له تاسره ولاړ شم.
د هنر کار دا نه دی چې اخلاق تدریس کړي او یا هم حکم وکړي، ځانځاني ښامار د هرې اروایي پېښې تمثیل کوي او د هرې غوښتنې ځای او څرنګوالی را پېژني، ښایي عشق، ماهیت یې او معنوي دریځ یې لاهم نه وي پېژندل شوی.

زړه ناخود آګاه یا ټولیزه ځان ناخبري:

دا پوښتنه وه، پوښتنه آخرینه
ځکه، ځکه دا سوال خو
د زاړه زاړه شعور د وروسته پاتې ګرد او خاورې نه راغلی پورته شوی بیرته کښیناسته فنا شوه په ایرو کې. (۱۰ـ۱۳۵)
کارل ګوستاو یونګ زوړ یا ټولیز «جمعي» شعور داسې را پېژني: ټولیزه ځان ناخبري د هغو پوهنو مجموعه ده چې پخوانیو انسانانو د خپلې شهودي پېژندنې په مرسته د طبیعت له «پدیدو» څخه درلوده.
د یونګ له نظره د زړو یادونو، نښو او پېښو بیا تداعي د انسانانو په رواني رغښت کې غوره برخه لري او کله خو دا پېښې د اروايي ځوریدنو لامل ګرځي.
ټولیز شعور تر اوسه د خوب او اساطیري شهود په مرسته زموږ وېښ یا خود آګاه شعور ته خپل پیغامونه راستوي، دغه پیغامونه د رازونو او سمبولونو په مرسته تداعي کیږي. یونګ ددغې سمبولیکې ژبې زړو رمزونو ته ارکېټېپونه Archetypes وایي، آرکېټېپونه یا زړبیلګې «کهن الګو» څه دي؟
یونګ یې تر ټولو بدوي انځورونه ګڼي چې د انسان په ځانخبري شعور کې د سمبولونو یا بیلګه یې ښکارندو په توګه ځای نیسي، دی یې داسې تعریفوي: « هغه پدیدې چې له خپل اصلي موډل څخه مایه اخلي او پرته له دې چې خپله اصلي الګو له لاسه ورکړي د بېلا بېلو جزئیاتو په بڼه را څرګندیږي ». (یونګ ـ ۱۰۱)
لړ وړاندې یې له غرایزو سره د اړیکو په هکله لیکي:
«هغه څه چې موږ ورته غریزه وایو فزیولوژیکې راکاړنې دي چې د حواسو په وسیله درک کیږي، خو په همدې وخت کې زموږ په خیالونو کې هم ځان را څرګندوي او غالباً خپل شتون په سمبولیکو نښو کې زباد وي همدې ته زړبېلګه Archetype وایم». (۱۰ـ۱۰۲)
ارکېټېپونه په رواني هستی کې خورا مهم دي ځکه د انسان د ټولو تصوراتو، غریزو، غوښتنو، ځوریدنو او روحي بحرانونو پر زړې «هسته» اغیز لري.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونګ یو شاګرد آنتونیو مورنو فکر کوي چې ارکېټېپونه د اوږدو مودو په تېریدو سره په ټولیز شعور کې ځای نیسي، ارکېټېپونه د افرادو، نسلونو او قومي تراوونو د همرنګه، هم بڼه او سره ورته ځانګړنو له ورته والي او اوږدمهالي تکرار څخه جوړیږي، د پدیدو په وړاندې که قدیم وي یا نوی خو چې زموږ پر کړو وړو اغیز ولري او سره ورته یا مشابه ځانګړنې ولري په جمعي ضمیر کې د سمبولونو په مرسته ځان را څرګندوي. (۸-۷-۱۳)

ددې بېلګې ډېرې ښوول شوي، چې څنګه زاړه یادونه آن وروسته له سلګونو کلونو څخه په وروستیو نسلونو کې ځان څرګندوي، د بېلګې په توګه داسې ماشومان لیدل شوي چې د سلګونو کاله پخوا پېښې په خوب کې ویني یا هم د خپلو زرکلنو نیکونو مذهبي مراسم ور په یادیږي، حال دا چې د دوی نسل نور نو په هاغه ګروهونه وي ګروهمن. موږ به د نوح (ع) توپان، د حضرت ابراهیم (ع) په اور کې غورځول، د حضرت اسماعیل (ع) قرباني او نور داسې حوادث یا په خوب وینو یا به په خپلو خیالاتو کې د هغو لپاره تصورات لرو، آن کیدای شي له هغو څېرو څخه کومه نښه په یاد لرو چې د چنګیز خان په یرغلونو کې یې زموږ نیکونه او اناګانې وژلي دي.

په ناخود آګاه کې درې روحي حوزې د دریيو پوړونو «قشرونو» په توګه فرض کړئ.

۱.د بشري تاریخ ګډ روحي پوړ، چې له ټول انساني تاریخ سره اړیکي لري.

۲.د قومي تاریخ ګډ روحي پوړ، چې زموږ د نیکونو «هغو نسلونو څخه چې له موږ سره د وینې او وراثت اړیکي لري» له ژوند سره اړه لري یعنې هغه روحي ګرومونه، اخیستنې، اغیزې، انګیرنې او تصورات چې موږ ته له جنیتیکي پلوه په مېراث را رسیږي او کیدای شي زرګونه کلونو ته ورسیږي.

۳.زموږ د وګړني «فردي» تاریخ روحي پوړ چې له زوکړې څخه بیا تر مرګه د برسېرن پوړ په توګه رامنځ ته کیږي او په هغو پېښو او تصوراتو پورې اړه لري چې د فرد په ژوند کې تجربه کېږي، ویني یې او احساسوي یې.

دغه زړې رواني انګیزې زموږ په روحي شخصیت باندې ژور اغیز لري آن ویلی شو چې زموږ روحي شخصیت له همدغو څخه جوړ دی، ځکه خو پوهاند مجروح په ځانځاني ښامار کې دې ته ځانګړی ځای ورکوي:

لاروی د نیمو شپو وم
هلته ناست د سمڅې خولې ته
هک حیران وم
نږدې هلته
ښکاریده ړنګ دیوالونه
کنډوالې وې د کوم زوړ لرغوني ښار دا
رواقونه ځوړند ځوړند مرمري ستنې ولاړې ځنې ملاستې
داسې فکر مې کولو:
آخر څوک به را پیدا شي
زمانې به وریادیږي تېرې تېرې

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې ورکې آبادۍ
خبر به واخلي (۱۰ـ۲۵)

د ښامار قهرمان ته څو څو ځله تاریخ تکراریږي، هغه د یوې پیچلې کړۍ په منځ کې را ایسار دی هر ځل عذاب، مرګ او روحي بحران، کله کله داسې پېښې او کیسې ورته تکراریږي چې ده ته اشنا وي خو په سرچینه او وخت یې نه وي خبر:

لاروي چې دا حال ولید
بې اختیاره په خندا شو
ځکه ځکه دا داستان هسې داستان و
چې ده چېرته اوریدلی په بل ځای کې مکررو څو څو واره (۱۰ـ۱۴۹)

او یا:

بیابان و، تروږمۍ وه، توره شپه وه
خو له ماسره دننه یوه ډیوه وه بلیدله
دا ډیوه د تېروختونو خاطره وه
انسانان مې لا لیدل د خیال په سترګو
د غمجنو فریادونه، ډک له قهره اوازونه
غږ د مینې محبت مې لا تر غوږو... (۱۳-۱۰)

زړه او ټولیزه ناخودآګاه د ځانځاني ښامار په کیسه کې مهم ځای لري، په کیسه کې څو ځله د ښامار واکمن، لاروی او یا هم د کیسې د راوي لید لوري سره ګډیږي او د پېښو تکرار په اوبو کې د کړیو په څېر تکمیلیږي، ښار څو ځله شاړیږي او ورانیږي څو ځله د ښیرازۍ وختونه را په یادیږي، قهرمان ښار ته راځي، واکمني کوي او مري، ښامار د چینجیو په ډنډ کې زیږي او لوییږي او ښار ته ځي، یو ځل مخکې له لاروي څخه رارسیږي، دواړه تصوره اخیستل کیدای شي یا خود پېښو استمرار او تکرار او یا هم د یوې پېښې بیا بیا انځورول له مختلفو لید لوریو څخه، کیسه یوه ده، موږ په خپله زړه ناخود آګاه کې څو څو ځله ژوند کړی دی.

اروا پوهان فکر کوي چې د تناسخیانو د بیلا بیلو معادونو ژوند هم تر یو بریده په ټولیزه ناخودآګاه کې د هغوی په تېرو خاطراتو پورې اړه لري چې د مذهبي ځانګړتیا او اهمیت له مخې هغوی ته ډېره د پام وړ دی.

یو ځل کله چې د مرګ استازې بوډۍ قهرمان ته ورځي او له ځان سره تللو ته یې بولي خو قهرمان ورته وایي چې ما ته موقع راکړه چې بیا ژوند وکړم او دا ځل به هغه تېروتنې نه کوم چې تېر ځل مې کړې خو بوډۍ ورته وایي چې نه ته به بیا هم همدغه څه وکړې، ځکه دا هر څه به ستا هېروي، د جمعي ناخودآګاه د ټولیز ځان ناخبري شعور، ځانګړنه همدا ده چې ټول تېر ژوندونونه یا خاطرات یې هېروي یوازې د ځینو سمبولونو او رمزونو په څېر په خوب یا کله هم ویښ شعور ته راځي. له زړو اساطیرو سره زموږ مینه – سره له دې چې پرې عقلي باور نه لرو – له همدې ځایه ده، چې زموږ په زړو یادونو کې ځای لري او په لرغوني شعور کې بلاخره خپل عقلي ځای ته ځان رسوي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ځانځاني ښامار کې هنر ته تمايل:

ايمانويل کانت فکر کاوه چې هنر د ښکلا خوښوونې له غريزې سره مخامخ اړيکې لري استاد روهي هنر ته دغه تعريف غوره بللی:« هنر د ټولنيز شعور او بشري فعاليت يو ټاکلی شکل دی، چې واقعيت (Reality) په هنري ايماژونو کې منعکسوي او په استتيک ډول سره د نړۍ د پېژندنې او انځورونې وسيله ده.» (۱-۲۲)

دا د هنر تر ټولو عقلي تعريف دی خو بيا هم په کې د منځ ټکی استتيک «ښکلا خوښوونه» ده، انسان ښکلا ته د رسيدو لپاره هنر رامنځ ته کوي او له هغه ځايه، چې ښکلا خوښوونه د يوې غريزې په توګه د بشر همزولې ده، هنر هم، چې د دغې غريزې ممثل دی، له بشر سره ګډ نړۍ ته راغلی. هنر له ښکلا او تخيل څخه زيږي او د انسان د روحي تندې د خړوبولو چاره ترسره کوي. موږ ولې هنر ته اړيو، ځکه په شعور کې مو ځينې شاته تمبول شوي ګرومونه (عقدې) غواړي له دې لارې څخه ځان آزاد کړي.

ښامار که څه هم پخپله په يوه ښکلي قصر کې اوسي خو ښکلا يې نه خوښيږي په ښار کې د ښکلا هر مظهر نابودوي. په لومړۍ ورځ کله چې ښار ته ننوځي نو د ښکلا نښه «غرڅنۍ» په غشي ولي:

په دې وخت کې نژدې هلته
غرڅنۍ وه ګرځيد له مسته مسته
ساده زړې، بې خبره، وه معصومه پاکه پاکه
قهرمان ژر په لينده کې غشی کېښود
په يو کش غشی روان شو
غرڅنۍ زړګی شو څېرې... (۳۱-۱۰)

خو د ښکلا پر عکس ښامار د بت پرستۍ ګروهې ته اهميت ورکوي او غواړي په خپله ګټه يې وکاروي. ښامار د ښار راهبانو ته دنده ورکوي، چې دده د هسکې ماڼۍ خوا ته يو معبد جوړ کړي، چې دده «ښامار» مجسمه پکې ايښې وي چې نيم انسان او نيمه اژدها وي، بوډا راهب د ښامار په استازيتوب خلکو ته امرو نهي کوي او د ښامار قرباني او نذرونه مني.

خپل ځان ته پرستش د ځانځاني ګروم «عقدې» نښه ده همدغه ګروم د هنر او ښکلا پر ضد دريږي. په ځانځاني ښامار کې له ځانغوښتنې او ځانځانۍ څخه را زيږيدلې ګروهه او عقيدوي تمايل د ښکلا او هنر پر خلاف ده استاد مجروح ليکي:

د معبد د ګنبد لاندې
يو بوډا به ستر راهب و
جامې ژيړې، کميس اوږد
سرسرتور هم
د بت پښو ته به تل ناست و
بيا به ده د بت له خولې کړه بيانونه...
... ټول ښايسته ښکلي شيان چې

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هر چاوو په کورو کې
ټول راتوی خرې خرې شول
دبت پښو ته
زیبایي له ښاره ولاړه
په معبد کې زنداني شوه (۱۰ـ۳۴-۳۳)

د نوې اروا پوهنې له نظره شاته تمبول شوي غرایز او عواطف که د هنري استعداد له مجرا څخه فوران وکړي نو د هنري پنځوونو «تخلیق» لامل گرځي او Ego «ځانځاني» چې ددغو غریزو او عواطفو د فوران مخالفت کوي له هنر او ښکلا خوښونې سره هم مخالفت کوي، د هنري استعداد د ودې مخه نیسي، د خود پرستۍ شعور هڅه کوي د گروهیزو دلایلو او خنډونو په مرسته د هنر او ښکلا مخه ونیسي.

داسې ادعاوې ډېرې دي چې د ښکلا خوښوونې غریزه د انسان په حیواني روان پورې اړه لري، حال دا چې د انسان Super Ego له حیواني غرایزو څخه کرکه لري، خودپرست شعور غواړي انسان له ټولو حیواني غریزو څخه لرې کړي. داروین فکر کاوه، چې:

« د ښکلا پېژندنې حس له پوهې سره اړیکي لري او آن ژوي هم د ښکلا پېژندنې حس لري». (۱۴-۱۲۵)

جیرین Girin همدا خبره په بله بڼه داسې کوي:

«د ښکلا د پېژندلو لپاره له غریزي ځواک پرته په بل څه فکر نه شو کولای».(۱۲۷-۱۴)

د ځانځاني بت د لمانځونکي ځواک او د ښکلا خوښوونې د غریزي ترمنځ شخړه او رواني جگړه په ځانځاني ښامار کې ځو ځایه په تفصیل راغلې چې ډېره په زړه پورې ده.

په ځانځاني ښامار کې د عقل او فکر دریځ:

د استاد مجروح له متن څخه ښکاري چې عقل او فکر د احساساتو او غریزو په مقابل کې ځای لري. پر ځان مین شعور عقل او فکر د خپلو غلامانو په څېر استخداموي او خپله پاچاهي د همدوی په زور ټینگوي.

په نوې اروا پوهنه کې عقلي ځواک او فکر د وسایلو په توگه د وینښ شعور لپاره کار کوي. دغه ځواکونه پرځان مین شعور ته لاره هواروي چې د ځانستاینې، ځانولۍ او ځانښونې لپاره منطقي لارې پیدا کړي؛ غریزي او عاطفي ځواکونه په شا وتمبوي، استاد مجروح لیکي:

غریزې او عاطفې او هیجانونه
وو ددې هېواد لرغوني او سیدونکی
بې پروا به گرځیدل آزاد سرمسته
په ځوانۍ او په ښکلا کې
تل بهار وو
تا کړه دغه اوسیدونکي، له ځان دورې
یا پابند تا په قیدو په دسپلین کړل...
... تاد وی واستول زندان ته

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځمکې لاندې
زنداني د تل د پاره ابدي شول
تا مونده کړه، فقط دوه شيان
غلامان بس
يو و عقل، بل و فکر
دواړه ستا مشاورين شول...

د انسان روحي بدلونونه غير ارادي او نامرئي لاملونه لري، ځکه چې له تحت الشعور سره مخامخ اړيکي لري، عقل او فکر د انسان د ذهني فعاليت ارادي ځواکونه دي او د شعوري فعاليت عمده وسايل دي، له علمي پلوه هم د استاد مجروح دغه سمبوليک تمثيل د منلو وړ دی.

ژورخپګان (Depression):

دا تر ټولو ملموسه او جدي رواني ستونزه ده چې انسانان ورسره مخامخ وي. ډېر ځله د ژور خپګان يا ديپريشن لامل نه وي معلوم، اروا پوهان فکر کوي چې د ژورخپګان د علاج پيل همدا وي چې لامل يې وپېژندل شي. يوه رواني فرضيه دا سې هم ده چې ژورخپګان هغه مهال رامنځ ته کېږي چې انسان له خپل ځانه ناهيلی شي. پر ځان بې حده باور او بيا د ناتوانۍ له امله ددغه باور ماتيدل ديپريشن رامنځ ته کوي.

د شکست او ماتې احساس له خپګان سره مل وي «ځانځاني ښامار» وايي چې ستر فاتح «خودي ښامار» يعنې پر ځان مين شعور د دغې ناروغۍ راوړونکی دی:

ستر فاتح د ټول عالم خو
ډېر راوړي وو له ځان سره ميکروبونه د ساري ساري امراضو
يو مهلک زهر قاتل يې
د وجوده خپريدو هم
ده راوړي و دې ښار ته
درې مرضه:
يو مرض غم او خپګان و
بل مرض قهر و عضب و
دريم ډار او واهمه وه...
... زيات شمېر ښځې، ماشومان او بوډا يان به
په مرض د غم خپګان اخته کيدل... (۱۰ـ۴۱)

اروا پوهان کله کله له خپلو ناروغانو سره د خبرو اترو، مصنوعي خوب ورکولو يا هيپنوتيزم (Hypnotism) او نورو طريقو په وسيله غواړي د هغوی تحت الشعور ته لاره وکړي او د ګڼو هېرو شويو عقدو په منځ کې د ناروغ د خپګان لامل وپېژني بيا نو د دوی په نظر درملنه اسانه وي. راځئ وګورو د ځانځاني ښامار اتل څنګه هڅه کوي د خپل خپګان لامل وپېژني.

... بله ورځ، چې دا توپان سخت چليدلو

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوند ، هستي يې لړزوله
ناڅاپي ورته ښکاره شو ، ددې هسې پریشانۍ
علت سبب لوی
ده ګومان کړلو یو وختی
چې په ژوند او په هستۍ کې
یو لوی درد خو ، تېریدل د زمانې دي
اوس يې پام شو چې عظیم درد
د زمان تېریدل نه دي
هیبتناکه وحشتناکه درد خو بل دی
دریدل د زمانې دي

د شعور واکمن سره له دې چې پر ښار حکومت کوي، په ښکلې ماڼۍ کې اوسي، بې قید و شرطه واکمن دی خو بیا هم له ژورخپګان سره مخامخ دی. تل ځوریږي او ویریږي، د خپل خپګان، ځور او ویرې په لامل هم نه پوهیږي، په داستان کې شاعر نتیجه اخلي چې بالاخره قهرمان د خپل خپګان لامل مومي او هغه د مرګ حتمي راتلل دي.

په دې اړه د ښامار له روایت څخه دا پایله هم ترلاسه کیږي چې ژورخپګان که و نه سپړل شي په روح کې ګوا ښمن ګرومونه «عقدې» رامنځ ته کوي چې دغه ګرومونه بیا د جنایت او جرم لاملونه ګرځي او د انسان په نهاد کې جنایت کولو ته میلان رامنځ ته کوي:

زلمو تل شخړې جګړې کړې دښمنۍ کړې
مرګ قتلونه به يې کول
تویولې به يې وینې یو د بل تل
ډېر کوچنیان به د ځوانۍ له عمره مخکې
د خپګان په نرۍ تبه رنځیدل او مړه کیدل

ژور خپګان د قهر، ویرې، اضطراب او بې باورۍ لامل هم ګرځي، بې باورې د یوې روانې نیمګړتیا په توګه ټولنیزې ستونزې هم را زیږوي:

که مرض د غم خپګان به لږ قلار شو
که د قهر او د غضب تبه به لاړه
واهمه او ډار هیڅ وخت نه ورکیدلو
ساري بد مرض خود او
چې جاري تل شامدام و
نور به خلکو یو پر بل اعتماد نه کړو
نه باور د چا په مینه محبت و
نه دوستي وه، نه اخلاص و ، نه رینښتیا رینښتیا خبرې
ډاریدل خلک یو بل نه

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مرگ څخه ویره:

«د ژوند تلپاتې اضطراب دادی چې ژوند تلپاتې نه دی!»

لو مړني انسانان چې وپوهیدل مرگ حتمي دی او له مړینې چاره نشته نو له تلپاتې اضطراب سره مخامخ شول، له مرگ څخه ویره د ناځانخبري شعور په درې واړه پوړونو «تاریخي»، «قومي» او «فردي» کې پټه ده او هر انسان د موریانې په څېر له دننه څخه خوري. د تلپاتې ژوند لپاره هڅه د انسان یوه داسې تلوسه ده چې تل یې دغه عجیب موجود کړولی دی او تقریباً همیشه په خپل دې کړاو او هڅه کې ناکام پاتې شوی.

زړې اسطورې، بیلا بیلې مذهبي کیسې، افسانې، شعرونه، انځورگري او تاریخي روایات ددې شاهدان دي چې انسانانو تلپاتې ژوند ته د رسیدو لپاره څومره کړاوونه گاللي دي.

تر نورو د زړې موندل شوې حماسې گیل گمېش یوه لویه برخه په دې هکله ده چې ددې حماسې اتل گیل گمېش له مرگ څخه د تېښتې او تلپاتې ژوند ته د رسیدو لپاره اوږده سفرونه کوي. هغه چې ویني د ډېر نږدې دوست یې «انکیدو» چې غورا غښتلی او ځواکمن و، مړي نو پخپله فنا یې باور راځي، دا نو د گیل گمېش په څېر متکبر او غښتلي پهلوان ته تر ټولو لویه غمیزه «تراژیدي» ده چې پر خپل مرگ باور وکړي. گیل گمېش ددې لپاره چې د تلپاتي ژوند راز ومومي د بلې دنیا سفر پیلوي او د نوح (ع) چې په منظومه کې د «اوته نه پیش تیم» په نامه یاد شوی ملاقات ته ورځي. له دغې مشهورې او زړې حماسې څخه به دا څو کرښې راوژباړو!

اووه شپې او ورځې مې د هغه «انکیدو» مړی وساته!
نه مې پرېښوده چې خښ یې کړي
آن چې له پزې څخه یې چینجي راولویدل
د هغه تر مړینې وروسته مې ژوند ته ونه شو کتلای
او لکه د بیابانونو غل، ورڅخه پټ گرځمه
اوس اې میرمنې!
ای «سی دوري سابیت» * چې درته گورمه!
آیا کولای شم چې له مرگ سره مخامخ نه شم
او له دې ویرې څخه ځان لرې کړم؟
سي دوري سابیت گیل گمېش ته وویل:
«گیل گمېشه! خوشې هڅه کوې؟
هغه تلپاتې ژوند چې ته یې لټوې
هیڅکله به یې تر لاسه نه کړې

---

* سی دوري سابیت snider sabit هغه پوهه ښځه چې گیل گمېش ته په یوه مزله کې مخې ته ورځي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت چې آدم یې هستاوه
مرګ یې هم په نصیب کړ...   (۱۰-۱۴۳)

له مرګ څخه ویره دومره د انسانانو پر شعور، حواسو او خوبونو حاکمه ده چې د روحي اضطرابونو، خپګانونو، ناهیلیو او د پوچۍ د احساس لامل ګرځي.

انسان فکر کوي، دا هر څه ولې کیږي، یعنې څه؟ او بالاخره مرګ!!!

د یونان، روم او هند په زړو افسانو کې لسګونه پېښې دا سې موندلی شئ چې یو څوک د ابدي ژوند په لټه کې خپل هرڅه پریږدي او له ځانه بهر وزي. د حضرت خضر (ع) چینه، د آب حیات اصطلاح، د کلپسو وصال، د لمرد زوی – یا د لمرد رب النوع – طلایي ویښته او دا سې نور هغه اساطیري سمبولونه دي چې د تلپاتې ژوند هیلې انځوروي.

کره کتونکي وایي، چې «اودیسوس» څکه د یونانیانو په نظر استشنایي قهرمان دی چې خپلې میرمنې او هېواد ته د وفادارۍ لپاره له ابدي ژوند څخه تېر شو، هغه مهال چې د «اوجیجیه» ټاپو ته ورسید او د کلپسو په نامه یوه ښاپیرۍ پرې مینه شوه، دغې ښاپیرۍ اودیسوس اته کاله په ډول ډول بهانو له ځان سره وساته او بالاخره یې چې خپل کور ته د هغه د ستنیدو تنده ولیده ورته یې وویل، چې که له ما سره پاتې شي نو ابدي ژوند به دې په برخه شي، خو اودیسوس ونه منله او په پای کې زئیوس له کلپسو څخه غوښتنه وکړه چې اودیسوس ته اجازه ورکړي چې ولاړ شي.

څومره لوی قیمت! ښایي اودیسوس هم څکه داریسک منلی و، ډاډه و، چې ابدي ژوند نشته او بالاخره به مري، خو په هر صورت ظاهراً یې د خپلې وفادارۍ لپاره لوی تاوان په ځان منلی و.

ګویته د فاوست په تراژیدي کې همدې ته اشاره کوي، فاوست د یوه تلپاتې ژوندون لپاره خپل روح په شیطان پلوري.

د شرقي صوفیانو په آثارو کې پر معنوي ابدي ژوند ټینګار کیږي، دلته هم د فنا او مرګ له ویرې څخه تیښته شته، عرفان یوه لاره په ګوته کوي او هغه د عرفاني سلوک او درجو په تېرولو سره حق ته رسیدل دي، دوی باور لري چې د ریاضت، تقوا او نفس سره د مبارزې له لارې د وصلت او وحدت درجو ته د سالک رسیدل هغه ته جاوید او ابدي ژوند او فلاح ور په برخه کوي. موږ ګورو، چې د تصوف له نظره د ابدي ژوند یو لوی خنډ نفس دی، هغه نفس چې موږ ورته ځانځاني ښامار یا ایګو هم وایو.

استاد مجروح کټ مټ همدا خبره تمثیلوي او ددې پېښې رواني اړخونه انځوروي، هغه اضطراب او ویره چې انسان یې له مرګ څخه لري په ځانځاني ښامار کې څو ځله انځور شوې ده:

پرښته د تروږمو
بله ورځ، دا زموږه قهرمان ستر،
شو را پورته له درانه خوبه ناوخته
د همیش په شان یې وکتل خپل ځانته آئینې کې
خو هر څومره چې به ځیر شو ائینې ته
یوه څېره ناشنا ناشنا ورته ښکاره شوه
ده ونه پېژاند ځان هیڅ

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه ځکه،
د ده عکس په آئینه کې ډېر مغشوش و
او عجبه خو لا دا وه
په آئینې کې دا څېره ورو ورو روانه ورکیدله
* * *
هم په دې ورځ، چې ماښام شو توره خړه
را پیدا شوه له کوم ځایه
را روانه، پټه پټه، غلې غلې
یوه ناشنا زړه بوډۍ وه
د ښار لویې دروازې ته ودریدله
څېره بده، هم مرموزه
تور کمیس تور یې پرتوګ تور یې زړوکی د لوګي وو
د ښار لویه دروازه شوله برسېره،
په خپل سر له خپل ځانه
بوډۍ ننوته ښار ته
د هغې هسکې ماڼۍ په لوري لاړه
خو ناشنا شانتې بوډۍ وه،
بې له دې نه چې قدم په ځمکه کښېږدي
د ښایسته زینونه وختله پورته
بې له دې نه چې کوم مکث یا توقف کړي
د مرمرو جګو ستنو نه شوه تېره
د ښایسته ځلانده قصر دروازې ته ودریدله
دې بوډۍ بیا،
نه زنځیر د دروازې وشرنګولو،
نه یې ور وټکولو،
ور برسیره په خپل سر شوه
بوډۍ لاړه، شوه په قصر کې دننه
دا ناشنا زړه بوډۍ خو
څېره بده هم مرموزه
ستر واکمنه پرښته د ترور مو وه
دا راغلې وه د ستر واکمن دیدار ته
خو لا اوس هم
تیار نه و ملاقات ته قهرمان ستر

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرښته وه ور روانه، ورنژدې شوه
قهرمان ستر يې له لاسه ونيولو
بيا موسکۍ موسکۍ کيدله
څېره بد ه هم مرموزه
بيا يې وکړو اشارت ناشنا افق ته
هلته دورې قهرمان ته
ځه چې ځو اوس
قهرمان زموږ وډار شو
له دې هسې نااشنا مسافرت نه
نو يې دا شانتې ځواب کړو :
زه خو دلته ميشته خوښ يم
ددې ښار په ديوالو کې
د ښاريانو د ځراغ په پلوشو کې
ستر واکمنې پرښتې ورته په نرمه ژبه ووې
خبر نه يې؟ چې اوس دلته خو څوک نشته
نه کوم ښار شته، نه ښاريان نه ځراغونه !
قهرمان په زارۍ ووې
اخر زه خو، لا تر اوسه،
په خپل ژوند پوه شوی نه يم !
نه لذت ما کوم ميندلی ! نه ليدلې خوشالي ما
لاتر ننه، لاتر اوسه
حتی نه دی پيدا کړی، ما خپل ځان هم
لږ نوبت راکړه چې لاړ شم،
يو ځل شاته،
تېرو شو پړاوو ته بېرته ستون شم
خپله ورکه، نامعلومه، خو پيدا کړم !
بيا يې ووې:
خبر نه يې؟
اوس خو وخت ناوخته شوی دی بې شانه
په شاتګ هم بې فايدې دی، ستا دپاره
ځکه ته به بيا تکرار کړې
کړې کړې ګناهونه
بيا به درومې، ځغلې ځغلې،

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانځاني پسې د ځان خپل
هم په دې سراب پسې به بيا روان شې
په اخر کې، يو ځل بيا به،
ته را ورسيږې دلته، دې صحرا ته
قهرمان په زارۍ ووې
ته غوږ کنبېږده...
زه خو اورم يو اواز له لرې ځايه
زه يقين لرم چې هلته په بېديا کې
ما څوک غواړي، ماته غږ کړي
څوک زما په انتظار دي
اجازت را کړه چې ورشم
تپوس وکړم. چې څه وايي؟
زه باور کړم، کوم مهم پيغام لري زما دپاره
بوډۍ بيا وموسکېدله، په خندا شوه
نو يې ووې:
دا خو زه يم چې راوړې مې پيغام دی، ستا دپاره
يو پيغام د پيغامونو !
ته پخپله ښه پوهيږې،
چې په سراسر نړۍ کې
اوس څوک نشته غير له مانه
چې اواز درباندې وکړي
انتظار وي ستا راتګ ته
يا پيغام کوم درته راوړي
کوم آواز
چې اوس ته اورې
بل څه نه دي
د خزان بې رحمه باد دی
زما دوست زما ملګری
چې را الوزي په غنو په اغزو کې
قهرمان يو ځلې بيا پېل په زارۍ کړو
اخر دومره خو فرصت لږ شانتې را کړه،
چې يو ځلې، د درياب غاړې ته لاړ شم
يو وار بيا تماشه وکړم،

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسمان د آبي رنګه کنارو زه
د سيند پورې غاړه تېر شم دورې دورې
دا خپل ځان لړ شانتې هېر کړم
څو شېبې لنډې خو وکړمه ژوندون زه
لکه څوک چې هڅه کاندي
کوم بدخويه، ناکلاره کوچنی په خوب باندې بيده کړي
په دې شانتې، دا بوډۍ هم
مهربانه وه بې شانه
په پسته ژبه لګياوه، نرمه نرمه
په ورو ورو يې ورته ووې
اې زما د زړه واکمنه
هر څه تېر دي
اوس خو ډېر ناوخته شوی دی ناوخته
د زړه سره ! ستا يادېږي؟
په هر لار چې تا ګوزر کړو
پل معبر دې ورانولو
په هر سيند چې تېرېدلې
نو بېړۍ به دې سېځلې، خپلې شاته
تا ګومان کړو.
چې په دې شان د غليم لاره شوه بنده
هيڅ دشمن به په تا ونه کاندي بريد نور
په واقع کې ته خو هغه قهرمان يې
چې دې خپلو فتوحاتو يې مات کړی مغلوب کړی
اوس نه پل شته، نه معبر شته، چې پرې تېر شې
نه کښتۍ شته، نه زورقه چې په سيند دې پورې باسي
لارې نشته
ټولې بندې دي تړلې
يګانه لار د خپل ځان د هېرولو،
هغه لار ده، چې يې زه درته دربنايم
يګانه پړاو چې هلته
د خپل ځان له جهنمه خپل ځان خلاص کړې
هغه ځای دی،
چې زه اوس تا له خپل ځان سره هلته بيايم

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

* * *

د لومړي کرت دپاره
په خپل ژوند کې
قهرمان په حساب پوه شو
بينايي ورته پيدا شوه
چې هيڅکله، په عالم کې
تبنتبدلی هيڅوک نه شي له قسمته
که هر څومره نن سبا کړي
سرنوشت ته
بيا سبادی، بيا انجام دی، خاتمه ده
قهرمان په ژور تل کې د هستۍ خپل
احساس وکړو
چې مطلق يوازې پاتې دی يوازې
او فقط يوه لاره پاتې بله نشته
هغه لار چې تللې، د ناشنا منزل په لوري
په تورتمو تروږمو کې
نامعلومه، بې انجامه
نو را پاڅيدو ولاړ شو
د تورتم په پرښتې پسې روان شو
بيا را ووتل دوی دواړه
د ماڼۍ له کنډوالونه
د لوی ښار له خرابونه. بيا روان شول
لاړل لاړل کومې خواته نامعلومه...

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم فصل

په ځانځاني ښامارکې شعور او تحت الشعور

ښایي پوهاند بهاؤالدین مجروح لومړی افغان معاصر شاعر و ،چې په خپل شعر کې یې دنوې اروا پوهنې یوه موندنه (تحت الشعور) تمثیل کړې ده. او هغه هم په ډېره په زړه پورې بڼه ، ځانځاني ښامار په حقیقت کې د ځانځاني نړۍ د لاروی سفر له شعور څخه و تحت الشعور ته تمثیلوي او دا ښیي ، چې څنګه د تحت الشعور په تورو سمڅو کې د انسان ډېره برخه هستي پټه ده ؟

پخپله استاد مجروح داژدهای خودي (فارسي متن) په پایلیکونو کې کاږي:

«ځان خبری شعور هغې سمڅې ته ورته دی ، چې ژورتیا یې ځانپرسته شعور ته دلیدو وړ نه ده ، خو په یوه بحراني دوره کې وګړی خپل چاپیریال تش ، وران او وچ ویني ، نو فکر کوي ، چې د ژوند انګیزې ښایي په تحت الشعور کې پټې وي. یا په بله ژبه د ژوند سرچینه د سمڅې په ژورو کې ورکه ده او بهرته له بهیدو څخه پاتې ده. انسان مجبور دی ، چې د ذهن له بې ژونده برخې تیر شي یا د اثر په ژبه (د وچ بیابان او دښتې سفر پیلوي) او د تحت الشعور درشل ته رسېږي ، مګر... ځانپرسته شعور په تحت الشعوري منځپانګه کې ورکېږي او (ځانځاني) او (انانیت) یا ځانولي له لاسه ورکوي ، په عامه ژبه دې حالت ته لیونتوب وایي.» (۱۱ـ۱۴۲)

استاد مجروح یو بل ځای د تحت الشعور په اړه لیکي:

« د تحت الشعور غبرګون د شعوري کړنو جبران دی ، په دې مانا ، چې شعور بهر پلوی دی ، او هڅه یې داده ، چې د بهرنۍ نړۍ له حالاتو سره جوړ جاړی وکړي ، خو پر عکس د بنیاد مانو ګډې تجربې ښیي ، چې تحت الشعور دروني غبرګون ښیي.» (۱۱ـ ۱۵۹)

تحت الشعور (ناخوداګاه) یا ځان ناخبری شعور Unconscious د The skeptic's Dictionary - انلاین سیند -

دا سې تعریف کړې:

The Unconscious or Subconscious mind, according to classical fieudian psychoanalysis is a part of the mind that stores Repressed memories .

ژباړه:

ناخوداګاه یا تحت الشعور د فروید د کلاسیکې اروا پوهنې له مخې د شعور هغه برخه ده ،چې شاته تمبول شې خاطرې او غرایز پکې خوندي (زیرمه) شوي وي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سکیپټکیس ډیکشنري د ناخوداګاه یا تحت الشعور دواړه انګریزي معادلات: Unconscious او Subconscious را اخیستي. (Un) د (لا) یا (نا) او Sub د (تحت) او conscious د شعور په مانا دي. عربي معادل یې لاشعور او تحت الشعور کېږي او پښتو یې پوهاند زیار ځانخبري او ځان ناخبري بولي.

دا تر شعور ورها خوا دانسان دهغو شاته وهل شویو ،هېرو شویو او ځپل شویو غریزو ،تخیلاتو ، خوبونو، غوښتنو ، او عقدو زیرمه ده ،چې د فردي ، قومي او ګډ بشري ژوند په اوږدو کې له شعوري ساحې څخه تحت الشعوري برخې ته رسوب کوي. اوس مهالي ارواپوهان فکر کوي ، چې هیڅ عاطفي – فکري – تخیيلي – ذهني او استدراکي پېښه کاملا نه ورکېږي او لکه ماده یوازې خپله بڼه بدلوي ، ښایي ګڼې پېښې تحت الشعور ته ننوزي. دفروید کشف دا و ، چې دغه تحت الشعوري پدیدې هڅه کوي په بیلابیلو بڼو بېرته د شعور ساحې ته راشي نوموړی په دې اړه په زړه پورې مثال هم ورکوي ، چې وروسته به په تفصیل راشي خو اوس به تحت الشعور د پېژندلو لپاره یو څه نور تفصیل هم ورکړو.

ددې لپاره ، چې تحت الشعور وپېژنو او د شعور له ساحې څخه یې په توپیر وپوهېږو اول به د شعور تعریف وګورو . دځانځاني ښامار شاعر پوهاند مجروح په خپل یو بل اثر «دجبر او اختیار دیالکتیک» کې د شعور ساحه دهاملتون او بالدوین له نظره رامعرفي کوي:

«شعور conscious هغه نسبتاً کامله، نسبتاً رڼه پوهه ، چې روح یې په خپلو حالاتو او خپلو اعمالو لري. موږ د شعور تعریف نه شو کولای. موږ پخپله ښه پوهیدای شو ، چې شعور څه شی دی ؟ مګر موږ نه شو کولای ، چې غیر له کومې اشتباه دا رڼه پوهه ، چې موږ یې په ځان لرو ، نورو ته د تعریف په شکل وپوهولای شو . ددې علت بسیط دی. شعور دهرې پوهې په ریښه کې پروت دی . (هاملتون)

هغه حالت ، چې موږ ورو ورو په یو بې رویا خوب کې له ځانه بې ځانه کیږو ... هغه حالت په کوم کې ، چې موږ ورو ورو دیو آواز په وسیله راویښیږو او په ځان پوهه پیدا کوو دا هغه څه دی ، چې شعور ورته وایي» (بالدوین)

استاد مجروح وړاندې داخلاقي شعور پېژندنه هم کوي ، چې پر اعمالو دقضاوت قوه ده. (۱۱-۱۷۳)

له تحت الشعور سره موږ هیڅ راز ارادي تماس نه لرو . شعور زموږ دوېښې پوهې ساحه ده ،چې کار وویې. استاد مجروح لیکي ، چې «فکر پخپله د تحت الشعوري قواوو د تاثیر لاندې دی.» (۱۱-۷۰)

دفروید له نظره تحت الشعور په یو بل ځای کې داسې راپېژني:

«دفروید په عقیده تحت الشعور د روح هغه منطقه ده ،چې د انسان ابتدایي او حیواني غرایز پکې په مجادله کې دي ، عقل ، فکر ، تخییل ، اخلاق ، صنعت ، اونور انساني صفات او مظاهر که موږ په دقت تحلیل کړو ، نو په تهداب کې به یې دغه حیواني غرایز بیا مومو .... دفروید په فکر د انسان اساسي غریزه جنسي او شهواني غریزه ده ، چې دآرټ (شعر) مجسمه تراشي ، نقاشي ، تمدن... په راز راز رنګینو جامو کې ځان راښکاره کوي. (۱۱-۷۱)

که څه هم تحت الشعوري فعالیتونو یا د شاته وهل شویو عقدو فوران ، ځان ناخبری (ناخوداګاهي)تمایلاتو ته بشر له پخوا هم متوجه و ، د یونان ، هند ، مصر او بین النهرین زاړه آثار ، دنړۍ

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځيني لرغوني مذهبي متون او لرغوني ادب ددې شاهد دی ،چې انسان خپلو ځانځاني الهامونو تـه متوجه و . او ډېر ځله يې په خپلو هنري – ادبي پنځونو کې دغه الهامونو ته اشاره کړې ده .

له ډېر پخوا څخه خوبونو ، تخييلي سمبولونو او پـه اساطيرو او حماسو کې دکرکټرونو غير شعوري انګيرنې په تحت الشعور کې غريزي غوښتنې ناپيژندل شوې تداعي ګانې موږ دې حقيقت ته متوجه کوي ،چې د تحت الشعور ساحې ته ورته يو پټ راز وسواسي بشر ته ځان ورښوولی دی .

حماسه پيژندونکي فکر کوي ، چې ګېل ګميش يـوازې ددې لپاره دهوم ببه (درس دځنګـل پاچا) جګړې ته ملا ونه تړله ، چې تر ځان بل ځواکمن يې نه غوښت ، چې ژوندی دې وي ، بلکې د اساطيرو پوهان فکر کوي ، چې ښايي له تاريخي پلوه ګيل ګمېش له هوم ببه څخه پـه قومي ناخوداګاه کې ګروم (روحي عقده) درلوده او کله يې چې دهغه وژل وليدل دغه ګروم پرانېستل شو . د پاچا اديپ پـه حماسه کې دفرويد پلويان په ناخوداګاه کې هغې پټې عقدې ته اشاره کوي ، چې ګواکې زامـن يې دپلرونو پـه وړاندې لري ، د دوی په نظر پاچا اديپ خپل پلار يوازې دتصادف له مخې نه و وژلی، بلکې په تحت الشعور کې يې له هغه سره کرکه وه . نوي اروا پوهان يو ګام وړاندې ځي او پـه دغې تراژيدي ډرامـه کې ابوالهـول او دهغـه معما له پلارولۍ سره دکرکې سمبولونه ګڼي ، چې په عيني توګه نه بلکې د اديپ په ذهن کې بـه پـېښې شوي وي . په اروا پوهنه کې د اديپ عقده مشهوره ده او دا هغه عقده ده ،چې زامن يې له پلرونو سره لري .

خو زيګموند فرويـد کولای شـول پـه روح کـې د تحت الشـعوري پديـدو او پـر شـعور دهغـوی اغيـز راوپيژني ، که څه هم استاد مجروح دفرويد کشف بشپړ نه ګڼي اووايي:

« د تحت الشـعور کشـف د اهميت لـه مخې دکريسـتوف کولومـب دکشـف پـه څير و ، نومـوړی ، چې امريکا ته ورسيد فکر يې وکړ هندوستان ته رسيدلی دی او پـه دې پوه نـه شو ،چې يوه نوې لويـه وچه يې موندلې ده . په همدې توګه فرويد د ناخوداګاه شعور قلمرو وموند خو هغومره ، چې نـن ددې امر (تحت الشعور) په اهميت خبرې کېږي ، فرويد پـه خپل وخت کې نه و ورته متوجه شوی.

وروسته بيا دده د لارې نامتو لاروی يونګ C.G.Tung د تحت الشعور پـه اړه خلک وپوهول . »

(۹ـ۱۵۵)

فرويد د تحت الشعور په معرفۍ کې شاته وهل شوېو احساساتو ته اهميت ورکوي او فکر کـوي ، چې هېر کړای شوي او ځپـل شوي غرايز ، عواطف ، غوښتنې او احساسات دي ، چې تحت الشعور ورڅخه جوړېږي ،دی دغې پروسې ته Repression وايي . راځئ هغه تمثيل ،چې دغـه نامتو اروا پوه يې د شعور او تحت الشعور په اړه لري دلته رانقل کړو ، فرويد دغه څرګندونې دامريکې په متحده ايالاتو کې د يـوې علمي وينا په ترڅ کې کړې دي: « اجازه راکړئ داسې وګڼو ، چې دکنفرانس پـه همدغـه کوټـه کې ،چې ټول اوريدونکي يې باادبه او پوهنپاله خلک دي - او زه ترې مننه کوم – خو فکر وکړئ دلتـه داسې څوک هم وي ، چې له رواني پلوه ناروغه وي او ناسم رفتار لري فکر وکړئ دغه سړی پـه خندا وو ، پرلـه پسې خبرو او پر زمکه دپښو پـه کشولو زما فکر لـه اصلي موضوع څخه اړوي او دخبرو خنډ مې ګرځي . زه بـه ناچار دخبرو له دوامه لاس اخلم او ښننه به غواړم ، بيا بـه نو څلور ښاغلي ، چې ښه ځواکمن هم دي، راپاڅېږي او دغه مزاحم سړی به تر يو څه ټيل مټيل وروسته له دغه ځايه وباسي . شړل شوی سړی بـه بېرتـه دراتلو اجازه نه لري او زه به خپلو خبرو ته دوام ورکوم . خو ددې لپاره ، چې خنډ بيا رامنځته نه شي او مزاحم سړی بېرتـه

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دخبرو تالار ته رانه شي څلور مېتور ښاغلي به خپلې څوکۍ له دروازې سره کېږدي او مزاحم به راننوتلو ته نه پرېږدي. يعنې تر ممنوعيت وروسته دهغه له راننوتو سره مقاومت هم کېږي. او س که دغه ساده مثال له رواني لاملونو سره پرتله کړو د شاته وهل کيدو Repression ښه مثال ګرځيدای شي. (۷ـ ۸۷، ۸۸)

تردې وروسته فرويد دشعور او لاشعور تر منځ هغو درزونو او منفذونوته اشاره کوي ، چې ښايي دشاته وهل شويو پديدو دنفوذ لپاره رامنځته کېږي.

فرويد دخبرو تالار خوداګاه (دشعور ساحه) او بهر دتحت الشعور ساحه ګڼي ، شړل شوی سړی دشاته وهل شويو غوښتنو مثال بولي او فرضيه وړاندې کوي ، چې دغه غوښتنې او تمايلات نه يوازې داچې بهرته شړل کېږي، بلکې دشعورساحې ته دراګرځيدو مخه يې هم نيول کېږي .

د فلسفې دتاريخ يو نامتو ليکوال يوستين ګوردر په خپل کتاب (دسوفي دنيا) کې دفرويد همدغه تمثيل رانقلوي او په تفسير کې يې ليکي:

« هغه افکار ، چې دځانخبري ضمير (شعور) له نظره ممنوع او نامطلوب دي. د شعور له ساحې څخه شړل کېږي خو دهغو بې حده ځپل د رواني ناروغيو لامل ګرځي» . (۱۷– ۵۰۸)

تر فرويد را وروسته اروا پوهانو دتحت الشعور ساحه ډېره لويه ګڼلې او پريکړې ته رسيدلي ، چې دانسان رواني اضطرابونه ، حرکات ، غبرګونونه ، انګيزې او انګيرنې تر ډېره بريده له تحت الشعور څخه اغيز مني نظر شعور ته. دوی وايي دشعور مثال دکنګل د هغه لوی غره په څير ده ، چې يوازې د څوکې يوه وړه برخه يې له اوبو څخه راوتلې وي. همدغه وړه برخه ،چې ښکاري دشعور برخه ده او تر اوبو لاندې دغره لويه برخه ، چې نه ښکاري ، تحت الشعور دی.

پردې دپوهيدو لپاره پيچلي استدلال ته اړتيا نه شته موږ يوازې د عمر يوه وړه برخه په شعوري ويښتيا کې ژوند کوو ، دخوب ، بې خودۍ او هېرتيا شيبې مو له لا شعور سره دي دناخوداګاه قومي او ګډه بشري برخه ټوله په لا شعور کې پټه وي او دفردي روان لويه برخه هم هره شيبه په تحت الشعور کې رسوب کوي هره شيبه ، چې تېرېږي خاطره يې لاشعور ته سپارل کېږي.

کارل ګوستاويونګ دخپل کتاب (انسان او د هغه سمبولونه) په لومړي فصل کې دتحت الشعور په اړه مفصلې خبرې کوي ، دغه نامتو اروا پوه دکتاب همدغه فصل پخپل قلم ليکلی او نوم يې دی (د انسان له ناخوداګاه سره اشنايي) يونګ په پيل کې دناخوداګاه په اړه کښلي:

« داسې وقايع شته ، چې موږ په ځان خبرۍ کې ورته پام نه دی کړی يا په بله مانا دغه پېښې زموږ دځانخبرۍ درشل ته نه دي وررسيدلي ، دا وقايع پيښې شوي دي خو موږ په نيمه ځانخبرۍ کې پرته له دې ، چې په ځانخبرۍ بنه يې وپيژنو هغه مو جذب کړې دي. موږ يوازې هغه وخت ددې پېښو دشتون په اړه خبرېږو ، چې ديوې شيبې شهود Intuition ته ورسيږو يا د ژور تفکر پر مهال ددغو پېښو لورته ورنږدې شو . امکان لري موږ ددغو وقايعو هيجاني او حياتي اهميت ته پام نه وي کړی ، خو وروسته ديو ډول تر اند وروسته (پس انديشه After thought) په توګه زموږ له تحت الشعور څخه سر راپورته کړي.»

(۱۲، ۲۲)

يونګ د تحت الشعور دپيژندلو لپاره دانسان پر خوبونو کار کوي او دخپلو ناروغانو بيلګې ارائيه کوي ، چې څنګه يې خوبونو له تحت الشعور څخه دځپل شويو او هېرو شويو رواني پېښو استازيتوب

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاوه ، یونګ دخوبونو او تحت الشعوري سمبولونو پېژندنه وړاندې کوي او له زړو خاطراتو څخه دنوي نسل دیادونو اونښو ذکر کوي ، چې دوی ته په میراث پاتې دي. یونګ زړو افسانو ، اساطیرو او کیسو ته اشاره کوي او دانسانانو ګډ سمبولیک او ناخوداګاهي واقعیتونه معرفي کوي؛ مثلا یونګ وایي: هغه څوک ، چې تر خپل وس لوی کارونه کول غواړي یا له خپل توان او دریغ اوچت خیالونه لري ښایي په خوب کې ځان دالوتلو یاهم رالویدلو په حالت کې ووینې.

دیونګ له همدې اشارې څخه ښکاري ، چې ځانځاني یاځانولي (خودي) یا Egoism په تحت الشعور کې ژورې ریښې لري ، چې ډېر ځله زموږ له ارادې څخه بهر وي ، اوس به راشو او وبه ګورو ،چې دانساني روح دغه پیچلې او مغلقه برخه زموږ استاد مجروح څه ډول تمثیل کړې ده:

په دویم څرخ کې دځانځاني ښامار لاروی ،چې د واقعیتونو او ژوند دماناوو په لټون پسې وتلی دځان مونډنې په نیت دخپل شعور بریدونه ماتوي او دلاشعور مغارې ته ننوزي ،استاد دغه برخه داسې تمثیلوي:

لاروی دنیمو شپو نور خبر نه شو
چې په څه شانتې روان شو ،
دتور تمې مغارې دخولې په لورې.
دماښام ښا پیرکو ځلانده سترګې بې حسابه ورته ځیروې.
دتور تم پهره داران وو ، هلته ناست ده ته یې کتلې.
غڼو غڼو هرې خواته وو جالونه اوار کړي.
تنابونه راښکودلي کلک تړلي.
لاروی په ځان پوه نه شو ، چې له دوی نه څنګه تېر شو.
لاړو لاړو ...
فقط دومره په ځان پوه و.
چې احساس دبیرې ډار هېڅ ورسره نشته
بیا لیدل ده ،
چې روان قدم قدم و ، کوزېدلو له زینو نه ،
په نرمۍ په آرامۍ ډېر
دا زینې وې هم آوارې هم پراخې.
د زینو رنګ معلوم نه و
هم احساس کړو لاروی ، چې ،
دقدم لاندې څه نشته
نه ډبره کومه ځمکه کلکه سخته.
تابه وې ، چې هرې خواته هر څه موم دي.
یوه ماده پسته سیاله هم بېرنګه
ده ګومان کړو وزن یې نشته

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبښکې په شان سپک دی.
په لړزه لړزه روان دی
په ورو ورو ښکته سقوط کړي
دغه ځای یو هسې ځای و
چې نه تود و اونه سوړ و
نه رڼا وه نه تورتم و
دپوالونه ښکاره نه وو
شاوخواته هر څه ورک پناه پناه وو
په مغشوش خړ پړ منظر کې
خویوازې هلته دورې په یو ځای کې
دتورتم په ژور پای کې
یوه کوچنۍ شانتې رڼا وه ځلیدله
دبښکې په شان سپک سپک
هغه ټولې غلغلې ټول شورماشور چې ،
پاس دسمڅې په مدخل کې اوریدلو
دهغو کوم اثر نه و
نه غړمباوه ددیوانو ، نه شرنګار دزنځیرونو
نه دربا دځغلیدو وه دوحشي مست مست اسونو
نه خو هلته سمندر و ، نه دریاب نه یې بستر و
چې به کله په کلار غلی خاموش و
بیا به کله توپاني شو له غضبه غرېدلو
هلته چوپه چوپیایي وه
بل څه نه وو
ارامي وه ، نااشنا سکوت سکون و
هر قدم چې لاروی ښکته کېدلو
سپین غبار ترې تاویدلو ، خړې لړې زیاتېدلې
په دې لړو په غبار کې
ناشنا شبحې جوړېدلې ، خوځیدلې هرې خواته
بیا به تار په تار کېدې محوه کېدلې
بیا به دورې هلته نورې نوې بڼې داشباحو راوتلې
خوځېدلې ، هم به تللې هم راتللې ، جوړېدلې ورکېدلې
دغه سمڅه ژوندی روح وه لاشعوره
په سکوت په آرامۍ کې یې ژوندۍ دخیال دنیا وه

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هی لګیاوه څه خوبونه ورسره وو رویاګانې یې لېدلې
دخیالونو تصویرو په جوړولو کلکه بوخته
مودې ډېرې تېرېدلې
په دې هسې ښکته تللو
لاروی ښکته روان و ، سپک بې وزنه
ژور تل ناشنا غبار و ، خړې لړې
ډوبېدلو ډوبېدلو

دانساني روح پټو برخو ته داسې سفر پخوا هم تمثیل شوی دی ، په لویدیځ کې دانته په الهي کمیدي کې او په یوناني اساطیرو کې اورفیوس پخپلې معشوقې اوریدیسیه پسې داروا حو دنیا ته سفر کړی دی. دفلسفې دتاریخ ځینې پوهان فکر کوي ، چې معاصرو غربیانو هم دغه تمثیل له ختیزو صوفیانو څخه اخیستی ، اسدآسمایي فکر کوي ، چې د نیشاپوري عطار منطق الطیر او دغزنوي سنایي سیر العباد الی المعاد همداسې سفرنامې دي ، چې انسان یې دخپلو روحي وسوسو له مخې د شعور ساحې ته کوي.

د استاد مجروح کار تو پیر لري او هغه ځکه ، چې په شلمه پیړۍ کې خپل افغان مخاطب ته دختیزو عرفاني تمثیلونو او لویدیځونیو اروا پوهنیزو علمي موندنو یوه ګډوله دشعر په ژبه داسې تمثیلوي ، چې فکري موندنې نوې خود تمثیل زمان – مکان، پرسوناژونه او کرکټرونه اشنا او محلي دي. که تر استاد مجروح وړاندې پښتو ادب وکتل شي ،نوې اروا پوهنې په تېره بیا دتحت الشعور داسې روڼ – علمي او شاعرانه تمثیل نه دی شوی. که څه هم استاد مجروح نه غواړي د لاشعور ساحه معرفي کړي، بلکې دی هڅه کوي وښیي ، چې څنګه ځانځاني او پر ځان مین شعور دځان ناخبري شعور په برخه کې زېږي ، وده کوي او بالاخره د انساني روح ټول قلمرو نیسي. د لاشعور دبرخې اهمیت له همدې ځایه څرګندېږي ، ځکه دانساني شخصیت اصلي ماهیت په همدې ځای کې جوړېږي استاد مجروح غواړي ووایي ، چې تحت الشعوري غریزې مور بدلوي او هغه څه رانه جوړوي ، چې یو . اروا پوهان - له هغو څخه استاد په ځانځاني ښامار کې – فکر کوي ، چې له تحت الشعوري اغیزو څخه رازېږېدلی شخصیت که څه هم له ځان سره په کشمکش کې وي او نه غواړي هغه منفي ځانګړنې ولري ، چې لري یې مګر دتحت الشعور ژور اغیز یې اصلاح ته نه پرېږدي ، دا کشمکش په تېره بیا دجنایت کولو پر مهال خپل اوج ته رسېږي ، د داستایفسکي (جنایات او مکافات) رمان دهمداسې یوه روحي کشمکش په زړه پورې تمثیل دی.

د استاد مجروح یو پیغام دادی ، چې انسان په خپل محیط او ټولنیز ژوند کې – له فلسفي پلوه له بل او طبیعت سره په اړیکو کې – دومره بوخت شي ، چې ځان ، خپل روحي حقایق او په تحت الشعور کې زیرمه شوي حوادث بیخي هېر کړي. ځکه خو د تحت الشعور محتوا ورته پردی او نااشنا ښکاري. یوازې دانه، بلکې انسان غواړي په لوی لاس په خپل تحت الشعور کې زیرمه شوي عواطف او غرایز هېر کړي او سترګې ورڅخه پټې کړي. کله انسان داسې شي ، چې ددغو غریزو ، غوښتنو او تمایلاتو له رایادولو څخه ویرېږي ، پر ځان مین شعور ویره لري ، چې په لاشعور کې له زیرمه شویو یادونو سره مخامخ شي ، دا چې ولې انسان له دې حقایقو څخه ویرېږي استاد مجروح مخامخ ځواب نه وایي خو د متن له تفسیر او تحلیل

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځخه په اروا پوهنه پوه لوستونکی کولای شي د ځانځاني ښامار له سمبولونو ځخه ځانته ګڼ دلایل استخراج کړي ، ددغې پېښې او له لا شعور ځخه ویره د استاد مجروح په شعر کې داسې راغلې ده :

چې شپه تېره شوه سهار شو
نو د ښار له شورماشوره
ومه دورې دورې تللی
نه اواز نه انعکاس و
تپه تپه چپیايي وه
شپه که توره تروږمۍ وه
خومزل رڼا رڼا و
سبا یې چې روښنايي شوه
رسېدلی ومه زه بیا
د یوې تورې نا اشنا مغارې خولې ته
چې خپره شوه د سهار رڼا هرخوا ته
ګیر چاپیر دنیا یې شانه نا اشنا وه ،
رامعلومه شوه ، چې ډېر وم لرې تللی
انسانانو له جهانه چېرته دورې پرېوتلی
یوه سوزانه داغزو ډکه صحرا وه
غوړیدلې داسمان تر کنارو خپره لمنه
له کوم وخته ، چې جهان راپیدا شوی
په ډبرو کې وچ شوی
دیو خوړ کوږ وږ بسترو
لوی لوی غرونه تور دیوان وو
ساه نیولې په خپل ځای باندې کلک شوي
پټه خوله ساکت خاموشه
یو دبل تر شا ولاړ وو منتظره
ښکارېدله ،کومه لویه حادثه وه را روانه
وحشتناکه ، لړزوونکې ، ناخبره ، نابېره ، نا انسانه
نږدې ما وته د سمڅې توره خوله وه
ننوتې چېرته لرې
نا پایابه ، ورکه ورکه په ناشنا ناشنا تورتم کې
داعجیبه تماشه وه
ناڅاپي مې شوه له سترګو پرده پورته
د ښاریانو د ژوند رمز شو رابرسېره

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسانان ولې استوګنه په ښاروکړي ؟
په برجونو ، ماڼۍ ګانو ، پخوپلنو دیوالو کې ؟
آدمزاتي جوړوي لوی لوی ښارونه
له ښارونه تاووي لوی دیوالونه
بیا دننه په کورو کې اقامت کړي
بیا یو بل سره په شخړو په جنګونو
په نېکمرغه ژوندون شپې سبا کوينه
له دې ژوند څخه مراد دانسان څه دی ؟
هغه دا دی:
له دې دښت څخه ډېر لرې او سېدل دي ،
له دې تورو غرونو سترګې پټول دي
د تیارې تروږمۍ سمڅې هیرول دي
انسانان یوازې یو څه نه ډاريږي
چې کوم وخت چېرته بهر لاړ شي له ښاره
بیا ناوخته شي ستانه د ښار په لوري
توره شپه وي ، تروږمۍ وي
دروازې د ښار تړلې کلکې پورې
د ښار هیڅ یو اوسیدونکی جرآت نه کړي
چې د ښار له دروازونه دورې لاړ شي
خو ، چې کله شي ستومانه له جنګو ، له ستېزونه
نو دشپې سره راغونډ شي د کوچنۍ ډېوې رڼا ته
بیا له دې ناشنا دښتونونه کیسې کړي
وایي وایي
«یو لوی غار دی چېرته پټ پروت
توره خوله یې هیبتناکه ، ننوتې ځمکې تل ته
رسیدلی د دوزخ ناشنا درشل ته
نیمه شپه ترې ډاروونکې ارواګانې راوزي ، ځي ،
غرو غونډو کې ننوځي
ژوندي کېږي لوی کنډونه ګړنګونه ،
تور دیوان ترې نه جوړیږي
د وچ رود کوږ ووږ بستر هم
راژوندی شي اژدها شي
بیا روان د دښت په لور شي

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله کله هم نږدې ځي ، د ښار پورې دروازې ته
دا کیسې ټول ما شومان په دقت اوري
ځکه ځکه په معنی یې ښه پوهیږي
او لویان ورباندې خاندي مسخرې کړي
خو په زړه کې ښه ببریږي پټ لړزیږي
مګر زه و مه له هغه بیابانه
راتېر شوی بې خبره له خطره
د سهار په پلوشو کې
چې ښه ځیر شوم دې دنیا ته
نو یو بل راز حقیقت راته ښکاره شو
د ښار خلک یو پر بل دومره اخته دي
یو د بل په ښو او بدو دومره بوخت دي
چې بهر له ځایه نه ځي
هیڅ نظر په جهان نه کړي
خبر نه دي
چې د دوی ښایسته ښار خو
لوړ برجونه ، دېوالو سره ،
په دې دښت او بیابان کې ډېر کوچنی دی
ډېر ناڅیزه ،
یوه واحه ده په صحرا کې نامحدوده
جزیره ده په دریاب کې نا پایابه
خبر نه دي
که توپان له ریګستانه راولاړ شي
که دا بحر ناڅاپي متلاطم شي
نو د سترګو په یو رپ کې
ښار حصار به پاتې نه وي
هست او بود نیست او نابوده
زما بېره وه له دې بې خبرۍ نه
له دې هسې بې غمۍ نه
ډاربدمه
چې یوه شپه د شپو به مړه وي چراغونه
انسانان به ډوب پراته په خوب بیده وي
ددې غار له ژورتل نه به راووځي

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تور تمو اروا ګانې
په دښتو باندې لښکرې
او تر څو چې سبا کېږي
ښار به نه وي
ترې به پاتې کنډوالې وي ، ويرانې وي.

مګر شعور conscience د استاد مجروح په نزد د يو خوږ کوږووږ بستر ته ورته دی ، چې د لاشعور لـه سمڅې بهر پروت دی.

شعور د انساني روح دوينې ذهن هغه برخه ده ، چې له عقلي پلوه زموږ ورځنی ژوند تنظيموي. ډېر ځله شعور په عقلاني ځواک تکيه کوي. که مجرد عقل بيل وګڼو نو پوښتنه رامنځته کېږي ، چې آيا دا د انسان دهستۍ يوه خورا کوچنۍ برخه نه ده ؟

ځکـه هـر څـه پـه وينې شـعور کـې نـه شـي محدود يـدلای ، احساسـات ، عواطـف ، غريـزې ، د ښکلاخوښونې ذوق ، تخييل او نور داسې ارزښتونه يا خو لـه شعوره بهر او يا يې هم يوه برخه پـه شعور پورې اړه لري ځکه خوويلای شو ، چې د انسان پر ځان مين شعور تيروزي که فکر وکړي ، چې هر څه (دی) دی او يا (دی) هر څه دی.

د استاد مجروح اصلي پيغام په ځانځاني ښامار کې همدا دی چې پـر ځان مين شعور موږ تـه دروغ وايي ځکه فکر کوي ،چې ټوله هستي ، هرڅه او ټول ځواک له ده سره دی. نوې اروا پوهنه د شعور لـه داسې ځانولۍ څخه رازيږيدلي مفاهيم ځانولي Selfishness او ځان مرکزيت Egocentrism بولي. دا د شعور احساساتي حکم نه دی، بلکې دايې له هستۍ څخه پوهه ده ، شعور دا ګڼي ، چې پر هر څه حاوی دی يعنی له ټولې هستۍ څخه خبر دی ، حال دا ، چې هستي ډېره تر ده لويه ده آن چې په انسان کې د ننه پټه شوې دنيا تردې ډېره لويه ، پيچلې ، ناپيژندل شوې او مبهمه ده چې زموږ وينې شعور دې پرې اګاه او سي.

موږ کله ،چې ويده يو او خوب وينو، نو فکر نه کوو ، چې د خوب محتوا دې واقعي نه او سي ځکه هغه مهال مـوږ دا هېره کـړې ، چې ويـده يـو مـوږ پـه خوب کـې د خپـل خوب غيـر منطقي پيښـې هـم جدي او رينښتيانۍ ګڼو يوازې هغه مهال دهغو په غير واقعي توب پوهيږو ، چې راويښ شو ، وينښ شعور هم فکر کوي ، په هرڅه خبر دی ځکه خو ځان ټول څه ګڼي او پر ځان مين وي ، استاد مجروح وايي ، چې (عقـل) د پر ځان مين شعور کلک ملګری هم بالاخره له هغه څخه بيليږي او يوازې يې پريږدي ځکه خو پـر ځـان مـين شعور يوازې او لالهانده د حقيقت په لټه کې ورک ګرځي ، ددې لپاره د نابلد ملګري تر سرليک لاندې برخه کتلای شئ.

د ځانځـاني ښـامار پېښـې د شـعور او تحت الشـعور د سـاحو تـر مـنځ پـه حقيقـت پسـې د ورک لاروی برخليک دی ، چې په نړيوالو ادبياتو کې بيلابيلې جلوې او تمثيلونه لري خوزموږ استاد مجروح دلومړي ځل لپاره په پښتو ادب کې د خپل دغه شهکار په مرسته پر دغو مفاهيمو پوهيدلو ته لاره هواره کړې ،چې خورا پـه زړه پورې ده.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم فصل

په ځانځاني ښامار کې ځينې سمبولونه

تر هر څه وړاندې راځئ وګورو چې سمبول څه شی دی؟ د سمبول لغوي مانا ده نښه، ښکارندوی «مظهر»، نماد يا رمز او په مانا کې ديوې انتزاعي مفکورې عيني او محسوسه ښوونه ده. په بله ژبه سمبول د شيانو د مادي، هيئت او د هغو د فکري او انتزاعي ماهيت ترمنځ داسې استدراکي پول دی چې د يوې ذهني پروسې «بهير» په ترڅ کې رامنځ ته کيږي.

کارل ګوستاو يونګ سمبول داسې را پيژني:

هغه څه چې موږ سمبول بولو يوه اصطلاح يا نوم حتی يو تصوير، چې کيدای شي زموږ په ورځني ژوند کې د يوه مانوس شي ښکارندوی وي خو له خپلې معمولې او ښکاره مانا څخه پرته يوه تلويحي ځانګړې مانا هم ولري. سمبول د يو مبهم، ناپيژندل شوي يا له موږ څخه د کوم پټ څه نښه ده... نو يوه کلمه يا شکل هغه مهال سمبوليک ګڼلای شو چې له خپلې ښکاره او مخامخ مانا څخه پرته په بل څه هم دلالت وکړي. سمبول ناخودآګاهي اړخونه لري چې هيڅکله په دقيقه توګه تعريف شوي نه دي». (۱۴، ۲۲-۱۲)

د هغه اهميت له مخې چې سمبول يې په ادبياتو او هنر کې لري د سمبوليزم په نامه ځانګړی هنري – ادبي جريان يا مکتب رامنځ ته شوی چې د نړۍ د ادب په تاريخ کې د پام وړ ځای لري. استاد روهي د سمبوليزم لپاره دغه تعريف غوره کړی دی:

« سمبوليزم په سادګۍ سره دې ته ويل کيږي کله چې څوک د يوه ذهني حالت د څرګندولو لپاره يو تصور «ايماژ» ترلاسه کړي او هغه په داسې ډول افاده کړي، چې د ذهني حالت د څرګندولو پر ځای د هغه په باره کې ترلاسه شوی تصور مجسم کړي». (۲ ـ ۴۱۸)

د سمبوليزم د مکتب د را منځ ته کيدو کال ۱۸۸۲ښوول شوی چې د سمبوليزم اعلاميه د فيګارو « Le Figaro» په ادبي ضميمه کې خپره شوه. د دغه مکتب مخکښان بودلر، مالارمه او ورلن ګڼل شوي دي.

خو په ادبياتو کې د سمبول کارونه د دغه مکتب په څېر نوې نه ده په ډېرو زړو ادبي آثارو کې سمبولونه کارول شوي، انسانان د سمبول له مفهوم او کارولو سره زرګونه کاله پخوا آشنا وو، مذهبي هنري او کاري سمبولونه يې کارول. په زاړه هند کې د «بيدپا» فيلسوف «کرينکا دمنکا» چې زموږ په فرهنګي حوزه کې د «کليله ودمنه» په نامه پيژندل کيږي د سمبوليزم غوره نمونه ده. په شرقي فرهنګ کې د سمبوليزم لپاره د «محاکات» اصطلاح کارول شوې ده.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ادبیاتو او هنر پرته په ارواپوهنه کې هم سمبولونه ځانګړې اهمیت لري دفروید او یونګ له نظره د انسانانو خوبونه او رویاګانې له سمبولونو ډکې دي. موږ چې څه په خوب کې وینو خامخا زموږ له ناخودآګاه سره اړیکي لري.

ناخودآګاه په خوب کې د سمبولونو په مرسته حضور مومي، د خوبونو تحلیل د سمبولونو په مرسته کیږي او ارواپوهان د دغو سمبولیکو تحلیلونو په مرسته د ناروغ ارواییي ستونزې تشخیصوي او درملنه یې کوي. یونګ فکر کوي چې په خوب کې د ناخودآګاه سمبولیک حضور له ارواپوه سره مرسته کوي. چې د ناروغ ستونزه وپیژني نو دا ښکاري چې سمبول په ارواپوهنه – ادب او هنر کې مهم حضور لري.

ځانځاني ښامار چې هم ارواپوهنیز اهمیت لري او هم یو غوره ادبي اثر دی له نویو او قراردادي سمبولونو ډک دی. موږ به دلته د دغه اثر یو شمېر سمبولونه معرفي کړو او د هغو رواني موقعیت ته به اشاره وکړو. خو د سمبولونو تر معرفي مخکې ښایي هېره نه کړو چې له یو سمبولیک مفهوم څخه تعبیر کیدای شي متفاوت وي او د شاعر او هنرمند له خوا کارول شوی سمبول به د هر لوستونکي لپاره بیل یا په یو څه توپیر مفهوم ولري، ځکه خو که دلته له ځینو سمبولونو څخه زموږ تفسیر او تعبیر د درنو لوستونکیو په اند سم نه وو دلیل به یې د تعبیرونو همدا تفاوت وي، همدا راز دا یادونه هم اړینه ده چې موږ دلته یوازې څو ټاکلي سمبولونه معرفي کوو، ځکه دا اثر د ټولو سمبولونو پېژندل به زموږ د لیکنې له حوصلې بهر وي.

ښار:

ښار د یو شمېر داسې خلکو د اوسیدو ځای دی چې د یوه اقتصادي – سیاسي لامل لپاره سره ګډ ژوند ته اړ کیږي، پخوانیو خلکو هغه مهال ښارونه رامنځ ته کړل چې کرنیز تولیدات به یې بازارونو ته راوړل، د لومړنیو اقتصادي او ولسي چارو د سمون لپاره دغو بازارونو یو سیستم وموند، همدا سیستم په حکومت بدل شو، ښارونه له حکومتونو سره همزولي دي، ځکه خو ښار د طبقاتو، بیلا بیلو قومونو او ټولنیزو متفاوتو ځانګړنو لرونکو خلکو استوګنځای دی. معمولاً د ښار خلک د یوه خاص قوم یا کورنۍ خلک نه وي، له فلسفي پلوه ښارونه «له بل [فرد] سره» د ارتباط چاپیریال دی. قانونمندي او اقتصادي فعالیت د ښارونو خاصه ده، په پخواني یونان کې ښار دولتونه بیل وو، یعنې هر ښار خپل حکومت درلوده، آتن او سپارتا یې لوی ښارونه وو د همدې لپاره په پخواني یونان کې ښار د اجتماعي ژوند خپل ځانګړی مفهوم درلوده «ښاري» د تبعه په مانا هغه مهال د یو شمېر ځانګړو حقونو او مسئولیتونو خاوند و، دغو حقونو او مسئولیتونو پر ښاریانو د اجتماعي ژوند یو شمېر محدودیتونه تحمیلول نو په دې پار د ښار ژوند د مقید ژوند نښه ده، په ځانځاني ښامار کې استاد مجروح د ښار لپاره لیکلي: «ښار یعنې ګډ اجتماعي ژوند» په ښامار کې ښار د وجود د شعوري برخې سمبول هم دی، د انسان د وجود نښه ده، ځکه ښامار پر ښار واکمني کوي، استاد مجروح لیکي:

یوه ورځ د ورځ ماښام خړه تیاره وه
زه را ووتم د ښار له شور ما شوره
دروازې د ښار شوې پورې

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوم روان د دښت په لوري
حال ويجاړی
لټولې مې د ورک سمندر غاړې (۱۰ـ۱۳)

ښار د بوخت ژوند، اړيکو او له نورو سره د همښـني تماس سمبول دی د استاد مجروح فرضيه داده چې انسان هغه وخت ځانته متوجه کيږي چې د ښار له شور ماشوره را ووزي او په چوپتيا او يوازيتوب کې د خپلو سوچونو په مرسته خپل لاشعور وپلټي هله به پوه شي چې پر نفس يې څومره لوی ښامار حاکم دی.

په زړو افسانو کې ډېر ځله داسې حالت وينو چې يو کرکټر د لوبې پريکړې يا اوږده سفر لپاره له ښار څخه بهر را ووزي او د يو مستقل شخصيت په توګه خپله اراده تمثيلوي. بودا له ښاره ووت، دربار يې پرېښود او ځنګله ته ولاړ، هلته يې د ژوند حقيقت بيا موند.

بيابان:

بيابان د ښار پر عکس د يوازيتوب، خپلواکۍ او له ځان سره د اوسيدو سمبول دی. پخوا به چې خلک له يوه ښاره بل ته تلل نو له بيابانونو به اوښتل، په بيابان کې سفرونو انسانانو ته د فکر کولو موقع برابروله، بيابان د اشراق او شهود لپاره ښه ځای دی، په بيابان کې يوازې انسان ځانته متوجه کيږي او له «بل» سره يې اړيکه پرې کيږي. په بيابان کې انسان ويريږي او خپلې کمزورۍ ته يې پام اوړي. په بيابان کې انسان فکر کوي چې يوازې هست شوی، يوازې ژوند کوي او يوازې مري، د فرديت يا (Individualism) احساس په بيابان کې پر انساني اروا حاکميت کوي. مجنون هغه وخت مشهور شو چې له ښار څخه بيابان ته ولاړ، د هغه په اړه يوه افسانه داسې ده، چې مجنون ادعا کوله، چې په بيابان کې مې هغه وخت ليلا وپېژنده چې په ځان کې مې د هغې روح وليده. مانا دا چې مجنون هم په بيابان کې ځان ته متوجه شو او بيا يې ليلا په رښتيني مانا وليده، د استاد مجروح لاروی هر کله چې غواړي د وجود پر حقايقو پوهيږي يا تحت الشعور ته لاره پيدا کړي نو له ښاره ووزي او د بيابان په لاره مزل پيل کوي، بيابان دلته زموږ د لاقيدي، خپلواکي او د ځان پر لور د سفر د لارې سمبول دی:

بيابان و، تروږمۍ وه، توره شپه وه
خو له ما سره دننه يوه ډيوه وه بليدله...
... په دې شانې په هغې تورتم صحرا کې
پټه پټه غلې غلې
يوه رڼا شان دنياګۍ مې وه ملګرې
د خپل خيال په لومه ګيروم
په خپل ځان باندې کړۍ وړۍ چاپېروم
هی مزلې مې کولې

د ورک سمندر غاړې:

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمندر ډېر ځله د خوځندوالي یا تحرک، ژوند، لویوالي او پاکۍ سمبول دی، په لویدیزو ادبیاتو کې د حیرانتیا، ژور تفکر او فلسفي بحثونو لپاره هم کارول شوی دی خو هغه مفهوم چې د اروابناد استاد مجروح په ځانځاني ښامار کې «د ورک سمندر غاړې» ترکیب لري هم نوی دی او هم څېړنه غواړي چې ولې استاد مجروح دغه ترکیب دومره مهم کړی چې قهرمان لاروی یې په ټول اثر کې ورپسې ګرځي. د ځانځاني ښامار لاروی د ورک سمندر په غاړو پسې بیابانونه او ښارونه تر پښو لاندې کوي، په فارسي اژدهای خودي کې پخپله لیکوال د ورک سمندر غاړې داسې شرح کوي: «سواحل گمشده، ایام طفولیت عشق های جوانی». (۱۱ـ۴۱)

آیا دا سمه ده چې انسان دې په ماشومتوب او د ځوانۍ په عشقونو پسې دومره سرګردانه وي؟ زه فکر کوم د ورک سمندر غاړې تردې پرته نور مفاهیم هم لري.

دغه عبارت د هستۍ د اصلي ماهیت ورکه ده، ښایي د دې پوښتنې ځواب دی، چې موږ څوک یو، ولې راغلي یو او چېرته ځو ددغو پوښتنو له ځواب موندلو څخه لاروی ناهیلی دی ځکه خو د ورک سمندر غاړې همداسې ورکې پاتېږي او هېڅکله نه لاروی، نه شالیلا او نه ښامار وررسیدلای شي. لاروی یې له هر چا پوښتنه کوي خو بیا یې نه مومي، په مجموع کې دا د بشر ورکه ده او داسې ورکه چې موندل یې ناشوني دي وګورئ:

د تورتم او د رڼا دې تلو راتلو
ځغلیدو را ځغلیدلو
لاروی لړ خبرولو
چې شپې ورځې دې رواني د رومي د رومي
خو خبر له دې نه، نه و
چې له کوم ځایه راځي دوی
په دې هسې بیړه بیړه
چېرته ځي د څه د پاره؟
بیا به کله
یو احساس شبیه امید نژدې امید ته ور پیدا شو
نو خپل ځان ته به یې ووې
زه ګومان کړم چې آخر به
په دې سیمه څوک را پېښ شي
په دې خوا به ګوزر وکړي
له ملکونو دورې دورې دلته راشي مسافر کوم
د هغه دورې پراته هېواد کیسې به راته وکړي
ښایي ښایي چې د ورک سمندر
غاړو نه خبروي (۱۰ـ۱۱۴)

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاروی:

د نیمو شپو لاروی د داستان اصلي قهرمان دی، دا په حقیقت کې یو شخص نه دی، دا د حقیقت لټونې تلوسه ده چې د انسان په رواني رمزو رازونو کې سرګردانه ګرځي لاروی کله متکلم دی، کله مخاطب، کله راوي او کله پخپله شاعر، د راوي لید لوری څو ځله بدلیږي او لاروی لا هم په حقیقت پسې ستړی دی. لاروی یو پاک کرکټر دی، شالیلا یوازې دی پیژني او ښامار ورڅخه کرکه کوي، په زندان کې پراته رندان یې هر کلی کوي او ماشومان او غرڅنۍ ورسره مینه لري. لاروی د حقیقت نښه ده او غواړي د وجود بې خبره او سیدونکي د وجود له رازه خبر کړي. زما په ځانګړې تعبیر مور کله کله په یوازیتوب کې پخپل ځان کې دننه له کوم چا سره خبرې کوو، رومانتیکه ژبه یې زړه بولي، اروا پوهان ورته بې طرفه ضمیر وایي هغه څوک چې موږ ورسره خبرې کوو زموږ په خپګان یا خوشالۍ پسې نه ګرځي او ډېر ځله هغه څه وایي چې توقع یې نه لرو، زموږ په وجود کې همدغه څوک د حقیقت لاروی دی.

ښامار:

ښامار افسانوي ځناور دی، د غټ مار مانا هم لري خو په دې تفاوت چې ځانګونه او پښې لري او له خولې څخه یې اور بادیږي، ښامار د ظلم، زور، وحشت او حیوانیت سمبول دی، که څه هم په ځینو چیني روایاتو او افسانو کې د مثبت حیوان رول لري، بلکې په چین کې یو منل شوی ځواکمن سمبول هم دی خو له لرغوني زماني څخه ښامار په بېلا بېلو افسانو کې د وحشت د سمبول په توګه حضور لري. صوفیانو له ښامار، له غرونو، دښتو او ځنګلونو څخه را ایستلی دی او د انسان په روح کې یې ځای کړی، له پخوا څخه د انسان نفس له ښامار سره تشبیه شوی دی. مولانا جلال الدین محمد بلخي لیکلي:

ما در بت ها بت نفس شماست
زانکه آن بت مار و این بت اژدهاست
هفت دریار را در آشامد هنوز
کم نگردد شورش آن خلق سوز
دوزخ است این نفس و دوزخ اژدهاست
کو به دریاها نگرد کم و کاست «مثنوی»

ملا ارزاني خویشکی وایي:

دا نوسک یو لوی اژدار دی
په اووه سوو زر سره
هر سر یې پاس تر عرشه
کښته تېر تر تحت الثره

رحمان بابا ددې لپاره چې د جاهل همدمي ډېره وحشتناکه وښیي وایي:

د جاهل تر همدمیه به بهتر وي
که له چا سره همدم وي اژدها

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ځانځاني ښامار کې «ښامار» عيني موجوديت نه لري دا کاملاً سمبوليک حضور دی ځکه چې د ښامار لپاره ځينې نور نومونه هم کارول شوي، لکه پهلوان، سترتهلواک، قهرمان، زمامدار، واکدار، بادار، سردار، فرماندار، فرمانروا او نور. د استاد مجروح په کتاب کې ښامار پرته له يوه ځای څخه تر ډېره د يوه جابر انسان ځانګړنې لري، په مانۍ کې اوسيږي، کله کله پر آس سپور شي. د جګړې وسايل کاروي او انسانان خپل حضور ته مني. دا د سمبوليکو آثارو ځانګړنه ده چې يو کرکټر دې په څو ډوله هيئتونو کې را څرګند شي. د ګويته په «فاوست» کې مفستيو په څو ډوله څېرو کې ظاهريږي. او د فاوست معشوقه د لرغوني اسطوره يي څېرې يوناني «هلن» په څېره کې بيا را ژوندۍ کيږي.

د ځانځاني ښامار د فزيکي موجوديت تصوير په هغه برخه کې تمثيل شوی چې کله زيږي او رالوييږي وګورئ:

... بيا به ورو ورو په چيمجيانو کې يو غټ شو
نور چيمجيان به يې خوړل ډېر
بيا به نور هم غټيده قوی کېدلو
دا چيمجی به لوی ماهي شو، مار ماهي شو
جسامت به يې غرونه غرونه د نهنګ شو
هی چيمجيان به يې خوړل ټول
د تور ډنډ اوبه به يې څښلې
ولړه تنده به يې نوره زياتيدله
بيا پيدا به يې ښپې کړې
هم تېرې تېرې منګولې، هم وزرې هم څانګونه
هم اوربوز هم اوږدې داړې تېز غاښونه
دواړه سترګې به يې د وينو کټوري شول
له سپږمونه به يې د اور لمبې ختلې...

دا برخه د ښامار له هغه تصور سره مطابقت لري چې موږ يې په اساطيرو کې لرو، د اساطيرو او افسانو له لارې موږ د ديو، ښاپيرۍ، هما، عنقا، سيمرغ او نورو افسانوي موجوداتو بېلابېل تصويرونه لرو دا ذهني تصويرونه د ښامار په اړه هم شته خو په لږ او ډېر توپير د يوه غټ مار په توګه دی چې لاس او ښپې لري او له خولې څخه يې اور راوزي.

خو نفس ولې ښامار ګڼل شوی، ښايي پخوانيو صوفيانو به له نفس سره په مخالفت کې غوښتل دغه حيواني ځانګړنه خورا وحشتناکه وښيي او د انسان له رحماني خصوصياتو دې يې بيل کړي.

نفس ته شيطان، ابليس، ديو، دښمن، دوزخ، نوسک او نور سمبوليک اصطلاحات هم کارول شوي دي. په يو شمېر افسانو کې ښامار عادت لري چې ښکلې نجونې او ناوه ګۍ وخوري. د مومن خان و شيرينو په کيسه کې په هندوستان کې داسې ښامار اوسيږي چې هره ورځ د يوه اوښ بار خوراک ترځنګ يوه يوه پېغله هم غواړي او ښاريان مجبور دي چې ورته برابر يې کړي، له ښځمنو سره د ښامار علاقمندي ددغه موجود هغه سمبوليک اړخ څرګندوي چې په انسان کې له جنسي غريزې سره اړه لري، د صوفيانو له نظره

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نفس د غریزي خواهشاتو مجموعه ده او جنسي غریزه یې په سر کې راځي، ښامار د جنسي غوښتنې لپاره سمبول دی او هره ورځ د خړوبیدو لپاره یوه نوې ځېره غواړي.

« د فروئیدیزم له نظره ښامار هغه خیالی ستونزه ده چې نو بالغه کسان له جنسي ژونده ویروي او د هغوی لیبیدو سختې مقابلې ته اړ باسي. (۱۸ـ۲۸)

نو د اروا پوهنې له نظره هم داسې ښکاري چې پخوانیو صوفیانو او معاصر استاد مجروح ښامار هسې بېځایه د نفس لپاره سمبول نه دی ټاکلی.

سمڅه:

مغاره یا لوی غار په ځانځاني ښامار کې د لاروي د سفر یو مهم منزل دی، استاد مجروح د کتاب په لمن کې ورته لیکلي: «یعنې لاشعور» نو له همدې پیله پوهیږو چې سمڅه یا مغاره د تحت الشعوري دنیا لپاره یو سمبول دی خو ولې، سمڅه د خلوت لپاره، او د تفکر، شهود، الهام حتی وحي راتلو لپاره مناسب ځای ګڼل شوی دی. پیامبرانو او د خدای (ج) ولیانو به ورځې شپې په سمڅو کې تېرولې او د عروج پړاوونه به یې وهل، اصحاب کهف یا د سمڅې یارانو یوزاې د ظالمو حاکمانو لاسه نه، بلکې د لوی خدای د پېژندلو لپاره سمڅې ته پناه وړې وه، په زړو اساطیرو کې د مړیو، یا ارواحو دنیا ته د تلو لپاره افسانوي لارویانو د اوږدو تیارو سمڅو لار وهله، د اپلاتون مثل نظریه د غار د نظریې په نامه هم یادیږي ځکه په غار کې تړلي وګړي د هستی، او نړۍ په اړه ژور فکر کوي. مغارې له بهرنۍ نړۍ سره د اړیکو د پریکولو مکانونه دي، هر څوک چې غواړي په خپل ځان کې ننوځي، سمڅې ته به ننوځي. د اروا پوهنې په نظر تحت الشعور په ذهن کې د هغې تورې مغارې په څېر دی چې پای یې نه دی معلوم او خدای خبر تر کوم ځایه به رسیږي دا ټولې قرینې ښیي چې هم په لرغونیو افسانو کې، هم په عرفاني متونو کې او هم د اروا پوهنې په نظریو کې سمڅې او مغارې د تحت الشعور لپاره سمبول ټاکل شوي دي، د همدې لپاره د ځانځاني ښامار لاروی هر ځل چې غواړي په ورکو حقایقو پسې لټون پیل کړي د یوې تورې سمڅې تر خولې ځان رسوي.

غرڅنۍ:

په ځانځاني ښامار کې غرڅنۍ د آزادۍ او محبت ښنبه ده، استاد مجروح په حاشیه کې لیکي:

«غرڅنۍ: آزاده او بې ګناه مینه او محبت، د استبداد لوی دښمن آزادي بې ګناهي او مینه ده» ۱۰ـ ۴۳)

غرڅنۍ داسې یو ژوی دی چې په دښتو، غرونو او ځنګلونو کې ژوند کوي ددې ترڅنګ چې ښکلې ده، معصومه او بې ګناه هم ده، ډېر ځله یوازې د ځان په ساتلو فکر کوي او دا یې په فطرت کې نه شته چې چا یا څه ته زیان ورسوي. په ادبیاتو کې د ښکلا، بې ګناهي او معصومیت په خاطر ستایل شوې ده. له خپلې آزادۍ سره مینه لري ځکه خو د آزادۍ دښمنان ورته دامونه ږدي، پخوانیو پاچایانو به د هوسیو او غرڅنیو ښکار کاوه. اروا پوهان فکر کوي چې پخوانیو پاچایانو غرڅنۍ او هوسۍ یوازې د هغوی د خوړې غوښې لپاره نه ښکار کولې بلکې دا د قهارو او ځواکمنو انسانانو په نهاد کې د هغې وحشي ځانګړنې تلوسه وه چې د زور، قهاریت او وینې بهونې لپاره یې لري. د یوه آزاد، بې غرضه او ښکلي موجود وژل

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښايي همدغه رواني تنده خړوبوي. د ځانځاني ښامار قهرمان «خود پرسته شعور» چې ښار ته ننوزي نو لومړنی کار يې د غرځنۍ وژل دي، ښامار غواړي په دې حرکت خو څېزونه وښيي:

۱-دی بشپړ واکمن دی او څه چې غواړي هغه کولای شي.

۲-آزادي، ښکلا، معصوميت او مينه يې نه خوښيږي.

۳-خلک بايد د هغه حکم ومني او که نه دی به يې په يوه غشي ووژني.

۴-د غرځنۍ په غوښه ځان مړوي.

دا په روان کې د ننه د خود پرسته شعور حاکميت او قهار فطرت ته اشاره ده چې د احساساتو، عواطفو او غريزو مخه نيسي او د آزادي، مينې او ښکلا هر تمايل وژني:

پهلوان په لور د خلکو،
اشاره د نيزې وکړه په درې واړې
بيا يې ووې
هغه څوک چې مې فرمان وړي په سر سترګو
هغه ټول به په امان وي
زه د دوی د سرو سيوری
زه د دوی د ژوند ساتونکی
په دې وخت کې نژدې هلته
غرځنۍ وه ګرځېده مسته مسته
ساده زړې، بې خبره، وه معصومه پاکه پاکه
قهرمان ژر په لينده کې غشی کېښود
په يو کش غشی روان شو
غرځنۍ زړګی شو څېرې
شوه خپره وره په خاورو
نو يې مخ کړلو د ښځو په طرف بيا،
داسې ووې!
نن مې اوږد مزل کړی په دښتو کې
لږ ستومانه شانتې ښکارم
هم مې زړه کيږي خوراک ته،
ورځئ لاړې شئ پالنګ راته تيار کړئ!
او هم دغه غرځنۍ را وريته کړئ!
يو ځل لوی عظيم سکوت په هر خوا پلن شو
غرځنۍ لاړې په تېښته،
لو يو غرو ليرې دښتو ته
هم له دغه زمانې نه را په دېخوا،

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لا تر او سه
غرځنی ببرته ستنې نه شوې ښارو ته،
ترېدلې رمېدلې له انسانه

شالیلی:

په بیدیا کې، د هغې لارې په غاړه
هلته ناسته وه په خاورو
یوه ښېغله نازنینه
زوړ کمیس یې اغوستلی شین بخن و
اوږدې زلفې پریشانې
نرمې نرمې د صحرا باد ښورولې
د غروب په سره رڼا کې یې د سرو زرو شغلې شغلې کولې
یو منګی ډک د اوبو یې خوا ته پروت و

دا شالیلا څوک ده، هغه له خپل شین کمیس، څېرې ګریوان او له اوبو ډک منګي، موسکا پر شونډو او بې پروا حسن سره څو ځلې را ځرګندېږي او لوی رول لوبوي، دهغې په څېره او نقش کې هم لږ و ډېر بدلون راځي خو زما په نظر یې رواني کرکټر هماغه یو دی. استاد مجروح په اژدهای خودي کې د دغه کرکټر په اړه لیکي: «الهه سبز پوش: غریزه جنسي آمیخته با محبت عشق و زیبایی». (۵۱.۱۱)

شالیلا د جنسي غریزې، مینې او ښکلا سمبول ده او په کیسه کې مثبت نقش لري. شرقي عارفان فکر کوي چې له غریزې تمایل پرته هم مینه یو کامل مفهوم لري، دوی هغې مینې ته چې د جنسي غریزې پر بنسټ بنا وي مجازي او که د یو عرفاني مقصد لپاره وي حقیقي عشق وايي.

د فروید اروا پوهنه چې وروسته د هغه د پلویانو او شاګردانو له خوا وپالل شوه فکر کوي چې عشق یوازې جنسي او غریزي بنسټ لري او د عشق لپاره کوم معنوي اصل نه شته. ځینو د نوې اروا پوهنې پر بنسټ د مجنون په مینه ملنډې وهلې او هغه یې اروایي ناروغي بللې، ددوی په فکر که مجنون نه شوای کړای لیلا تر لاسه کړي بله نجلۍ به یې موندلې وه، نه دا چې په هغې پسې یې ځان واژه.

د استاد مجروح شین کمیسې لیلا ددې دواړو مزج او ګډو له ده. دا د عشق او مینې سمبول ده خو د مینې لامل یې غریزي او جنسي میلان دی. که دا سې نه وای ولې شاعر دهغې ښکلا تمثیلوي او ولې یې د نارینه اتل په وړاندې یوه ښکلې ښېغله ټاکلې ده؟که څه هم چې شالیلا د پاکۍ، سپېڅلتوب او ساده والي نښه ده، رښې اوبه «د ژوند، روڼوالي او ښیرازۍ سمبول» ویشي او تږي مساپران خړوبوي. شالیلا له لاروي سره مینه لري او کلونه کلونه یې په انتظار ناسته وي.

شالیلا له لاروي سره یوځای د ښامار دربار ته ځي او د حقیقت له ویلو څخه باک نه لري. شالیلا ښکلې هم ده او د شرقي صوفیانو د عشق د سمبول په څېر د معنوي ارزښتونو یوه نښه هم ده.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شالیلا د عرفاني معشوق په څېر لاروی «سالک» د حقیقت لوړو مدارجو ته رسوي خو د نوې اروا پوهنې له نظره د هغه غریزي تمایل ښکارندوی هم ده چې پرځان مین شعور یې د مقابلې وس نه لري او په لاشعور کې پټو غریزو او غوښتنو ته د وررسیدو لپاره د لاروي لارښوونه کوي. سړی ویلی شي چې شالیلا د هغې معنوي مینې سمبول دی چې د جنسي غریزې پر بنسټ رامنځ ته کیږي او ورو ورو په انساني روح کې ریښې غځوي، یو مهال دومره پیاوړې شي چې د صوفیانو د معنوي معشوق ځای ونیسي. له شالیلا سره مینه د انسان قدیمه تلوسه ده، د نړۍ لویې کیسې، شعرونه، هنري آثار حتی روحي پېښې خامخا په داسې یوې مینې پورې تړلې وي، آدم (ع) د حوا لپاره ځمکې ته راغی او د هابیل او قابیل ترمنځ د مینې په خاطر لومړنۍ وینه وبهیده. له ادمه تردې دمه شالیلا زموږ د رواني تندې لویه برخه ده، استاد مجروح وایي:

تابه وې چې:

له کوم وخته چې عالم را پیدا شوی

دغه پېغله نازنینه هلته ناسته

د خپل ورک مساپره لاره یې څارله

د خپل ژوند او د هستۍ له ژور تل نه

تمه تمه منتظره وه دیدار ته

ددې هسې سرګردانه مساپر خپل

لاروی د شالیلا په عشق کې دومره ژور شي چې بلاخره فکر کوي د هغه ورکه «یعنې د ژوند ریښتنې مانا – د ورک سمندر غاړې» دهغې په سترګو کې دی:

لاروي نه ځاپه ولید

چې د ورک سمندر غاړې

دهغو آبي چشمانو په دریاب کې

نژدې هلته ښکاریدلې

عشق هغه پیچلې معما ده چې له بشر سره یو ځای زیږیدلې او ترڅو بشر وي ورسره به وي، خو دا معما هېڅکله نه ده حل شوې، چا د دنیا د ټولو ښځو بدن ته سفر ګڼلی او چا د نر او ښځې ترمنځ له مجازي مینې څخه د بر لوړ او الهی سوغات بللی.

استاد مجروح وایي چې عشق غریزي سرچینه لري خو معنوي مدارجو ته د وررسیدلو هغه ځواک دی چې که له لاروي سره مل نه وي هېڅ ځای ته به ونه رسیږي. په ښامار کې شالیلا همداسې یو سمبول دی.

په ځانځاني ښامار کې یو بل سمبول «ټولواکمنه د مارانو» دعشق او سرسبزۍ د نښې په توګه شالیلا ته ورته هغه سمبول دی چې په ځانځاني ښامار کې د یوه روحي بحران « سیلاب او باران» پرمهال له روح څخه وځي. دا په سیند کې پر یوې ګړګې پروت هغه کړی کړی شین مار دی چې په سر یې یو سور ستوری ځلیږي دا پېښه سړي ته د هندي ارباب الانواعو ببلا بېل ظهور او غیبتونه تداعي کوي چې کله د یوې ښځې، نر یا کوم ژوي په توګه را څرګندیږي. البته زه نه پوهیږم، چې د ژوند په یوه ځانګړي پړاو کې د روحي بحران له امله هماغه د عشق او محبت الهه « شین کمیسې شالیلا» څنګه د یو کوړی کوړی مار په

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

جسم کې حلول کوي ما د هند په ځينو زړو روايتونو کې دې ته ورته پېښې لوستلې يا اوريدلي دي. خو دلته يې پر اساطيري او سمبوليک شاليد يا سابقه څه نه شم ويلای.

د اژدها ستاينځای:

هر هغه څه چې د انسان ايډيولوګ شي په روان کې ځانته ځای مومي. ايډيولوګونه يا په ميراث پاتې کيږي، يعنې کسبي وي يا د يوې عقلي او فکري پروسې په پايله کې ترلاسه کيږي. د ميراثي اعتقاد د تثبيت لپاره اول باور کيږي او بيا د باور لپاره دلايل په لوی لاس رامنځ ته کيږي، حال دا چې عقلي باورونه د دلايلو پر بنسټ وروسته د عقلي ځواک له حکم څخه رامنځ ته کيږي. باورونه او اعتقادات هم په شعور او هم په تحت الشعور کې ژورې ريښې لري.

کله کله ځان «خود» يا «زه» د همدغو اعتقادونو مرکز ګرځي او ځان ستاينه پر ځان لمانځنه بدليږي. د ځان لمانځنه «پرستش خود» د نرسيسيزم وروستی حد دی، په روح کې د همدغه حالت لپاره «د اژدها ستاينځای» نښه ده.

په ځانځاني ښامار کې اژدها حکم کوي، چې په ښار کې د هغه لپاره معبد جوړ کړي:

ستر ټولواکه پهلوان بيا\
خپلې هسکې ماڼۍ خواته\
آبادي يې بله وکړه باشکوه\
نوم يې شو د عبادت ځای\
دا معبد و، ستاينځای و، د ښامار مار\
د ټولواک مجسمه وه\
له ډبرې جوړه شوې\
نيم وجود يې د انسان نيم اژدها و،

پر ځان مين شعور دغه معبد د ځانلمانځنې لپاره جوړوي، عجيبه ده، استاد مجروح ليکلي دي چې د ښامار مجسمه داسې جوړه شوې وه چې نيم وجود يې د انسان او نيم نور د اژدها و، ددغې هيولا انساني بدن په شعور کې واقع دی او هغه نيمه برخه يې چې د ښامار بڼه لري په تحت الشعور کې ده تحت الشعور د ځانستاينې اصليت ښيي او د ښامار اصلي څېره انځوروي.

په عامه وينا کې خلک وايي: فلانی له دې يا هغې مسئلې، فکر يا شخص څخه بت جوړ کړی او لمانځي يې، په لرغونو زمانو کې انسانانو چې د هر څه فنا ليدله نو تمثالونه جوړول يې پيل کړل دغو تمثالونو د داسې څېزونو استازيتوب کاوه چې خلکو ته په ايډيولوګونو بدل شوي وو، د بتانو جوړولو او بت پرستۍ له همدې ځايه وده وکړه، په تاريخ کې وينو چې قهارو، جابرو او پر ځان مينو واکمنانو خپل تمثالونه جوړول او خلک يې د هغو ستاينو ته را بلل، دا د ځانلمانځنې اجتماعي بڼه ده.

راهب د هغو دلايلو نښه او سمبول ده چې نور حواس، غرايز، افکار او روحي تمايلات ځانځانۍ ستاينې ته رابولی او ددغې ناسمې ګروهې لپاره عقلي دلايل جوړوي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوزخیان:

زموږ شاعر د دوزخیانو لپاره په حاشیه کې لیکلي: «د ژوند قدرتونه، طبیعي غریزې، عواطف او هیجانونه» خو تردې مخکې چې پر دغو مفاهیمو غور وکړو، ښایي په یاد ولرو چې په ځانځاني ښامار کې یو ډېر په زړه پورې تمثیل چې د ځېل شویو عواطفو لپاره او په تحت الشعور کې د هغو د زنداني کیدو د تصویرولو په نمت راغلی ددغو دوزخیانو انځور دی.

دوزخیان د ښامار د ماڼۍ تر ځمکې لاندې زندانونو کې په زنځیر او زولنو تړل شوي دي او کله چې په شور راشي نو ټوله ځمکه خوځوي آن تردې چې ښامار هم په خپله ماڼۍ کې د هغو زوږ احساسوي.

ځانځاني ښامار په وجود کې له موجودو ځواکونو او احساساتو څخه یوازې عقل او فکر استخداموي او له ځان سره یې ملګري کوي، نور عواطف، هیجانونه، احساسات، غرایز، غوښتنې، ښکلا خوښوونه، هنري تمایلات عشق او محبت ټول ځپي او د تحت الشعور کندو ته یې استوي که څه هم دغه ځواکونه په اسانۍ نه ځپل کېږي، ځکه د تحت الشعور لویه برخه له هغو څخه ډکه وي او د «ایګو» د غوښتنې پر خلاف د انسان په شخصیت جوړونه کې کاري ونډه لري خو اروا پوهان فکر کوي چې ددغو عاطفي ځواکونو ځپل په روح کې د خطرناکو ګرومونو «عقدو» د رامنځ ته کیدو لامل هم ګرځیدلای شي.

استاد مجروح دې پېښې ته داسې اشاره کوي:

قدرتونه د تعمیر د ابادۍ اوس
قدرتونه د تخریب د خرابۍ دي
ځکه ډېر کلونه کیږي
دوی پراته دي، په تورتم بندیخانو کې
پر زنځیر باندې تړلي
پیدا کړي دوی بل شان نوې څېرې دي
ارواګانې د دوزخ ترې جوړې شوې
کوم قدرت چې نوم یې «مینه محبت» و
اوس یې نوم د «تنفر» دی غوره کړی
پرونی قدرت د «عشق د جذباتو»
نن هغه ځانته «روحي اضطراب»وایي

خو استاد ولې پر دغو ځواکونو د «دوزخیانو» نوم ایښی؟ پر ځان مین شعور ددې لپاره چې عواطف وځپي او له خپلې مخې څخه یې لرې کړي نو د عقل او فکر په مرسته دا باور رامنځ ته کوي چې غرایز د ګناه سرچینې دي، ځکه خو د دوزخیانو نوم ورباندې ږدي، د منځنیو پیړیو په یو شمېر مذهبي متونو کې موږ وینو چې جنسي غریزه له دوزخ سره تشبیه شوې بلکې جنسي روابط د دوزخ د دروازې ننبې ګڼل شوي دي. داسې انځور شوې تابلوګانې لیدل شوي چې ښځینه جنسي غړی له سرو لمبو څخه ډک د مرګ د تنور په بڼه راښیي. دا بیله څېړنه غواړي چې ولې د منځنیو پیړیو په اروپا کې مذهبي باورونه دومره ډېر د جنسي تمایلاتو پر ضد وو.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرښته د تروړمیو:

په ځانځاني ښامار کې یوه زړه بوډۍ ده چې د تروړمیو پرښته هم ګڼل شوې، دا د مرګ نښه او سمبول ده، د فنا، ورکېدو او له منځه تللو استازې ده. خو دا عجیبه مرګ دی، زړه بوډۍ ناڅاپه وارنه کوي بلکې په پسته ژبه له خپل قرباني سره خبرې کوي او مرګ ته یې وربولي، دا هم نه ددې لپاره چې پر هغه د مرګ سختۍ اسانه کړي بلکې دا پخپله یوه شکنجه ده او غواړي د ځانځاني ښامار قهرمان «ښامار» په دې وپوهوي چې له ټول زور او ځواک سره سره بالاخره په فنا محکوم ده او مرګ باید د یوه واقعیت په توګه ومني.

استاد مجروح دغه زړه بوډۍ داسې انځوروي:

هم په دې ورځ، چې ماښام شو توره خړه
را پیدا شوه له کوم ځایه
را روانه، پټه پټه، غلې غلې
یوه ناشنا زړه بوډۍ وه
د ښار لویې دروازې ته ودرېدله
څېره بده، هم مرموزه
هېولا وه بدمنظرې
تورکمیس توریې پرتوګ توریې زړوکی د لوګي وو

بوډۍ هېڅ څوک نه شي ایسارولای، ټولې دروازې پخپله ورته پرانیستل کېږي او مخامخ ځان خپل قرباني ته وررسوي. دغه مرموزه بوډۍ د هېڅ چا نه خوښېږي خو هر چا ته ځان رسوي، هغه ډېره ځواکمنه ده، ښامار، واکمن او اتل یوازې همدې ته د زاریو ګونډه وهي خو دا هر څه بې فایدې دي، ځکه انسان په مرګ محکوم دی.

«کل نفس ذایقة الموت» سورة ال عمران

په پخوانیو افسانو کې زړه بوډۍ، کوډګره بوډۍ او تورکمیسې بوډۍ د مرګ او جاسوسۍ نښه وه.

په پښتو فولکلوریکه حماسه «موسی خان او ګلمکۍ» کې یوه مکاره بوډۍ دوه ځلې را څرګندېږي یو ځل پاچا ته د ګلمکۍ پټ ځای ورښیي او بل ځل په خپلو نوکانو کې زهر پټوي چې د ګلمکۍ په لاس پاخه شوي خواړه پرې ولړي او موسی خان او ولیخان دواړه پرې مړه کړي.

د دغې حماسې بوډۍ چې مرګ او تباهي پخپلو نوکانو کې لېږدوی کټ مټ د ځانځاني ښامار د تروړمیو هغې ښاپیرۍ ته ورته ده چې د مرګ استازې ګڼل شوې ده. په ګڼو اروپایي افسانو کې پر جارو سپره کوډګره بوډۍ د قهرمانانو د مرګ چلونه سنجوي او د مرګ زیری راوړي.

د ځانځاني ښامار دغه بوډۍ په انساني شعور کې هغه تریخ باور دی چې موږ یې د خپل مرګ په اړه لرو. ټول پوهېږو چې مرو، ټول د خپلې فنا شاهدان یو، حتی پر ځان مین شعور هم باور لري چې بلاخره مري، موږ له خپل دغه باور څخه ځورېږو هم، په تخیل کې ارمان کوو، چې د تل پاتې ژوند پرچینه ورپېښ شو، زموږ د همدغه زوړ او جمعي تخیل په نتیجه کې داسې افسانې لرو چې انسانانو د دغې چینې ناکامه لټې پیل کړي، خو مه دې شه! مرګ او بیا هم مرګ. پر مرګ تریخ باور زموږ په دننه کې پټ دی زړه بوډۍ

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په ناخودآګاه کې ناسته ده او کله کله مو شعور مروړي، خو بیا هم ځانځاني ښامار «پرځان مین شعور» خپل استبداد، تکبر او ځان ستاینې ته دوام ورکوي. د تروږمیو پرښته همدا پیغام له ځان سره لري خو پر ځان مین شعور یې په اسانه نه مني بالاخره زاری کوي چې بیا ژوند ورکړي خو بدرنګه بوډۍ ورته وایي:

خبر نه یې؟
اوس خو وخت ناوخته شوی دی بې شانه
په شاتګ هم بې فایدې دی ستا دپاره
ځکه ته به بیا تکرار کړې
کړي کړي ګناهونه
بیا به درومې، ځغلې ځغلې
ځانځاني پسې د ځان خپل... (۱۰۱-۱۰)

زړه بوډۍ یوازې د مرګ سمبول نه ده، دا پر مرګ د ترخه باور ښېه هم ده او د هغې شکنجې رمز هم چې مرګ یې انسان ته د خپل حقیقت په وریادولو ورکوي، مرګ را روان دی خو تر رارسیدلو مخکې یې خپل باور زموږ په ذهن کې کرلی دی، ددې بوډۍ غږ تل او هر ځای اوریدل کېږي.

* * *

ځانځاني ښامار ګڼ نور قراردادي او نوي سمبولونه لري چې خورا ډېر څه پرې لیکل کېدای شي، خو زه فکر کوم چې په دغه بحث کې د ټولو پېژندنه نه ځایېږي او له بلې خوا له ټول کتاب څخه همدا څو یې د کتاب د سمبولیک ارزښت د ښوولو لپاره کافي دي، خو هېره دې نه وي چې د هنري سمبولونو تعبیر متفاوت وي، کېدای شی درانه لوستونکي له ځینو دغو تعبیرونو سره نه وي موافق. خو زموږ هڅه دا وه چې د اروا پوهنې له مخې ځینې هغه سمبولونه معرفي کړو چې د روحي بحران د ځینو برخو تمثیل یې کړی دی.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پینځم فصل

په «ناآشنا سندرې» کې د کیسو رواني اړخ

له ځانځاني ښامار پرته اروانښاد پوهاند مجروح یو شمېر نور شعرونه هم لري چې ځینې یې په یوه بله مجموعه «ناآشنا سندرې» کې خپاره شوي دي. په دې شعرونو کې یو څو سیاسي – ټولنیز پیغامونه لري، په ځینو کې د تاریخ د ترخه طنز نښې وینو او ځینې یې ټولنیزو نیمګړتیاوو ته ګوتنیونه ده، یو یا دوه یې د اتلو او حماسو شخصیتونو په ستاینه کې لیکلي دي. موږ به یوازې د «ناآشنا سندرې» منظوموته کتنه وکړو، چې له اروا پوهنې سره ارتباط لري.

ناآشنا سندرې د «شاعر» او «زمانې» ترمنځ د مرکو هغه مجموعه ده چې د زاړه یونان له اساطیرو او افسانو (Myths) څخه غوره شوي دي. پیل یې د شاعر او زمانې ترمنځ د یو رومانتیک او تغزلي بیان په راوړلو شوی دی بیا د «اورفیوس» او «اوریدیسه» کیسه پیلیږي. د کیسې لنډیز دا سې دی: په قدیم یونان کې یو شوریده شاعر اوسیده چې «اورفیوس» نومیده او یوه ښکلې پېغله چې «اوریدیسه» نومیده پرې مینه شوه دوی سره واده هم وکړ خو یوه ورځ په یوه پښه کې اوریدیسه مار وچیچله او مړه شوه د هغې مین شاعر اورفیوس ډېر وځورید او ژړا انګولا یې پیل کړه اسمانونو او ځواکمنو ارواګانو ته یې زارۍ پیل کړي چې اجازه ورکړي د خپلې معشوقې د لیدو لپاره د مړیو دنیا ته سفر وکړي. اورفیوس دا سفر پیل کړ او د تناروس غار ته ورننوت، په خپل سفر کې یې ډېر ځواکمن ارباب الانواع وکتل او زارۍ یې ورته وکړې چې اجازه ورکړي اوریدیسه بېرته د عشق د احترام په خاطر ورسره دنیا ته ستنه شي. د شاعر عاشقانه نغمو او ویرونو د هغو زړه نرم کړ او اجازه یې ورکړه چې اوریدیسه ورسره ولاړه شي خو شرط یې دا و، چې په بېرته تللو کې به اورفیوس مخکې او اوریدیسه به ورپسې وي او تر هغو چې د ژوند او مرګ له پولې نه وي اوښتي شاته به خپلې معشوقې ته نه راګوري، شرط ومنل شو او دواړه روان شول، خو اروفیوس چې د خپلې معشوقې وصال لیوني کړی و شرط یې هېر شو او په لاره کې یې مخ راواړه چې ووینې اوریدیسه شته که نه، بس همدا کتل و او د شرط ماتیدل ناڅاپه یې مینه له مخې ورکه شوه، چې بیا یې هېڅکله ونه لیده شاعر له دې غمه لیونی شو او دنیا ته په راګرځېدو یې داسې سوې نغمې پیل کړي چې کاڼو، بوټو او مرغانو ورته ژړل، د اورفیوس په نغمو نجونې او پېغلې مینې وې خو ده هېڅ توجه نه

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته کوله بلاخره نجونو ورڅخه د کسات اخیستلو هوډ وکړ؛ ډبرې، نیزې او چړې یې راواخیستې خو هره وسله به د اورفیوس شاعر د نغمو په مقابل کې ویلې شوه او کار یې نه کاوه. نجونو چې دا حال ولیده نو شور ماشور یې پیل کړ او د شاعر د نغمو غږ یې ورک کړ، بالاخره غشې، نیزې او ډبرې په شاعر ولګیدې او هغه یې له پښو وغورځاوه، قهرجنو پېغلو د شاعر اورفیوس بدن ټوټې ټوټې کړ، د هغه سر یې په سیند کې وغورځاوه خو نغمې او شعرونه یې لاهم غلي نه شول آن چې ونو، اوبو او هر شي دغه نغمې تکرارولې بالاخره د ځنګلونو او سیندونو الهی د هغه د بدن ټوټې را غونډې کړې او په «لیبترا» نومې ځای کې یې خښې کړې. د هغه پر قبر یوه ونه شنه شوه او یوه بلبل په کې ځاله وکړه ویل کیږي چې د نړۍ تر ټولو خوږ غږی بلبل پر همدې ونه چغیده او د اورفیوس د مینې ترانې یې ویلې، ښایي شاعر به په هغې دنیا کې له خپلې معشوقې سره یوځای شوی وي خو نغمې یې دلته جاویدانې پاتې شوې.

* * *

بله کیسه د انګۍ او نرګس ده. انګۍ په یونان کې یوه ښکلې الهه وه او مور یې پرې انګۍ «انګازه» نوم ایښی و، دغې ښکلې او بې پروا شهزادګۍ یو بد عادت درلوده چې خبر لوڅه وه او ډېره به غږیده، د هر چا وروستۍ خبره به یې تکراروله، یوه ورځ په یوه پېښه کې ددې د ډېرو خبرو له امله ارباب الانواع پرې وخښمیدل او هغه یې له ژبې څخه محرومه کړه داسې چې یوازې وروستۍ خبره یې تکراروله او بس، نور یې څه نه شو ویلای، د انګۍ همدا جزا بس نه وه یوه ورځ په یوه ښکلي زلمي ورپېښه شوه چې نرګس (Narcissus) نومیده، نجلۍ زړه بایلو ده خو نه یې شو کولای دغه زلمي ته خپله مینه اظهار کړي ځکه ژبه یې بنده شوې وه، نرګس چې په ښکار وتلی و نو په خپلو ورکو ملګرو پسې یې غږ کړلو انګۍ د هغه غږ تکراراوه، نرګس حیران و چې دا څوک ده، بالاخره نجلۍ وغوښتل ښکلی نرګس په غیږ کې ونیسي خو کبرجن زلمي کبر وکړ او له هغې څخه یې ځان لرې کړه، انګۍ له دې غمه پر ځنګل ننوته، ورکه شوه خو غږ یې د تل لپاره پاتې شو، نن هم چې تاسو په غره کې ناره وکړئ نو د خپلې نارې انګازه به واورئ، دا هماغه انګۍ ده چې ځواب درکوي. ښه، انګۍ خو ولاړه خو راځئ وګورو چې د نرګس برخلیک څه شو، هغه چې خپل حسن ته ډېر مغرور و نو نه یوازې د انګۍ بلکې د ډېرو ښکلو نجونو زړونه یې ورمات کړي وو او د ټولو ښیرواې ورپسې وې بالاخره د انتقام الهی دغه ښیراوې قبولې کړې او نرګس یې په غم اخته کړ، هغه داسې چې، یوه ورځ نرګس غوښتل اوبه وڅښي، کله چې چینې ته ورکوز شو په اوبو کې یې خپل مخ ولید، ګومان یې وکړ، چې بل څوک دی بس زړه یې پرې بایلود، نرګس پر خپل عکس مین شو او دې مینې یې پر ژوند اور ولګاوه، نرګس د خپلې مینې له غمه خواریده او چیغې به یې وهلې، خوارې انګۍ به دهغه چیغې تکرارولې او نرګس به ویلې کیده بالاخره د هماغې چینې پر غاړه د عشق له غمه مړ شو، پر چینه یو ګل را وټوکیده چې سپینې پاڼې او ژیړه سترګه یې درلوده، دغه ګل اوس هم نرګس بولي چې لکه یوه سترګه دې بې وفا دنیا ته حیرانې حېرانې ګوري.

دا کیسې د (Mythology) یا اسطورو د منطق له نظره د پخواني یونان عقاید او له تخییلی ارباب الانواعو سره د انسانانو د اړیکو څرنګوالی ښیي او له ادبي – هنري پلوه د هغه مهال په زړه پورې روایات دي ځکه موږ وینو چې عشق، طبیعي انځورونه، او رومانتیک مناسبات او عالي تخییل په دغو کیسو کې له ورایه ښکاري، د کیسو جوړښت په خپل افسانوي انداز کې خپل ادبي ارزښت هم لرۍ. خو موږ په

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې بحث کې پر دغو ارزښتونو نه غږېږو او حتی د استاد مجروح د شاعرۍ په رنګینیو او سبک هم بحث نه کوو. زما په نظر «ناآشنا سندرې» د اروا پوهنې له نظره هم د اهمیت خاوند اثر دی، د دغه شعر ځینې سمبولونه موږ د اروا پوهنې دنیا ته بیایي او د انسان په دننه کې پېښې تداعي کوي. د اورفیوس، انګۍ او نرګس د کیسو پېښې که له یوې خوا په بهرنۍ دنیا او د طبیعت په غېږ کې پېښېدلای شي یو بل تصور یې دا هم دی چې هر شخصیت او کرکټر د انساني روح او یوې ښکارندې سمبول وي او پېښې دې په بهرني چاپېریال کې نه، بلکې دننه په انسان کې پېښې شي او شاعر دې وغواړي چې دغه اروايي رمزو راز او پیچلې اړیکې د داسې خوږو کیسو په مرسته تمثیل کړي. راځئ وګورو له همدې اړخه د ناآشنا سندرې اثر څنګه تعبیرولای شو.

د اورفیوس او اوریدیسه د کیسې لویه برخه هغه پېښې دي چې اورفیوس شاعر یې د مړیو په دنیا کېویني. اورفیوس د خپل تخیيل په مرسته د تناروس غار ته ننوځي او هلته د ماورالطبیعه شخصیتونو سره ملاقات کوي.

نه پوهیږم ولې، له ډېر قدیمه انسان تلوسه لري، چې د هغې دنیا په راز پوه شي او وپوهیږي چې وروسته له مرګه پر انسان څه راځي او څه ډول ځای ته ورځي. ګېل ګمېش همداسې تلوسې د بلې نړۍ سفر ته اړ یوست، دو شیانته پاچا له شیطانانو سره د جګړې په پلمه اصلاً د خپلې محبوبې «شکونتلا» مینې اسمانونو ته ورساوه او هلته یې خپله شکونتلا بیا وموندله، سړی ویلی شي چې د اورفیوس کیسه د شکونتلا د افساني بل وریانت دی.

دانته هم د خپلې معشوقې «بیاتریسه» په مرسته د بلې دنیا سفر پیل کوي او دوزخ، برزخ او جنت ګوري. (PP ـ ۱۹)

په شرقي عرفان کې پیر د خپل مرشد لاس نیسي او د مانا دنیا ته سفرونه کوي، او په «حال» کې د ملکوت د دنیا سیاحت کوي.

اروا پوهنه په دې نظر ده چې داسې اروايي سفرونه د تحت الشعور ساحې ته د ورتللو په مانا ده، ځینې به په وجد او جذبه کې ورځي او شاعرو لیکوال به د تخییل او تفکر په مرسته ورځي.

د تحت الشعور دنیا خورا مهمه ده، هلته د مړیو په اړه خاطرات او تصورات خوندي دي.انسان چې له چا سره مینه لري او دغه مینه یې عاطفي، غریزي او په مجموع کې رواني ځواکونه تر اغیز لاندې نیسي نو د مینې ګڼ خاطرات د تحت الشعور ساحې ته رسوب کوي، چې بیا ببرته د فوران پر مهال د انسان شخصیت، اعمالو، کړووړو، تفکر او احساساتو ژور غیزښندي.

موږ مخکې هم اشاره ورته وکړه، چې فروید باور لري چې جنسي تمایلات او غرایز تر ټولو اغیزمن ځواک دی چې د انسان تحت الشعور او شعور دواړه تر اغیز لاندې لری، ځکه خو ډېر ځله انسان په خپلې هغې ورکې پسې ګرځي چې دغه تلوسه یې په روح کې خړوب کړای شي، انسان په خپله ناخودآګاه کې د خپلې ورکې معشوقې لټه پیل کوي د هغې خاطرات را سپړي او غواړي بیا څو شیبې له هغې سره واوسي. د اورفیوس کیسه ښیي چې ورکې معشوقې ته رسیدل به ممکنه وي خو د لنډې مودې لپاره. تحت الشعور ته د ورتللو لارې ارادي نه دي، هلته چې هر څه پیښیږي هغه هم زموږ په اراده کې نه دي، اورفیوس ونه شو کړای له اوریدیسې سره ډېر وخت تېر کړي هغه ورځخه ورکه شوه او دغه دوهم ځل ورکیدو د شاعر روح

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې وځاپه چې د سويو کړيکو او سوځوونکو نغمو شور يې دنيا ليونۍ کړه. دعالي هنر او شعر سرچينه همداسې سوز او شور دی. که موږ غواړو د ادبياتو او هنر ارواپوهنه وڅېړو نو بايد د انسان دغه ډول رواني خصوصيت ته پام وکړو.

د اورفيوس د سفر دغه برخه ولولئ:

چې پيدا کړي خپله ورکه «اوريديسه»
نو روان شو د تورتم جهان په لوري
د ارواحو د امواتو قلمرو ته
«تناروس» د غار له خولې نه
ښکته لاړ د ځمکې تل ته
لومړی تېر شو د ارواحوا د اشباحو له هېواده

د استاد مجروح يو بل اتل « د ځانځاني ښامار لاروی» هم کټ مټ همداسې يو سفر پېل کړی و او د تحت الشعور سمڅو ته ننوتلی و ، يوازې په دې توپير چې هغه د ژوند مانا لټوله او اورفيوس خپله معشوقه غوښته، دواړه پلټنې په تحت الشعور کې ترسره شوې، هلته هم د شين کميسې شاليلی وجود تر سترګو کېږی او دلته هم شاعر اورفيوس داوريديسه ديدن کوي.

عجيبه ده چې اوريديسه په هغې دنيا کې هم ګوډه ګوډه ځي ځکه په دې دنيا مار په پښه چيچلې وه.

اوريديسه يې احضار کړه
د ارواحو له کتاره
اوريديسه مار چيچلې
ګوډه ګوډه را نږدې شوه... (۷.۲۰)

شاعر اورفيوس د خپلې معشوقې مرګ هومره ځورولی چې د خپلې معشوقې وروستی تصور يې د يوه رواني ګروم په توګه خپل کړی دی، اوريديسه د هغه په تحت الشعور کې هم ګوډه اوسيږي او دا ده د شعور او تحت الشعور ترمنځ د يوې مخامخ اړيکې يوه غوره بيلګه.

د ناآشنا سندرې لومړۍ برخه د ارواپوهنې له نظره د تحت الشعور يو په زړه پورې تمثيل دی. د زاړه يونان راوي په دې نه پوهيده چې شاعر اورفيوس بلې فزيکی نړۍ ته نه دی تللی، بلکې هغه په ځان کې ننوتلی، خپل لاشعور ته ورغلی او هملته يې خپله غريزه «اوريديسه» ليدلې ده.

خو د انګۍ او نرګس کيسه بيا بيله ده، دا کيسه د نرسيسيزم (Narcissism) د مهمې رواني ځانګړتيا ريښه را پېژني او يو ادبي روايت يې د زړو يوناني اسطورو له منځه را اخيستی دی. ترديې وړاندې چې د نرسيسيزم په اړه بحث ته راشو ، وبه ګورو چې انګۍ څه ډول يو سمبول دی. په کيسه کې مو وليدل چې انګۍ ښکلې الهه ده خو يو څه شوخه او خبر لوڅه ده.

له رواني پلوه انګۍ او نرګس د انسان دوه متضاد خصلتونه ښيي. انګۍ نورو ته پام ساتي، څاري يې او د بل په خبرو کې ورلويږي، انګۍ د بل غږ تکراروي او تر څو «بل» څه ونه وايي دا چوپه وي، د بل عيب لټول د انسان يو منفي عادت دی، که انګۍ د نورو په چارو کې غرض نه کولای د ارباب الانواعو په ښېرا به نه اخته کېده، راځئ د استاد مجروح له خولې يې واورو چې انګۍ ولې په ښېرا اخته شوه:

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه ورځ د ورځ «ژونونو»
مقتدره رب النوعه چا خبر کړه
چې مېړه یې «ژوپیتر»
د ځمکو اسمانونو خود مختاره زمامدار
چېرته پټ پټ د ځنګلونو او چینو له الهو سره
کوي بوس و کنار
«ژونونه» شوه حسوده
تروره ګرځېدله خپل مېړه یې لټولو
مخامخ شوه له انګۍ سره
«انګۍ» پیل کړو په خبرو
«ژونونه» دومره شوه په سوال ځواب مصروفه
چې الهو فرصت پیدا کړو
زر زر لاړې شولې پټې هره خوا
چې «ژونو» شوله خبره له احواله
نو له قهره یې انګۍ ته داسې وویل:
ای بې شرمې خبر لوڅې... (۲۰ـ۱۴)

وایي «چې نه کار هلته دې څه کار» د انسان له ناسمو عادتونو څخه همدا دی چې د نورو په چارو کې ځان بوختوي خو ډېره ځله د نورو منفي چارې پلټي، انګۍ د همدې عادت سمبول دی. خو نرګس ددې پر عکس پر ځان مینتوب، له ځانه د رضایت او په خپلو ښېګڼو کې د ورکیدو نښه ده.

دغه افسانه وایي چې دواړه عادتونه ښه نه دي او نتیجه اخلي چې هم د نورو په چارو کې منفي لاسوهنه او هم پر ځان غره توب د جزا وړ دي، تاسو ولیدل چې انګۍ او نرګس دواړه د ارباب الانواعو له خوا مجازات شول.

* * *

خو راځئ وګورو چې پر ځان مینتوب (Narcissism) څه ته وایي؟ ویکیپېډیا پر لیکه دایرة المعارف یې داسې پېژندنه را اخیستې ده:

Narcissus, the Greek hero after whom narcissism is named became obsessed with his own reflection.

The term narcissism means love of one self, and refers to the set of character traits concerned with self – admiration, self – centeredness and self – regard.

The name was chosen by Sigmund Freud, from the Greek myth of Narcissus. Who was doomed to fall in love with his own reflection in a pool of water?

While almost everyone is narcissistic to some degree, certain forms of narcissism can be highly dysfunctional, and are classified as pathologies such as the Narcissistic personality disorder and malignant narcissism.

http;//en.wikipedia.org/wiki/Narcissism.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: « نرګس یوناني اتل دی چې تږده وروسته نرسیسیزم د هغه په نامه شو ، چې د خپل تصویر په لیدو رنځور شو «رواني عقده یې وا خیسته». د نرسیسیزم د کلمې مانا له خپل ځان سره مینه ده او د انسان په شخصیت کې د هغې ځانګړنې «خصیصې» نوم دی چې ټول پام یې د ځان ستاینې او ځان ته د حیرانتیا په اړه وي. ځان د هر څه مرکز ګڼي او غواړي نظر او پام پر ځان ولري. دا نوم زیګموند فروید ایښې دی. هغه دا نوم له هغې یوناني اسطورې څخه اخیستی و چې په هغه کې نرګس ته پر ځان د مینتوب جزا ورکړل شوه ، هغه خپل مخ د اوبو په ډنډ کې ولید او په ځان یې زړه بایلوده.

د یادولو وړ ده چې هر انسان له ځینو اړخونو څخه پر ځان مین (Narcissistic) دی. د نرسیسیزم بېلا بېل ډولونه د یوې نمیګړتیا «معلولیت» یا روحي ناروغۍ په توګه یادولای شو.

د آسیب پېژندنې «طبي علومو» له نظره په بېلا بېلو څانګو دغه ویشل شوې ناروغي ګواښمنه ده او د یوه اختلال او روحي بې نظمۍ بڼه لري».

همدې انسایکلوپیډیا یې لنډ تعریف داسې را اخیستی:

«د ځانځانۍ، ځان ته د پام د معلولیت پر اساس بې حده او افراطي پر ځان مینتوب ته نرسیسیزم وایي چې د انسان یو رواني ځانګړتیا ده».

پخپله د نرګس پښتو کلمه هم د یوناني (Narciss) څخه اخیستل شوې ده، نو کولای شو په پښتو کې دغې رواني ځانګړتیا ته «نرګسیت» هم ووایو.

د شخصیت جوړونې پوهان او د ټولنپوهنې هغه متخصصان چې د فرد او ټولنې پر اړیکو څېړنه کوي په دې باور دي چې د منفي نرګسیت یا نرسیسیزم لوی عیب دا دی چې وګړی د شخصیت جوړونې په بهیر کې د ځان اصلاح ته پام نه کوي. ځکه پر ځان مین شعور یا په نرسیسیزم اخته روان په ځان کې کمی او نیمګړتیا نه شي موندلای ځکه خو د اصلاح لټه نه کوي. نامتو شخصیت څېړونکې میرمن هیلن چاکټر په خپل کتاب «شخصیت څنګه وده کوي» کې په دې بحث کوي چې څنګه باید ځان ته له یوې بې غرضې زاویې وګورو او پرته له دې چې پر ځان مین شعور مو مخه ونیسي تل د ځان د اصلاح لپاره هڅه جاري وساتو:

«خپل ځان په داسې حیث مطالعه کړه لکه یو «بیل» شخصیت چې دی او ځانته خصوصیات او مقومات لري.

پخپل ځان کې په دایمي ډول تغیرونه راوله، هغه تغیرونه چې ته یې لازم او ضروري بولې او د دې مشق او تمرین څخه هېڅ کله غافل مه اوسه او کهالي مه په کې کوه». (۲۲_۲۴)

خو هغه څه چې د یوه علمي اصل په توګه مهمه ده او مخکې د نرسیسیزم په تعریف کې اشاره ورته وشوه هغه دا ده چې هر انسان له یوه اړخه نرسیسیت دی، یعنې په هر شخصیت کې دغه رواني ځانګړنه شته، صوفیانو به ویل چې د نفس زنداني کول هم د ځان د معنوي ګټې لپاره یوه هڅه ده، مانا دا چې بیا هم د «زه» لپاره کوښښ کول دي.

له «خودي» سره د نرسیسیزم توپیر دا دی چې لومړی هغه یو فلسفي مفهوم دی، خو نرسیسیزم د اروا پوهنې یوه داسې اصطلاح ده چې د انسان په شخصیت، کړو وړو او روحي عکس العملونو کې یې علایم او نښې د پېژندلو وړ دي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

فروید فکر کاوه چې په یوه عادي فرد کې نارمل نرسیسیزم ورانوونکی نه دی او ټولنې ته د زغملو وړ وي. خو دغه رواني ځانګړنه که په یوه برخه کې د افراط تر بریده ورسیږي چې یا خپله د انسان نور استعدادونه، توانمندۍ او روحي سلامت وران کړي یا خو بل وګړي او ټولنې ته زیان ورسوي، بیا نو د یوې روحي ناروغۍ نوم ورکولای شو.

د نرسیسیزم لپاره یو وګړي په خپل ځان کې بېلا بېل څه موندلای شي. څوک له خپلې څېرې او ښکلا سره، څوک له جامو سره، څوک له خپل کوم استعداد سره او څوک له خپلې روغتیا یا کوم بل عادت سره افراطي مینه لري. اروا پوهان وایي چې د وخت په تېریدلو سره دغه مینه په روحي وسواس بدلیدای شي.

د څېرې – استعداد یا ظاهري کړو وړو په اړه نرسیسیزم د نورو د نظر له مخې هم رامنځ ته کیدای شي، د یوې مشهورې فلمی ستورې په اړه یوه کیسه شته چې ټولو یې د مخ د ښکلا او سپین والي صفت کاوه، دغې اداکارې له خپل پوستکي سره دافراط تر بریده احتیاط کاوه، د خپل جلد بیمه یې له یوه لوی شرکت سره په لکونو ډالره کړې وه، یو ځل د شوټنګ پر مهال د لرګي یوه وړه ټوټه یې پر وچولي ولګیده او لږ یې مخ ټپي شو.

د دغې فلمي ستورې د بیمې شرکت یو میلیون او اته سوه زره ډالره ولګول چې پر وچولي یې د ټپ داغ پاتې نه شي، د دغه ټپ اندازه د یوه نوک نیمایي هومره وه خو دغه مشهوره اداکاره ورته څو میاشتې وځوریده.

په ټولنیزو چارو کې پر خپله مفکوره ودریدل او ټینګار او ځانته حق په جانب ښکاریدل هغه مهال په منفي نرسیسیزم بدلیږي چې شخص ښه باور ولري، چې دده خبره ناسمه ده او علمي اساس نه لري خو بیا هم ماته نه شي زغملای او د خپلې ناسمې خبرې د زباد ولو لپاره سل ډوله دلایل راوړي. دا د غیر نارمل نرسیسیزم یو شکل دی.

را به شو د استاد مجروح «ناآشنا سندرې» ته، کیسه په پوره خوړلنې او هنري ژبه موږ ته د نرسیسیزم یوه ابتدایي بیلګه را پېژني او په خورا په زړه پورې ډول یې له یوه بل رواني خصوصیت «په نورو پسې خبرې کول او یا یې په چارو کې بې ځایه ځان ښکېلول» سره یو ځای راوړي، د دواړو عادتونو انجام هم ښيي، دا په حقیقت کې د انسان پر ځان مین شعور، د نورو په چارو کې بې ځایه غرض، د ننه په ځان کې سقوط او له ټولنې سره پر اړیکو یې اغیز په تمثیلي او هنري ژبه ارائیه کول دي چې زموږ پیاوړي اروا پوه شاعر په بریالیتوب ترسره کړي دي.

پایله:

اروا پوهنه نوی علم دی. خو په نورو علومو او هنرونو کې یې ریښې خورا لرغونې دي. په زړو اساطیرو او افسانو کې د انسان د رواني ځانګړنو په اړه څرګندونې شته. په شرق کې عرفاني ادبیات د انسان د رواني تمایلاتو، غوښتنو، پوښتنو او ځینو انګیزو رمزونه منعکسوي. په هغه ډول چې ځینې مهم فلسفي افکار په عرفاني او ادبي آثارو کې راغلي د انسان یو شمېر رواني ځانګړتیاوي هم معرفي شوي دي، چې د تحت الشعور د ساحې نښې، عشق، غریزي میلان، غمونه، خوښۍ، هیجانات او نور احساسات یې د یادولو وړ دي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په معاصرو پښتو ادبیاتو کې استاد مجروح لومړنی یا په لومړنیو لیکوالو او شاعرانو کې تر ټولو وتلی شاعر او لیکوال دی چې د ارواپوهنې د نوي علم مسایل یې په خپلو ادبي لیکنو او شعرونو کې شامل کړي دي.

ځانځاني ښامار د ارواپوهنې له نظره هغه ادبي اثر دی چې د دغه نوي علم یو شمېر ارونه او بحثونه یې د هنر په ژبه را پېژندلي دي.

د فروید او د هغه د پیروانو د ځینو نظریاتو او موندنو په اړه په ځانځاني ښامار کې په زړه پورې تمثیلونه شته، مثلاً موږ چې د دغه اثر لولو نو پوهیږو چې «زه» (Ego) څه ډول رول لري، اید (ID) او Super (Ego) څه دي او څه ډول د انسان پر روحي نړۍ کې موازنه ساتي. استاد مجروح په ځانځاني ښامار کې د ځینو نامتو فیلسوفانو، لکه افلاتون او ژان پل سارتر نظریات هم څېړلي او شک یې پرې کړی دی.

په ځانځاني ښامار کې هڅه شوې ده چې عشق، خودي، عقیدې، غریزو، ځېل شویو عواطفو، زړو او هېرو شویو خاطرو او نورو ته له نوې زاویې څخه وکتل شي او معرفي شي. په دغه اثر کې د روح او د هغې د جوړونکو عناصرو ترمنځ خورا پیچلې او نه لیدل کېدونکې اړیکې څېړل شوي دي، چې بشر یې له آدمه تردې دمه د پېژندلو هڅه کوي.

په ځانځاني ښامار کې وینو چې زړو یادونو څنګه زموږ په شخصیت کې ځان پټ کړی او موږ په کرار نه پرېږدي، کېدای شي د داسې یادونو او خاطرو عمر زرګونو کلونو ته ورسیږي. په ښامار کې د شعور او تحت الشعور په زړه پورې تمثیل شوی دی او د روحي پېښو، انګیزو او پدیدو پېژندنه د په زړه پورې سمبولونو په مرسته شوې ده. ددې تر څنګ د استاد مجروح ناآشنا سندرې هم داسې یو هنري اثر ګڼلی شو چې د ارواپوهنې ځینې آرونه یې تمثیل کړي دي.

دا بحث یو ځل بیا ثابتوي چې د ارواپوهنې د پیچلیو مسألو د معرفي لپاره ادبیات ښه وسیله ده او دا د ادبیاتو هغه رول دی چې له پیړیو پیړیو راهیسې یې لري. ارواپوهنه چې د هر فرد لپاره مهمه پوهنه ده او د ځان پېژندنې لپاره غوره وسیله ګڼل کېږي بشپړ ساینسي زده کړه یې د هر وګړي لپاره مقدوره نه ده، ځکه خو یې د عمومي بحثونو د پېژندلو لپاره د ځانځاني ښامار په څېر آثار خورا په زړه پورې او ګټور دي. ځوان نسل که غواړي د انسان، ټولنې او طبیعت د پېژندلو لپاره ادبیات استخدام کړي نو ځانځاني ښامار او د استاد مجروح نور شعرونه ورته ښه موډولونه ګڼل کېدای شي. د استاد مجروح په آثارو کې د روحي بحرانونو دلایل، څرنګوالی او پایلې په هنري ژبه څېړل شوي دي، ده د انسان وجود او روحي دنیا داسې تمثیل کړې ده چې پېښې یې په بهرنۍ دنیا کې هم پېښېدلای شي او که د ارواپوهنې له زاویې څخه ورته وکتل شي نو د انسان د روحي دنیا جوړښت هم را پېژني.

زما په ګومان د استاد مجروح یاد شوي آثار له یو بل اړخ څخه هم ګټور دي او هغه دا چې که زموږ ځوان شاعران، لیکوال او هنرمندان غواړي علمي بحثونه او داسې مسایل چې د انسان په روحي جهان پورې اړه لري په خپلو پنځونو کې مطرح کړي نو د ګڼو نړیوالو شهکارونو تر څنګ دې د ارواښاد پوهاند سید بهاؤالدین مجروح پښتو آثار هم نه هیروي. چې مطالعه یې کړي او دا زده کړي چې څنګه دا مسایل په ادبیاتو او هنر کې وپیي.

پای

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځونه:

۱. اپلاتون. **جمهور**. فواد روحاني «ژباړه». شرکت انتشارات علمي و فرهنګي. شپږم چاپ. ۱۳۷۴هـ ش. تهران.

۲. پرتوي، م. **زيبايي شناسي نوين**. کميته دولتي. طبع و نشر. مطبعه دولتي. ۱۳۲۳هـ ش. کابل.

۳. چاکټر، هيلن. **شخصيت څنګه وده کوي**. د م. عبد الخالق واسعي ژباړه. پښتو ټولنه. ۱۳۴۰هـ ش. کابل.

۴. خټک، خوشال خان. **کليات** «دوهم ټوک». د افغانستان د علومو اکاډمۍ، آريانا مطبعه، ۱۳۶۹هـ ش، کابل.

۵. خټک، خوشال خان: **د خوشحال کليات**، د افغانستان د علومو اکاديمي، دولتي مطبعه، ۱۳۵۹هـ ش، کابل.

۶. دانته، **کمدي الهی** «۳جلده»: شجاع الدين شفا «ژباړه» څوارلسم چاپ، موسسه انتشارات امير کبير، ۱۳۸۴، تهران.

۷. روهي، محمد صديق: **ادبي څېړنې**، دانش خپرندويه ټولنه، دوهم چاپ، دانش مطبعه، ۱۳۸۲هـ ش، پېښور.

۸. شاملو، احمد. **کېل کمېش**. نشر چشمه، څلورم چاپ، ۱۳۸۵هـ ش، تهران.

۹. غضنفر، اسدالله: **پيغامونه پټ پراته په افسانو کې**، ځولۍ «مجله» دويم کال، لومړۍ او دويمه ګڼه، ۱۳۸۲هـ ش، کابل.

۱۰. فرويد، زيګموند: **داستايوسکی و پدرکشي**، حسين پاينده «ژباړه» ارغنون «مجله» ۳مه ګڼه، ۱۳۷۳هـ ش، تهران.

۱۱. فرويد، زيګموند: **روانشناسي**، مهدي افشار «ژباړه»، لومړی چاپ، انتشارات کاويان، تهران.

۱۲. کاليداس. **شاکونتالا**. د مونيرو ويليمز ژباړه «انګريزي» د م. ع. صديقي ژباړه «فارسي». د اطلاعاتو کلتور وزارت. ۱۳۴۲هـ ش. کابل.

۱۳. ګردر، يوستين: **دنيای سوفي**، حسن کامشاد «ژباړه»، شپږم چاپ، انتشارات نيلوفر، ۱۳۸۱هـ ش، تهران.

۱۴. مجروح، سيد بهاالدين: **اژدهای خودي** «دفتر اول و دوم»، اداره نشر کتب کليد، ۱۳۸۵، کابل.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵ـ مجروح، سیدبهاالدین: ***ځانځاني ښامار***، د کلید د کتاب خپرولو اداره، دوهم چاپ، ۱۳۸۵هـ ش، کابل.
۱۶ـ مجروح، سیدبهاالدین: ***د جبر او اختیار دیالکتیک***، دوهم چاپ، د ادبیاتو او بشري علومو پوهنځی، ۱۳۵۳هـ ش، کابل.
۱۷ـ مجروح، سیدبهاالدین: ***ناآشنا سندرې***، د کلید د کتاب خپرولو اداره، ۱۳۸۵هـ ش، کابل.
۱۸ـ مورنو، انتونیو: ***یونگ و خدایان انسان مدرن***، داریوش مهرجویي «ژباړه» ۱۳۷۶هـ ش، تهران.
۱۹ـ یوریپېدس، د ټرای ښځې، (د اسد آسمایي او عبدالغفور لېوال پښتو ژباړه) د افغان کلتوري ټولنو جرگه، دانش مطبعه، ۱۳۸۷هـ. ش کابل.
۲۰ـ یونگ، کارل گوستاو: ***انسان و سمبولهایش***، ابوطالب صارمي «ژباړه»، موسسه انتشارات امیر کبیر، ۱۳۵۲هـ ش، تهران.

Downloaded from: Ketabton.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library